

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra obecné antropologie

Bc. Kateřina Šimková

Vodní světy Nových Mlýnů: Etnografie vinařů a klimatické změny

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Markéta Zandlová, Ph.D.

Praha 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. 7. 2021

Kateřina Šimková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. et Mgr. Markétě Zandlové Ph.D. za vedení práce, odbornou pomoc a přátelský přístup. Děkuji také Hance, Karlovi, Markovi, Matějovi, Verče, Lídě a Milošovi, za neutuchající podporu a přísun energie. Děkuji také všem účastníkům výzkumu, kteří mi byli ve vodních světech Nových Mlýnů výbornými průvodci.

Obsah

1	ÚVOD	6
2	ZÁKLADNÍ TEORETICKÝ RÁMEC	8
3	METODOLOGIE	12
3.1	Pozice antropologie v debatě o klimatické změně	12
3.2	Cíl výzkumu a výzkumné otázky	12
3.3	Výzkumná strategie a techniky sběru dat	13
3.4	Lokalita a účastníci výzkumu	15
3.5	Reflexe výzkumu	16
3.6	Etika výzkumu	18
4	EMPIRICKÁ ČÁST	19
4.1	Obec Střapatice	19
4.1.1	Exkurz do historie obce	19
4.1.2	Krajina kolem Střapatice a péče o ní	22
4.2	VODNÍ SVĚTY NOVÝCH MLÝNŮ	27
4.2.1	Proměna krajiny pod Pálavou	27
4.2.2	Nádrže jako projev moci nad přírodou	30
4.2.3	Současná diskuse o nádržích	32
4.3	KLIMA A POČASÍ	46
4.3.1	Globální klimatická změna	46
4.3.2	Lokální počasí	49
4.3.3	Vytváření vědění	62
4.3.4	Počasí versus klimatická změna	70
4.4	ADAPTAČNÍ STRATEGIE A PŘEDSTAVY BUDOUCNOSTI V KONTEXTU PRÁCE NA VINOHRADĚ	75
4.4.1	Vinařství ve Střapatících	75
4.4.2	Péče o vinohrad	76
4.4.3	Reakce vinařů na sucho v praxi	83
4.4.4	Představa budoucnosti	95
5	ZÁVĚR	104
6	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	107

Abstrakt:

Předložená diplomová práce se zabývá problematikou socio-přírodních aspektů sucha, které je jedním z dopadů klimatické změny a jeho riziko v Česku narůstá. Výzkumný terén, který se nachází v oblasti Novomlýnských nádrží, je v práci nahlížen skrze koncept *waterworlds*, autorem Kristen Hastrup a Fridy Hastrup. Etnografický výzkum ukazuje, jaký má voda a její nedostatek vliv na krajinu, na místní obyvatele a na jejich vztahy a praktiky. Práce je zaměřená zejména na vinaře a jejich porozumění tomu, co je sucho, klimatická změna a co znamená dobře hospodařit v krajině, která vysychá. Dále zachycuje proměnu praktik spojených s péčí o vinohrad a mapuje, jací aktéři do problematiky sucha v této oblasti vstupují.

Klíčová slova: etnografie, sucho, klimatická změna, *waterworlds*, voda, Novomlýnské nádrže, vinohradnictví

Abstract:

This master thesis addresses issues reflecting the socio-natural aspects of draught, one of the devastating consequences of climate change which increasingly affects the Czech Republic. This work uses a field research facility located around reservoirs Nové Mlýny and views it within the *waterworlds* concept, a term established by authors Kristen Hastrup and Frida Hastrup. Ethnographic research shows the impact of water and its scarcity on the landscape, local inhabitants and their relationships and practices. A particular focus is given to wine growers and their understanding of draught, climate change and ways for adopting good practices in an area which is gradually drying out. Furthermore, it captures the transformation of practices related to the maintenance of a vineyard and maps individuals affected by the problems of draught in that area.

Key words: Ethnography, draught, climate change, *waterworlds*, water, reservoirs Nové Mlýny, viticulture

1 ÚVOD

„S Adamem, kterému je kolem padesáti let, jsem pracovala na vinohradě, který pomáhal sázet, když mu bylo šest let. Stáli jsme v tom vinohradě, kterému je dnes něco přes čtyřicet let a on mi popisoval, jak jeho děda motykou kopal díry, do kterých on dával sazenice révy, sazenice, ze kterých jsou dnes pořádné staré hlavy, které rok, co rok plodí. Říkal, že mu ten řádek vždycky přišel nekonečný. Když jsme se pak s Adamem bavili o tom, jestli réva potřebuje vodu, řekl mi, že moc ne, že si sama poradí, protože je starší než my a ví, co dělat. V tu chvíli jsem neměla důvod mu nevěřit.“

Terénní deník, 30. června 2020

Odborníci tvrdí, že klimatická změna je přítomná všude, akorát se liší ve svých projevech. Jaké projevy to mohou být a co člověk může zjistit o klimatické změně, když stojí ve vinohradě? Když jsem začala jezdit do terénu, začala jsem se více zajímat o to, jak nám příroda předvádí svojí moc. Zápavy, tornádo nebo dlouhodobé sucho nám ukazují, že i když se člověk snaží přírodu zkrotit, na některé její chování je krátký, a tak stále hledá způsoby, kterými by ji mohl ovládnout. Ve světě, který se potýká s klimatickou změnou je snaha společnosti vyřešit problémy, kterých je příroda příčinou, ještě silnější. Čím dál častěji se ukazuje, že řešení nespočívá ve snaze přírodu zkrotit, ale v nalezení přístupu, který ji nemá za cíl ovládnout, ale respektuje a důvěřuje jí. Stejně jako Adam důvěřuje révě na svém vinohradu.

V realitě se tento přístup může zdát naivní a mnohdy je těžké mu dostat. Zejména pak v případě, kdy se člověk dopustil již mnoha nevratných zásahů do přírody. Takovým příkladem je i mnou zvolený terén, obec Střapatice. Tento terén jsem si vybrala nejen kvůli tomu, že leží v oblasti s rizikovým výskytem sucha (jako mnoho dalších obcí v ČR), ale také kvůli okolí, ve kterém se nachází. V okolní krajině byla totiž zbudována soustava tří nádrží, která se stala nevratnou a viditelnou stopou, kterou zde člověk zanechal. Pro svůj vlastní prospěch zkulivoval lužní lesy a vodu, která v nich nespoutaně žila, zformoval do podoby nádrží, se kterými lidé v obci museli začít žít. Střapatice jsou také zasazeny do prostředí vinohradů a vinařská kultura má v obci silnou tradici. V terénu mě tedy zajímalo, jak se tyto aspekty – sucho, nádrže, voda a vinohrady v oblasti potkávají a jaké mezi sebou mají, v kontextu klimatické změny, vztahy. Ty jsem začala zkoumat etnograficky.

Pro teoretické ukotvení práce jsem zvolila koncept *waterworlds* (K. Hastrup a F. Hastrup, 2016), který mi umožnil nahlížet na terén jako na vodní světy Nových Mlýnů, jejichž součástí je nejen voda, ale také obec, lidé, nádrže, vinohrady a další subjekty. Skrze koncept vodních světů tedy mohu pozorovat, jak se tyto subjekty vzájemně ovlivňují a přetváří.

Nedílnou součástí vodních světů jsou také jeho obyvatelé. Během rozhovorů s nimi jsem se snažila zjistit, jaké mají vztahy k ostatním subjektům ve vodních světech. Ukázalo se, že aby pro ně bylo jejich prostředí srozumitelné, myšlenkově si ho rozdělují na více vzájemně nepropojených celků, a ne se všemi subjekty tedy existují v propojení. Soustředí se především na segment, ve kterém sami žijí, o ten se zajímají a starají, a to především skrze způsob, který jim je vlastní, skrze práci na vinohradě. To mi proto v terénu umožnilo otevřít další téma, vinohradnictví, které mě velmi lákalo.

Za vinohradnictvím se skrývá rukodělná a tvořivá činnost ve vinohradě a ve sklepě, kterou lze dosáhnout užitečného výsledku. Je to práce, která je těžká, fyzicky náročná, ale také kreativní a trpělivá a jejíž výsledkem je víno. Víno nevnímám pouze jako produkt, ale také jako prostředníka, který pomáhá utužovat nebo vytvářet vztahy mezi lidmi. To se mi ostatně potvrdilo i během terénního výzkumu. S účastníky mého výzkumu jsem se seznámila nejen skrze ochutnávání vína, ale také skrze práci, kterou je kolem něho potřeba udělat a která se v důsledku klimatické změny proměňuje.

Ve své práci představuji mnohohrstevnaté vztahy, které ve vodních světech Nových Mlýnů existují a propojení mezi nimi. V následujících kapitolách představím obec Střapatice a proces budování nádrží, který proměnil její okolí. Dále se budu věnovat lokálnímu vnímání klimatické změny a počasí i faktorům, které ho ovlivňují. Ukážu, že perspektivy místních na klima se různí, a ne vždy si ho spojují se suchem, které lokalitu trápí. Výzkum ukončím pojednáním o vztahu člověka a vinohradu, který je utvářen skrze jeho práci a o proměně praktik, ke kterým v důsledku klimatické změny dochází.

2 ZÁKLADNÍ TEORETICKÝ RÁMEC

Klíčovým konceptem mé analýzy je koncept *waterworlds* (K. Hastrup a F. Hastrup 2016), který tvůrčím způsobem rozvíjí pojem „tekuté modernity“ Zygmunta Baumana (2002). Tímto pojmem autor označuje současnou moderní éru. Podle Baumana tekutina nedokáže držet žádný tvar dlouho, ale neustále ho mění a ona tekutost se pro něj stává metaforou současného světa, který je v neustálé změně, globálně propojený, ale neohraničený, odtržený od jasné systémové struktury a jdoucí několika směry najednou. Život v tekuté modernitě vede k nejistotě a strachu, který autor vztahuje zejména k nejisté budoucnosti v kontextu proměňujícího se klimatu a světa. Kristen Hastrup a Frida Hastrup koncept tekuté modernity rozvíjejí dál a v propojení s vodou jako materiální substancí ho posouvají od abstraktní představy k materialitě a vytváří koncept *waterworlds*. V něm vodu vnímají jako aktéra, který zasahuje do všech sfér života a vytváří různé „vodní světy“, které se propojují a proměňují a v důsledku toho se proměňují také sociální struktury uvnitř světů. Přisuzování aktérství i nelidským subjektům je přístup v současné antropologii často přítomný a autorky ho zahrnují i do svého konceptu. Voda, jako aktér, není jen zdrojem či kapalinou, je součástí žitého světa, má primární význam ve všech světových procesech, propojuje a ovlivňuje všechny oblasti sociálního života. Voda a člověk se vzájemně ovlivňují. Voda zasahuje do sociálních forem společnosti, lidé naopak zasahují do systému vody například tím, že zdroje vody distribuují, korigují směr vody nebo využívají její síly. Voda není pouze silným aktérem důležitým pro přežití člověka a dalších živých organismů, ale má také vliv při vytváření a udržování konkrétních sociálních hodnot. Voda má moc spojovat nebo rozdělovat, otevírat nebo zavírat určitá místa nebo oblasti určené lidem, živočichům, zemědělství nebo dopravě a vytvářet tak ve společnosti solidaritu, nebo naopak konflikt. Zaměření na vodu umožňuje nové způsoby pojetí nebo teoretizování o propojování lidí a míst a porozumění tomu, jak se společenské formy, jejichž záměrem je využití životadárné síly vody, utvářejí. (Strang 2015; K. Hastrup a F. Hastrup 2016). Rozdělení na přírodu a kulturu je v tomto pojetí zcestné, protože voda plyne mezi kategoriemi a nachází se někde mezi přírodou a kulturou. Člověk je dle autorek součástí vodního světa a společně s dalšími lidskými a nelidskými aktéry přispívá k jeho vytváření. Tento proces nazývají „worlding“. V konceptu *waterworlds* voda slouží jako perspektiva, skrze kterou lze sledovat spoluutváření světa člověkem a vodou stejně jako další děje a proměny v tekutém světě (K. Hastrup a F. Hastrup 2016:6-7).

Koncept rozvíjí i texty souhrnně nazvané *Living with environmental change: Waterworlds* (Hastrup a Rubow 2014). Autorky shromáždily antropologické studie, které představují různé „vodní světy“ a ukazují různorodé dopady klimatické změny jak na prostředí, tak na lidské životy. Texty přicházejí s konkrétními příběhy, ve kterých je klimatická změna vnímána jako součást žitého světa, jako pozadí, na kterém se vše odehrává. Antropologové pojednávají o konkrétních zkušenostech z prostředí a popisují osobní perspektivy lidí, jejich vzpomínky, obavy, porozumění a pocity, které v nich změna klimatu vyvolává. Ukazují, že lidé berou za budoucnost a společnost zodpovědnost a volí různé kreativní strategie, kterými se jí snaží přetvořit, ačkoli scénáře klimatické změny jim mnohdy nejsou tolik nakloněny. Studie jsou prováděny na místech, která jsou klimatickou změnou vážně ohrožena, ať už suchem, tajícím ledem, záplavami nebo zvedající se hladinou moře. Ve všech případech se ovšem jedná o vodu a její různé formy, o vodu, které je buď moc anebo málo. I zde je voda označena za základní sílu společnosti a pozornost je zde zaměřena také na to, jak je s ní nakládáno. Právě proto, že voda je nezbytnou součástí života, je sdílení a distribuce vody často předmětem neshod. Člověk má moc tok vody a její sílu ovlivňovat a zasahovat tak do hydrologického cyklu, zejména skrze technologie. Antropologové se v terénu zajímají o prostředky a nástroje, se kterými lidé pracují a kterými vodu formují – mohou to být například pumpy, lahve, nádrže, kanalizace, zavlažovací systémy nebo mosty. Technologií může být i cílené sázení stromů proti erozi nebo vývoj semen odolnějších proti suchu. Dostatek nebo nedostatek vody má také dopady na podobu krajiny, která se vzájemně ovlivňuje a přetváří se sociálními životy lidí. Lidé jsou s krajinou neoddělitelně spjati, a proto jsou změny krajiny, v důsledku změn klimatických, velkým zásahem i do jejich sociálních návyků a životů v krajině. Stabilní krajina, ve které žili a hospodařili se začíná bortit a s tím se tedy mění i zvyky a činnosti místních.

Hastrup a Rubow se v kontextu klimatické změny věnují také času, protože vědecké poznatky pojednávající o existenci klimatické změny jsou postavené na dlouhodobém pozorování. Obyvatelé klimatickou změnu mohou vnímat v různých časových dimenzích a postoje k minulosti a přítomnosti si vytváří zejména skrze každodenní aktivity nebo pravidelné události. Klimatické změny mají totiž vliv na zaběhnuté činnosti, které se kvůli nim za chodu přetvářejí. Díky klimatické změně si lidé v souvislosti s jejich předchozími zkušenostmi a interpretací minulosti vytvářejí představy o čase budoucím. Studie představují příběhy lidí, skrze které ukazují, co znamená žít s masivními environmentálními změnami, jak je člověk schopný vypořádat se

s nimi s pohledem na budoucnost a ukazují, že sociální a přírodní procesy jsou nevyhnutelně propojené.

O této propojenosti kultury a přírody, člověka a vody pojednává také Veronica Strang v knize *Water: Nature and Culture (2015)*. Tvrdí, že ačkoli přírodu a kulturu často rozdělujeme, to, co označujeme za přírodní, nahlížíme pohledem kultury a vztah člověka a vody je tedy přírodní stejně jako kulturní. Strang píše o vodě jako o síle, která, nejen že je pro život nezbytná, ale svojí existencí umožňuje i různé děje, vyvolává emoce, spojuje nebo rozděluje. Komunity ve světě jsou často sjednoceny právě za účelem sdílení vodního zdroje, který společně řídí a pečují o něj, jindy o vodu vedou války. Během let byl stále více objeven širší potenciál vody: byly budovány kanály a systémy zavlažování, později začaly po vodě plout lodě a převážet zboží, byly vynalezeny parní lokomotivy. S průmyslovou revolucí se voda začala zavádět do domů a stala se také prostředkem pro relaxaci a potěšení. Voda začala být vnímána více jako prostředek pro ekonomický růst, nikoli jen jako kreativní přírodní síla a není proto divu, že se stala častým předmětem konfliktů o její užívání a vlastnění. Rovnocenný přístup k vodě totiž není všude na světě samozřejmostí, obzvláště, pokud je vody nedostatek.

Další texty, které mi byly inspirací, jsou shromážděné v dílech *Anthropology and climate change: from encounters to actions (2009)* a *Anthropology of climate change: from actions to transformations (2016)*, které editovali Susan A. Crate a Mark Nuttall a pojednávají o schopnosti lidí vypořádat se s měnícím se prostředím v jejich každodennosti. Autoři studií se snaží ukázat, že klimatická změna je mnohvrstevnatým problémem, ve kterém mají proměny prostředí neočekávané dopady na životy lidí, zároveň také připomínají, že ne pro všechny je klimatická změna tím největším problémem, kterému čelí (Nuttall a kol. 2005). Autoři se zabývají také pozicí antropologie, která si ve výzkumu klimatické změny buduje důležitou pozici. Na rozdíl od přírodních věd, které v tomto oboru dlouhou dobu dominovaly, se antropologický výzkum soustředí na emický pohled aktéra, na komunikaci klimatické vědy a interdisciplinární přístup.

Ve své práci budu pracovat také s konceptem infrastruktur. Infrastruktury jsou také součástí vodních světů. Jsou materiálním systémem, díky kterému je voda distribuována a který vytváří propojení konkrétních míst a lidí skrze vodu. Voda může právě skrze infrastruktury vztahy mezi lidmi buď utvářet, nebo komplikovat, pokud se systém infrastruktur stane nefunkčním (Anand a kol. 2018).

Dalším konceptem, se kterým pracuji je hydro-ilogický cyklus (Wilhite 2011), který se zabývá postojem společnosti k řešení dopadů klimatické změny, konkrétně sucha, se kterým se potýkají také vodní světy Nových Mlýnů. Wilhite říká, že reakce společnosti na klimatickou změnu záleží nejen na tom, jak je společnost v hospodaření vyspělá, ale také na politické situaci v dané lokalitě. Na tzv. hydro-ilogickém cyklu ilustruje, že ačkoli ve společnosti sucho vyvolává znepokojení, jakmile sucho ustane, situace se uklidní a celý proces se opakuje znovu. Dle Wilhita společnost nečerpá ze zkušeností, které během extrémních situací získala a zodpovědnost za tento přístup má podle něj nikoli jednotlivci, ale vláda, která by měla dopady klimatické změny aktivně řešit.

V nahlížení na to, jakou pozici má v prostředí vodního světa člověk, je mi oporou koncept Hannah Arendt (1958:136-167), která se zamýšlí nad vztahováním se člověka ke světu a jeho aktivitou v něm. V lidské aktivitě rozlišuje práci, skrze kterou člověk vědomě přetváří svět. Člověka zde vidí jako *homo faber*, jako člověka tvůrčího, který svojí činností odděluje svět přírody a vytváří svět prostorů a institucí. Skrze tento druh práce člověk formuje a přetváří říši přírody dle svých představ a potřeb a tvoří svět, ve kterém jsou lidé přítomni a ve kterém fungují.

Tyto teoretické rámce a další studie jsou mi oporou v mém vlastním uvažování nad terénem. Ačkoli aktéři mohou vnímat vodu pouze jako užitkový zdroj, jak tvrdí Strang (2015), téma vody odkrývá spletité vztahy a mocenské vrstvy uvnitř komunity. Tuto biosocialitu vody, komunikaci vody a společnosti i to, jak lidé vodu vnímají a jak s ní zacházejí, bych chtěla ukázat v českém kontextu. Stejně jako autorky K. Hastrup a F. Hastrup jsem se pokusila vnímat terén perspektivou vody, což mi rozkrylo sociální vztahy, které mohou být díky vodě složité nebo kvůli ní mohou naopak vznikat. Díky nahlížení na terén skrze vodu jsem si všímala i různých forem vody, které se v terénu vyskytují – ať už se jednalo o nádrže, závlahy, spodní vodu, studny, pitnou vodu, pumpy, umožnilo mi to ale také všimnout si toho, že vody může být nedostatek. Toto pojetí mi dalo možnost terén konceptualizovat jako „vodní svět“, který je propojený s dalšími vodními světy, je proměnlivý a ve kterém přítomná, materiální voda, zasahuje do všech oblastí života obyvatel. Studie z různých částí světa jsou mi inspirací v tom, jakou pozici by antropolog v terénu měl zastávat a formovaly mé vnímání a zaměření v terénu. Díky tomu jsem lépe věděla, čeho si všimnout, za čím jít a jaké vztahy a konflikty sledovat.

3 METODOLOGIE

3.1 Pozice antropologie v debatě o klimatické změně

Výzkum klimatické změny byl dlouho doménou přírodních věd, které klima podrobně zkoumají a poskytují kvantifikované, pro veřejnost příliš abstraktní závěry, které jí mohou být nesrozumitelné a podněcují v ní nejistotu a zmatení. Antropologie na počátku 21. století nehrála ve vědeckém zkoumání klimatické změny důležitou roli, ale v posledních letech získává zásadní postavení díky svému specifickému etnografickému přístupu (Crate a Nuttall 2016). Z pohledu antropologie je klimatická změna globální fenomén, který má lokální dopady i příčiny a téma klimatu zasahuje i do roviny kultury, ekologie a prostředí i do každodennosti člověka. Antropologové o klimatu a počasí mluví přímo s aktéry v terénu a snaží se porozumět jejich vnímání, cítění, rozhodování nebo vizím do budoucna v kontextu prostředí, které se v souvislosti s klimatickou změnou proměňuje. Tímto přístupem je antropologie pro výzkum globální klimatické změny přínosem. Snaží se porozumět jak procesům environmentální změny, tak odpovědím lidí na ní i způsobům, jakými na sebe berou zodpovědnost za budoucnost, ve které nachází naději navzdory nepříznivým klimatickým scénářům (Crate a Nuttall 2009, Hastrup a Rubow 2014).

3.2 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Svým výzkumem chci přispět k debatě o klimatické změně a ukázat, že to, jak jí lidé rozumí, se může v různých kontextech lišit. Z hlediska výzkumu¹, je jižní Morava jednou z nejvýrazněji suchem zasažených oblastí v České republice. Cílem mého výzkumu je zjistit, zda místní lidé tento „vědecký fakt“ sdílejí a zda jejich každodenní praktiky, narativy a diskurzy vycházejí z přesvědčení, že v jejich lokalitě panuje sucho. Skrze jejich nahlížení sucha mohou následně analyticky vypovídat také o tom, jak obyvatelé žijí a zjednávají klimatickou změnu. Chtěla bych ukázat, že do porozumění aktérů vstupují různé faktory, které mají vliv na řešení problémů spojených s klimatickou změnou, volbu adaptačních strategií a představy budoucnosti.

---

¹ Výzkumy jsou zveřejňovány například na webech klimazměna.cz nebo intersucho.cz.

Před vstupem do terénu jsem si zformulovala výzkumné otázky, které jsem během pobytu v terénu přetvářela, podle toho, kam mě terén zavedl a co jsem v něm rozpoznala jako důležité pro aktéry mého výzkumu. Ve svém výzkumu vycházím z těchto výzkumných otázek:

- Jaká témata ve vztahu k počasí nebo klimatu jsou součástí veřejných a lokálních debat v lokalitě Novomlýnských nádrží a jakou roli v nich hraje sucho?
- Jak aktéři rozumí počasí a klimatické změně?
- Jak aktéři sucho konstruují, jak se k němu vztahují?
- S jakými praktikami reakce na sucho se v lokalitě setkáváme? Přijímají místní obyvatelé nějaké vědomé adaptační nebo mitigační strategie?
- Jaký vliv má vnímání klimatické změny a jejích dopadů na aktéřské vnímání budoucnosti?

3.3 Výzkumná strategie a techniky sběru dat

Metoda etnografického výzkumu, kterou jsem pro svůj výzkum zvolila, je typickým designem kvalitativního antropologického výzkumu, který je založen na intenzivním pobytu v terénu. Během času stráveného v terénu se výzkumník stává jeho součástí, navazuje vztahy s aktéry a zachycuje jejich každodenní realitu. Společně s dalšími subjekty výzkumu se výzkumník také podílí na vytváření dat, se kterými dále pracuje (Novotná a kol. 2019:268). Etnografie není statickou metodou, která pouze pracuje s fakty, je to spíše dovednost, kreativní proces, který spočívá ve vytváření dat, teoretizaci, různých způsobech psaní nebo vytváření sociálních vztahů (Stöckelová a Abu Ghosh 2013:7).

Zúčastněné pozorování je jednou z technik vytváření dat v etnografii, jedná se o situace, kdy je etnograf přítomný v terénu a aktivně se zapojuje do běžných rutinních aktivit účastníků výzkumu (Madden 2010). Výzkumník by si měl všimnout i subjektů, které nemusí být ve středu jeho zájmu, ale také jsou součástí terénu a zjevně, či skrytě, mohou terén ovlivňovat. Tyto subjekty mohou být nehmotné povahy, například zvuky, pachy nebo chutě (Novotná a kol. 2019). Všechny tyto vjemy dávají dohromady rámec, který etnograf zaznamenává.

Tradičním způsobem záznamu jsou v etnografii terénní poznámky, které jsou nedílnou součástí etnografického pozorování. Obvykle výzkumník provádí dva typy poznámek: poznámky během aktivní přítomnosti v terénu, které jsou často rychlé a útržkovité, a pak poznámky na konci dne, které vycházejí z těch denních. Tyto poznámky mohou být doplněny o fotografie nebo film, které slouží jako mnemotechnická pomůcka pro výzkumníka (Madden 2010).

Dalšími technikami, které se v etnografii uplatňují a pomocí kterých se vytváří data, jsou formální a neformální rozhovory, dokumenty, fotografie a další předměty, které se v terénu vyskytnou (Madden 2010). Polostrukturované rozhovory, které jsem v terénu realizovala nejčastěji, obvykle mají jen částečně připravenou strukturu a odvíjí se od toho, jak se vyvíjí linie vyprávění a co účastník výzkumu sám považuje za důležité téma (Novotná a kol. 2019).

Ve svém výzkumu jsem vytvářela data zejména technikou zúčastněného pozorování a rozhovorů, polostrukturovaných a neformálních. Zúčastněné pozorování probíhalo zejména na vinohradě, kde jsem se zapojovala do sezónních prací, během toho jsem udělala také řadu neformálních rozhovorů, které jsem se snažila zachytit alespoň metodou rychlých poznámek, které jsem večer podrobněji zpracovávala do podrobnějších, „hustších“ terénních poznámek. Pomůckou pro zapamatování si důležitých informací nebo zajímavostí mi byly také fotografie, které mi události z prožitého dne připomněly. Zatímco během práce na vinohradě jsem byla součástí neformálních rozhovorů i několika dalších lidí, kteří pracovali společně se mnou a mým informátorem, během zúčastněného pozorování ve sklepě jsem dělala rozhovory polostrukturované. Ty byly většinou domluvené na přesný čas a místo – vinný sklep. Ve vinohradě mi aktéři mohli ukazovat to, o čem mluví, přímo na vinné révě, ve sklepě jsem se zase snažila zachytit právě různé pachy a chutě, protože součástí rozhovorů byla často také ochutnávka vína, které dotazovaný vyrobil. I ve sklepě jsem prováděla zúčastněné pozorování a zapojovala se do prací spojených se zpracováním hroznů. Další rozhovory probíhali většinou venku, na zahradách nebo v domácnostech aktérů. Všechny polostrukturované rozhovory jsem si po domluvě s informátorem nahrála na diktafon a poté přepsala. Rozhovory a terénní poznámky jsem kódovala pomocí softwaru Atlas.ti.

3.4 Lokalita a účastníci výzkumu

Při konstrukci výzkumného vzorku jsem se rozhodla provést výzkum v obci Střapatice, která je jednou z obcí ležících na břehu Novomlýnských nádrží. K tomuto výběru mě inspiroval projekt Příběhy sucha, který se na tuto lokalitu zaměřuje a ze kterého už jsem o lokalitě měla mnoho informací. V obci je silná tradice vinařství, rozhodla jsem se proto, že mnou oslovení aktéři budou vinaři. Předpokládala jsem, že oni by mohli sucho v lokalitě řešit, protože jsou s okolním prostředím v každodenním kontaktu, zároveň jsou v obci aktivní a viditelnou skupinou, kterou sjednocuje péče o vinohrad a výroba vína.

Výzkum zahrnuje osmnáct vinařů. Vinaři sami se rozlišují na velké a malé, oficiální a neoficiální a já od nich toto rozdělení přejímám. Oficiálních vinařů se v mém výzkumu vyskytuje osm Kryštof, pan Zdeněk, Adam, Marie, pan Radoslav, Radek, Vojtěch a pan Hynek. Ti mají na svoji činnost živnostenský list a víno prodávají ve sklepě nebo ho distribuují dál. Dalších deset vinařů je neoficiálních, tzv. hobby vinařů, kteří pěstují révu, vyrábí víno spíše pro své potěšení než pro výdělek.

Poté vinaře rozdělují také podle toho, zda jsou malí nebo velcí, což se odvíjí zejména od plochy vinohradů, kterou obhospodařují. Malí vinaři v mém výzkumu pečují maximálně o tři nebo čtyři hektary vinohradů, někteří z nich mají pak jen několik arů. Malovinařů je ve výzkumu většina, kromě tří, kteří obhospodařují někdy až několik desítek hektarů vinohradů a jsou součástí velkých vinařských firem. Mezi neoficiálními malovinaři je silně zastoupena zejména nejstarší generace vinařů, kterým je kolem sedmdesáti let. Účastníky výzkumu spojuje pěstování vinné révy na vinohradě a její následné zpracování ve sklepě, kromě jednoho vinaře, který vinnou révu pouze pěstuje a hrozny prodává.

Účastníky jsem do svého výzkumu zařazovala metodou sněhové koule, podle toho, jak mě terén vedl, proto jsem do něj zahrнула také paní starostku a místostarostku obce, prodavačku ve vinotéce, člena mysliveckého sdružení a jednoho brigádníka na vinohradě.

Výzkumný terén anonymizuji a jména všech účastníků výzkumu, názvy obcí a dalších míst jsou smyšlená.

3.5 Reflexe výzkumu

Když jsem do terénu přijela, cítila jsem se tam nejdřív jako turista. Jezdila jsem na kole po okolí, procházela se a občas jsem se dala s někým do řeči, stejně jako to dělalo mnoho dalších turistů, kteří byli mými sousedy v ulici U Sklepů, kde jsem několik prvních návštěv v terénu bydlela. Cítila jsem, že mě tak vnímali i místní obyvatelé, ke kterým jsem se pokoušela postupně dostat blíž. Jsou zvyklí, že v obci, která jinak není moc velká a lidé se v ní znají, během léta potkávají neznámé tváře. I oni mě tedy nejdříve vnímali jako turistku na dovolené a podivovali se, že jsem „na výletě“ sama. To se ale s opakujícími se návštěvami terénu začalo měnit. Podařilo se mi sblížit se s několika informátory, kteří mi zprostředkovali ubytování mimo frekventovanou ulici U Sklepů, a také mi umožnili trávit s nimi čas během jejich práce na vinohradě nebo ve sklepě. Díky tomu jsem mohla být více součástí jejich žitého světa a lépe pochopit jejich pohled na problémy, které považují za podstatné. Postupem času jsem se tedy stala spíše známou nebo i kamarádkou a přestala být turistkou na dovolené, která se ztrácí mezi davem ostatních turistů v obci.

Ačkoli jsem se před cestou do terénu snažila číst o tématu klimatické změny, o suchu na jižní Moravě nebo o samotné lokalitě, samotný terénní výzkum nakonec mým vytvořeným představám odpovídal jen velmi málo. Sice jsem z počátku musela své předporozumění pozměnit, to mi pak pomohlo k větší otevřenosti a citlivosti na terén a ochotě nechat se jím vést.

V terénu jsem narážela na to, že místní mě občas vnímali jako experta, který přijel z vysoké školy a měli za to, že jejich laické poznatky pro mě nebudou zajímavé. Několikrát se mi proto stalo, že mnou oslovený člověk si s sebou na rozhovor přivedl někoho, kdo tomu „rozumí víc“, nebo mě na někoho takého odkázal.

„V devět ráno mi volal ten pán, kterýho jsem včera potkala v ulici U Sklepů, že mi domluvil nějakýho jeho kamaráda, kterej je inženýr a studoval vinařství, že mi všechno řekne. Tak s nima mám dneska v šest sraz u něj ve sklípku.“

Terénní deník, 29. února 2020

Snažila jsem se brát v potaz každý názor a myšlenku aktérů a být s nimi při jejich každodenních činnostech. Díky tomu jsem si mohla vytvořit konkrétní představu o tom, jaké znalosti obyvatelé mají, odkud je mají a jak s ohledem na ně mění své chování.

Mí partneři ve výzkumu mnohdy zavedli téma rozhovoru do oblastí, na které mé znalosti nestačily, a tak jsem se snažila vzdělávat i v tématech, která se týkala zejména botaniky a zemědělství. V žádném případě jsem se ale nepokoušela obyvatelům radit, nebo je snad ponoukat k nějakému řešení jejich situace. Podle Clifford (2014) jsou zemědělci v každodenním spojení s přírodními zdroji a počasím, a tyto zkušenosti je dělají experty na klima. Stejný pocit jsem měla v terénu i já – že místní jsou experti na svoji lokalitu, o které jsem já z počátku nevěděla vůbec nic.

Terén jsem začala navštěvovat od července 2019, do konce toho roku jsem v terénu byla třikrát, poté jednou koncem února 2020 a pak v České republice propukla pandemie koronaviru a byl vyhlášen nouzový stav, který trval přibližně do poloviny května. V tomto období se nedoporučovalo být v kontaktu s více lidmi, a proto jsem návštěvy terénu na tuto dobu přerušila. Nepřišlo mi vhodné vídat se v terénu s někým, komu bych mohla nevědomky způsobit zdravotní komplikace, nebo naopak on mě. Do terénu jsem se proto vrátila až v červnu 2020 a terén několikrát do října 2020 navštívila. V té době propukla druhá vlna pandemie a byl vyhlášen další nouzový stav, který trval do února 2021. Návštěva v říjnu 2020 byla tedy mojí poslední. Někteří informátoři se ale postupně stali i mými přáteli a jsem s nimi stále v kontaktu. Pandemie koronaviru ale jednoznačně můj výzkum ovlivnila a uškodila vztahům, které jsem si s lidmi v lokalitě vytvořila a které jsem po dobu pandemie nemohla oživovat a rozvíjet. Když jsem se tedy asi po pěti měsících do terénu vrátila, musela jsem znovu vysvětlovat svoji pozici v terénu a důvěrný vztah s místními jsem musela znovu budovat.

Moji práci také ovlivnila má účast ve výzkumném projektu Příběhy sucha, který mi byl velkou inspirací nejen ve výběru tématu diplomové práce. V projektu pracuji jako organizační a technická výpomoc a vedoucí projektu Příběhy sucha Mgr. et. Mgr. Markéta Zandlová, Ph.D. je zároveň i vedoucí mé diplomové práce. Výzkum projektu začal v roce 2019 a trvat by měl do roku 2022. Od počátku výzkumu jsem byla přítomna u debat souvisejících s lokalitou Novomlýnských nádrží, a protože se jedná o výzkum interdisciplinární, účastnili se jich kromě sociálních vědců i přírodovědci. Tyto debaty od počátku ovlivňovaly můj pohled na terén a problematiku klimatické změny. Díky mé pozici v projektu a přítomnosti v diskusích jsem se dostala i k některým dalším datům, která zde, se svolením vedoucí projektu, používám.

3.6 Etika výzkumu

Výzkumník v terénu stále vyjednává svoji pozici, a i během zpracovávání terénních dat by měl mít stále na paměti etický aspekt výzkumu (Madden 2010). V terénu jsem postupovala v souladu s kodexem České asociace pro sociální antropologii (CASA 2020). Svoji pozici jsem nikomu nezatajovala a vždy se snažila, aby mí partneři ve výzkumu rozuměli tomu, proč se v terénu nacházím a jaký je můj záměr. Účast aktérů na mém výzkumu byla vždy dobrovolná. Pokud jsem náš rozhovor nahrávala na diktafon, vždy jsem od nich nejprve získala ústní informovaný souhlas. Účastníci výzkumu byli také předem informováni o anonymizaci jejich údajů, abych zachovala jejich soukromí. Jejich výpovědi jsem v textu zredigovala tak, aby se lépe četly.

4 EMPIRICKÁ ČÁST

4.1 Obec Strápatice

„Je horké odpoledne, vystoupila jsem z vlaku, nasedla na kolo a vyšlapala na kopec, na kterém se mi ukázal můj první pohled na terén. Musela jsem na chvíli zastavit, vydýchat se, ale i pokochat nad krásným pohledem, který se mi z ničeho nic otevřel. Pod kopcem, na kterém stojím, se tyčí věž místního kostelíka a za ním už se rozprostírá velká plocha vody, která se třpytí, jak na ní svítí slunce. Z dálky dokážu určit, kde na jedné straně nádrž začíná, ale kde končí vidět není. Kolem dokola jsou nádrže obklopeny vinohrady, které vidím i všude kolem sebe. Pravidelné řádky, které se košatí a zelenají jsou sem tam přerušeny cestou, plotem nebo dřevěnou budkou. Je červenec, a tak jsou kuličky hroznů ještě pořád kyselé. Ve vinohradech zároveň nikdo není, asi proto, že je odpoledne a na slunku se nedá dlouho vydržet.

Nad třpytivou vodou a nad řádky vinohradů se klene Pálava, kopec zvláštního tvaru, který je částečně zarostlý, ale jeho druhá, vápencová část svítí bíle a je vidět i z dálky. Od pohledu se mi nezdá, že by to byl příliš vysoký kopec. Jeho výjimečnost ale není ve výšce, ale v tom, že v krajině, která je jinak spíše placatá, se krásně vyjímá. Z Pálavy ční do výšky vysílač, který jediný tu přírodní scénérii trochu narušuje.

Nasedám na kolo a sjíždím z kopce po cestě, která je lemovaná z obou stran vinohrady, odbočím na silnici a přijíždím do obce. Trochu mě vylekala rušná silnice, která skrz obec vede, ale brzy z ní sjíždím, rovnou do ulice U Sklepů, kde se mám hlásit paní, která mě má ubytovat. Poprvé projíždím tou dlouhou ulicí, kterou za svůj pobyt projdu nebo projedu ještě nesčetněkrát. Kolem sklepů posedávají lidé, cinkají skleničkami a cítím i kouř z grilování. Spíš než si pozorovat ulici, musím koukat na cestu, na které se míjím s dalšími cyklisty a auty, která tu také všude parkují. V ulici se řadí vinné sklepy různých barev a stylů a já mezi nimi hledám ten svůj, nad kterým bych měla bydlet. Když ho najdu, ještě mám chvíli čas, a tak čekám, až paní přijede. Pálavu mám stále na dohled. Pozoruju nějakého pána, jak z malého oprýskaného sklípku vyndává velké bílé barely. Všiml si mě, zastavil se a přes cestu na mě křičí: „Co tam tak stojíte na tom slunku, pojdte na pohárek!“ Odkládám kolo a poznávám svého prvního informátora, pana Antonína.“

Terénní deník, 1. července 2019

4.1.1 Exkurz do historie obce

Svůj terénní výzkum jsem realizovala ve Strápaticích, v obci, která je z jedné strany obklopena vinohrady a z druhé strany Novomlýnskou nádrží. Kromě své polohy je obec zajímavá také svojí hlubokou historií, která sahá až do doby paleolitu a neolitu, území bylo zásadně ovlivněno příchodem prvních zemědělců a lidé zde následně nepracovali pouze v zemědělství, ale věnovali se i hrnčířství nebo bednářství (Miklín

2016). Z tohoto období pocházejí různé archeologické nálezy, například talíře nebo kachle a Strápatice i okolní obce patří dodnes mezi významná archeologická naleziště (OÚS 1975-1993:1980). V období 16. století v obci začíná také příběh vinohradnictví, kterému se místní lidé věnují dodnes.

I) Odsun německých obyvatel

Před a během druhé světové války žilo v obci zejména německé obyvatelstvo, které pokračovalo v zemědělství a vinohradnictví. Statistiky uvádí, že v roce 1930 v obci žilo přibližně deset procent českých a devadesát procent německých obyvatel, kteří byli po osvobození rudou armádou odsunuti (Bartoš a kol. 1984). V obci zůstalo kolem dvaceti původních obyvatel a následně se v ní usadili obyvatelé noví, kteří se přistěhovali z okolních obcí. Přistěhovaným byly přiděleny rodinné domy, které zde po Němcích zůstaly, společně se sklepy a polnostmi. Tyto nemovitosti státu postupně spláceli, a i noví obyvatelé obce se začali učit vinohradnickému řemeslu. Mnozí vinaři mají dodnes ve svých sklepech v pískovci vytesané sošky a další zdobení, právě z období, kdy v obci žilo německé obyvatelstvo (obec Strápatice 2016).

II) Budování nádrží

Velkým zásahem do historie obce byla stavba Novomlýnských nádrží, která zásadním způsobem ovlivnila život v obci a kterou provázely diskuse a pře. Krajina u soutoku řek Jihlavy a Svratky s Dyjí, na kterém byly nádrže vystavěny, byla trvale ohrožována jarními a výjimečně i letními záplavami. Během nich docházelo k zaplavení polí, luk, komunikací i obydlí. Ačkoli místní byli na periodické záplavy zvyklí a jejich domy nebyly vodou výrazněji dotčeny, voda často napáchala značné materiální škody, a to převážně na úrodě. Úrodnost luk a lesů záplavy ale zároveň zvyšovaly. (Mlejnková a kol. 2016). Záplavy byly hlavním důvodem v rozhodnutí o vybudování nádrží, které začalo v roce 1975 kácením lužního lesa, který dnes připomíná jen několik suchých stromů, které trčí z vody. Všechny tři nádrže byly dokončeny v roce 1989 (Jurišová 2005). Protože Novomlýnské nádrže hrají zásadní roli v aktérském vnímání sucha a klimatické změny, blíže o nich pojednám v samostatné kapitole.

III) Strápatice jako „bohatý kolchoz“

Lidé začali s nově nabytým majetkem hospodařit, ale v roce 1952 celá obec vstoupila do jednotného zemědělského družstva (JZD) a rostlinná a živočišná výroba se

začala společně sdílet. V období existence družstva se také začaly budovat Novomlýnské nádrže se závlahovým systémem, který okolní zemědělské pozemky částečně zavlažoval (obec Střapatice 2016).

Toto období je pro mnohé obyvatele, kteří si ho pamatují, důležité. V JZD byla totiž zaměstnána většina místních obyvatel, někteří i celý život, a tak se k němu často vracejí, tím spíš, když se mluví o zemědělství.

„Tak si vem, že já jsem v tom zemědělství dělal celý život. To bylo všechno tak zařízený! Měli jsme mašiny na všechno! Měli jsme kombajny na sklizení cukrovky, americký kombajny na sběr rajčat... To neměl nikdo široko daleko a Střapatice to měly. Bylo tady zahradnictví, pěstovali jsme hromady hektarů rajčat, ředkvičky, kedlubny, zelí, melouny, okurky. Tady bylo všechno, to byly hektary. A ty sady! Co tady bylo merunek, i jabloní a višni... Ted' tady nic není. My jsme byli prostě soběstačný, pak přišel ten 89. rok a v prdeli všechno, i já jsem byl v prdeli.

Střapaticej kolchoz byl dobrej, bohatej, lidi se měli dobře, začali stavět baráky a všechno, kurňa. Střapatice na tom byly velice dobře. Pak se sloučily kolchoze a už to padalo. Střapatice na tom spíš prodělaly, to je jasná věc. Vedle v obci neměli nic. Tady se postavil teletník, kravín, prasečák a tam stály starý přče ve stodolách a svítilo na ně slunko.“

Pan Miloš, sedmdesátník, pamětník a malovinař, 27. srpna 2020

Pamětníci v obci se shodují na tom, že v porovnání s okolními obcemi se jednalo o reprezentativní a bohaté družstvo, ze kterého údajně profitovali všichni obyvatelé obce, a tak následné spojování družstev a jejich transformaci po roce 1989 hodnotí negativně. Období soběstačnosti obce, co se rostlinných a živočišných zdrojů týče, porovnávají lidé s dnešní situací v zemědělství, kdy se mnoho produktů do České republiky dováží, a to včetně vinných hroznů i samotného vína.

„Jenže potom došel převrat a v podstatě se zrušilo zemědělství... Tady byla tenkrát zelinářská oblast a mělo se to podporovat, proto tady byla taky zbudována síť těch závlah. Akorát že došlo k tomu názoru, že “nepotřebujeme pěstovat, dovezeme“. A tak se to všechno zrušilo, doslova rozkradlo a zdevastovalo.“

Jakub, čtyřicátník, malovinař a pracovník Povodí Moravy, 1. července 2020

IV) Vyrovnání účtů a napjaté vztahy

Existence JZD v obci hraje důležitou roli také proto, že v 90. letech z něj vznikla v současnosti největší zemědělská firma ve Střapatících. Po převratu totiž docházelo k přeměnám družstev na akciové společnosti a k restitucím státem zkonfiskovaného

majetku (Doucha a kol. 1998). I JZD Střapatice začalo vracet majetek těm, kteří ho do družstva byli nuceni vložit. Někteří obyvatelé byli místo navrácení vyplaceni a někteří místo toho obdrželi akcie v nově vytvořené akciové společnosti, která vznikla na místo družstva (obec Střapatice 2016:164). Mnozí obyvatelé pokládají toto „vyrovnání účtů“ za nepřiměřené či neukončené, což mezi nimi a novou firmou zakládá složité vztahy. Firma, kromě polností, které si většinou pronajímá od obce, vlastní největší plochu vinohradů a svá vína distribuuje po celé České republice. V porovnání s malými podnikateli ve Střapatících se tedy pohybuje ve zcela jiné ekonomické sféře. Místní lidé, podnikající ve vinařství, k firmě chovají zášť, s jednáním s ní mají špatné zkušenosti a nevalně hodnotí také víno, které firma produkuje. U některých případů má jejich přístup souvislost právě s privatizačními procesy v 90. letech, někteří si negativní postoj k firmě vytvořili až po tom, co s ní museli něco řešit a dočkali se nepříjemného nebo neférového jednání:

„Martin mi cestou do vinohradu vyprávěl, jak už s předsedou byli docela kámoši, ale že není úplně férovej. Prý po rozpadu JZD lidem zaplatil ukrutně málo. Martin měl prý ve vinohradu řádek, který si předseda nárokoval a dostal od něj smlouvu na 8 korun za metr, přitom normálně je za metr asi 50 korun, tak se ohradil, že takhle by to nešlo.“

terénní deník, 30. června 2020

V období rozkvětu a následné transformaci Jednotného zemědělského družstva dochází k proměně hospodaření s půdou, která se začala sdílet a po zániku JZD se zase navrátila do privátní sféry a místní začali podnikat. Někteří místní podnikají v sektoru vinařství a v turistickém ruchu – provozují restaurační zařízení nebo poskytují ubytování, o které je zejména v letních měsících velký zájem.

4.1.2 Krajina kolem Střapatíc a péče o ní

„Přicházím do Střapatíc z vlaku a jdu polní cestou kolem obrovského lánu slunečnic, před sebou mám Pálavu a je to krásná podívaná. Čím víc se blížím k obci, tím lépe vidím i svahy vinohradů za ní, na kterých už jsem strávila několik hodin práce. Rozhodla jsem se, že trochu prozkoumám i jiné cesty, a tak z vyježděné polňačky uhýbám na stranu a jdu po méně prošlapané pěšině, která se za chvíli ztratí v poli vojtěšky. I tak se rozhodnu pokračovat dál. Tuším, že ten remízek na protější straně pole bude asi slepé rameno Dyje, o kterém jsem už četla. Z dálky to místo vypadá zarostlé, ale překvapilo mě, že se o něj někdo stará. Vede tam cesta, jsou tam vysázené stromy, posečená tráva, a dokonce i cedule, které informují o místě a o tom, jak se o něj pečuje. Nevěděla jsem, jak si představit slepé rameno Dyje no a on je to takový zarostlý rybníček se zakalenou vodou, nad kterou se sklání vrby, tak to na mě

působí vlastně romanticky. Na hrázi mě z toho zasnění akorát vyleká rybář, který zde nenápadně sedí za keři. Přes toto slepé rameno vede úzký mostek, očividně nově udělaný, který končí v houští. Mezi houštím se propletu vyšlapanou pěšinkou a najednou se ocitnu pod hrází dolní nádrže. Vystoupím na ní a už zase vidím Pálavu a zase vím, kde jsem. V nádrži jsem si umyla zablácené nohy z pole, snědla sušenky a pozorovala docela ošklivou polámanou betonovou hráz, která pomalu zarůstá žlutými skalničkami.“

Terénní deník, 3. července 2020

Podle Hastrup (in Hastrup a Rubow 2014) je krajina nejen pozorovaná, ale také žitá, lidský život se do krajiny různými způsoby začleňuje a člověk s krajinou na sebe vzájemně působí. Prostředí, ve kterém obyvatelé žijí krátce představím, nastíním problémy, které se v něm vyskytují a také postoj, jaký k prostředí zaujímá obec.

V katastrálním území Střapatic převažuje orná půda a vinice, obec je z jedné strany obklopena velkými lány a svažitémi vinohrady, z druhé strany se nachází rybník a hráz dolní nádrže. Krajina se výstavbou nádrží velmi změnila a ačkoli dříve byla obec obklopena lužními lesy, dnes se v okolí žádné lesy nevyskytují. Z původní krajiny se v okolí zachovalo pouze slepé rameno Dyje s několika stromy, které byly dříve součástí lužního lesa.

Jižní Morava patří mezi oblasti nejvíce zasažené suchem, a tak se i tato krajina v důsledku deficitu srážek a vysokých teplot potýká s nedostatkem vláhy v půdě a s půdní erozí, jak také popisuje paní starostka:

Je tady ta eroze, to rozfoukávání těch půd a je potřeba, aby se to víc nakouskovalo a ta voda se na těch polích zadržovala. Dostala jsem tady obraz od jednoho malíře, který vlastně zaznamenal, jak je ta půda z těch kopců opravdu úplně pryč. Zůstává tam jen ta písečná ornice, protože polovina obce je na pískách. Máme tady i lokalitu pískovna, kde se dřív těžil písek. Zadržet vodu v té krajině je hodně těžký, protože my tady nemáme ani žádné les, kterej tady dřív byl. Takže i když krásně zaprší, tak jsou tu ty poryvy větrů, do druhýho dne přijde krásnej větřík, kterej to zase pěkně vysuší a všechnu vodu máme pryč.“

starostka obce Střapatice, 3. července 2019

V návaznosti na zhoršující se situaci mohou obce využívat dotační programy, které se soustředí na ochranu či obnovu krajinných prvků, které by měly pomoci vodu v půdě zadržovat. V současnosti je v obci několik aktivních spolků, do nichž patří také spolky myslivců, rybářů a vinařů. Zejména myslivci se pak o přírodní prostředí obce starají nejvíce. Místní místostarostka je v mysliveckém spolku velmi aktivní, a proto

myslivci s obcí v projektech týkajících se udržování krajiny úzce spolupracují. Jedním z prvních počínů obce bylo vysázení stromové aleje, která se napojuje na alej sousední obce. Tyto mladé stromy jsou ohrožovány postřiky z blízkých polí a suchem, a proto je myslivci během léta pravidelně zalévají. Dále byly vysázeny stromy v úseku slepého ramena řeky Dyje, který se po odstranění lužních lesů zachoval. Paní místostarostka mi popsala další dva projekty, jimž se obec v současnosti věnuje – jedná se o obnovení mokřadu a vytvoření biokoridoru:

„Vždycky to byl mokřad a je to vlastně pozůstatek toho, kdy tady protékala řeka Dyje a dělala různé meandry. Ta vodní nádrž tady nebyla. To znamená, že jeden mokřad nám tady zůstal, to je to slepé rameno Dyje, a pak tady byl mokřad druhý a postupně, jak je vidět, to ti zemědělci vykrajují a zkrájí. Takže jsme si už odkoupili pozemky, chceme to zachovat a vlastně vrátit, protože je to zanešené a neudržované. To by pro broučky, motýly, ptáky a pro zvěř nevadilo, ale původně tam vlastně byly i nějaké ty tůně, které se zemědělci snažili v minulosti zavést. Takže my je chceme obnovit, aby, když tady ta voda z těch svahů teče, tak aby se nám aspoň tady zadržovala. A druhý projekt je na biokoridory. Nám velké množství vody zbytečně odtéká, tady je sběrný kanál a všechno je přečerpávací házeno do velké vodní plochy, která je momentálně pro naši obec úplně na nic, abych tak řekla, ani na koupání. To znamená, že chceme vytvořit biokoridor s nějakým zádržným systémem vody, která stéká, a kterou bychom si ponechávali pro zásobování těch dvou nejvýznamnějších mokřadů.“

místostarostka obce Střapatice,
členka mysliveckého spolku, 28. srpna 2020

Paní místostarostka dále dodává, že oblast mokřadu by měla sloužit také jako klidová zóna, kam by lidé mohli chodit na procházky. Takové místo ve Střapatcích dle jejích slov chybí, zejména v létě, kdy je hráz nádrží rozpálená, je oblast slepého ramena Dyje „jediné místo, kam lidi můžou jít a kde je ještě chládek“. Na druhém projektu obec spolupracuje s ochránci přírody, kteří se o biokoridor budou dalších deset let starat. Pozemky, kterých se projekt týká, jsou buď ve vlastnictví obce nebo si je obec pronajímá. Realizaci projektu tedy předcházelo také jednání s firmou, která vznikla z bývalého JZD, protože některé pozemky obec chtěla z nájemní smlouvy vyjmout.

Během mého pobytu paní místostarostka realizovala obnovu šesti obecních studní a má další plány, naráží ale na nezájem či nepochopení místních obyvatel:

„Když se jde kolem hřiště, tak je tam ještě další polní cesta v obecním majetku, kde bychom chtěli vysazovat, ale já stále narážím na to: ano, my chceme vysazovat, jsou na to i nějaké granty, hodně to bereme z Brna, jenomže oni vám poskytnou stromky, radu, jak zasadit stromek a já mám největší problém, když potom řeknu: „Dobrý, tak pojďme něco udělat pro

obec, sejdeme se, dám příklad, v osm hodin u křížku“... a pak tam stojíte sama. A když už se vám to podaří vysadit, tak stejně celá starost, včetně zálivky, je na vás. Kdyby nebylo myslivců, kdyby nebylo toho, že ten myslivec si umí trochu dupnout, vzít traktor a jít zalívat, tak ty stromky tady dávno nejsou, po pravdě. (...) Jakmile je to o tom, že by lidi museli půl dne někde něco dělat, a zadarmo, tak mají obrovský problém. V Šenkovicích to spíš funguje v rámci těch spolků. Je tam taky myslivecký spolek a zase to tam vede pár lidí, kteří umí máknout, klidně vysadí stromky a starají se o to. Ale je to pravdu o těch pár dobrovolnících, není to už tak, jako dřív, že ta dědina se sešla a prostě to bylo „ano, pojďme něco udělat.“ Zasadíte stromek, jste tam sama, taháte těžký kýble s vodou a oni kolem vás projíždí a jenom se pitomě usmívají.“

místostarostka obce Štěpátice,
členka mysliveckého spolku, 28. srpna 2020

Paní místostarostka je v ekologické oblasti velmi aktivní, paní starostka ale zdůrazňuje, že obecní rozpočet je napnutý a zmiňuje další záležitosti, které považuje za prioritní:

„Nevím, jak jinak udržet vodu v krajině, teďka je to zase velký boom, jsou na to různé dotace, různé projekty, jak bysme si mohli vybudovat rozvody, rýny do nějakých nádrží, abychom tu vodu dostali zpátky, nicméně ten obecní rozpočet je tak našponovanější, že tohle se nám zdá jakoby navíc. Až budou všechny chodníky, všechny ty komunikace, až opravdu občané budou relativně spokojeni s tím, co v obci je, tak se můžeme upnout na projekty jako je zelená střecha a podobně.“

starostka obce Štěpátice, 3. července 2019

V sousední obci Šenkovice, kterou již zmínila paní místostarostka Štěpátic, je situace odlišná a krajinná opatření zde mají prioritu. Starostka Šenkovic je v oblasti péče o okolní krajinu velmi aktivní a výsadbě či obnově krajiny se věnuje již od roku 2014. Paní starostce se daří na tyto projekty využívat dotace a prosadit jejich realizaci. Za její snahou už jsou vidět výsledky.

„V roce 2014 jsme udělali nový územní plán kde jsme se rozhodli, že tady musí být nějaká ta zeleň. Protože, když se napouštěla přehrada, tak bylo původně v plánu, že když se vykáčí takový množství lesů, tak kolem dokola by se ta zeleň vlastně měla vysázet. Kolem Šenkovic a tak dál. Bohužel se to nestalo. Dneska, když jedete do vedlejší obce vidíte nic. Tam vlastně není strom, všude jenom kempy a tady tyto věci. Takže my jsme šli trochu jiným směrem, (...) udělali jsme v roce 2014 nový územní plán, kde jsme si naplánovali tu zeleň, kterou tady všude vidíte. Vesměs je to buď lokální biokoridor nebo biocentrum nebo územní systém ekologické stability. Takže, když to řeknu jednoduše, tak jsme tady začali vysazovat ten původní les. A brali jsme to i podle těch starých map. To znamená, kde jsme viděli, že byly dřív rybníky, nebo kde byly nějaký ty mokřady, tak tam jsme dávali zpátky rybník, nebo ty mokřady a tady tyto věci.“

starostka obce Šenkovice, 5. června 2019, zdroj: projekt Příběhy sucha

Krajina kolem Střapatic se potýká s erozí a nedostatkem vody v krajině, která se v ní nemá kde zachytávat. Podle starostky a místostarostky je to do jisté míry vlivem vykácení lesů, které v lokalitě dříve byly a vlivem zemědělství, které původní krajinné prvky zrušilo. Obec v současné době obnovuje mokřad u slepého ramena Dyje, vytváří biokoridor pro zadržení vody a obnovuje místní studny. Ochrana krajiny pro obec ale není prioritou a jak z výpovědi paní místostarostky vyplývá, o úpravy krajiny se zasazuje malá skupinka lidí, bez které by nic z toho nebylo. Stěžuje si také na nezájem obyvatel podílet se na aktivitách obce a nezájem o okolní prostředí, v následujících kapitolách ale ukážu, že to není tak jednoznačné.

Všechny výše uvedené krajinné prvky, mokřady, remízky, tůně a rybníky, biokoridory nebo studny společně propojuje voda a vytvářejí spolu s dalšími materiálními prvky a aktivitami lidí – místních, politiků, zemědělců, myslivců, dobrovolníků a dalších – vodní světy Nových Mlýnů, které bych zde chtěla blíže představit.

4.2 VODNÍ SVĚTY NOVÝCH MLÝNŮ

„Vyrasila jsem na kole na Dívčí hrady, které se nachází na vrchu Pálavy. Protože je to pěkný krpál, a protože oblast Pálavy už patří do oblasti CHKO, kolo jsem opřela o strom a dál šla pěšky kolem vinohradů. Někdo z vinařů mi říkal, že pod Pálavou je kvalitní vápencové podloží, což je prý pro révu moc dobrý. Nahoře je, kromě zříceniny hradu, nádherný výhled a člověk má celé nádrže, vinohrady a vesnice jako na dlani. Zatím jsem byla jenom u dolní nádrže a ty další dvě jsem vlastně neviděla, tak až teď chápu, jak obrovská plocha vody to je. Nahoře bylo hodně lidí, a tak jsem to brzy seběhla zase dolů ke kolu a jela podél nádrže až do Šenkovic. Na mapě je tam vyznačený kemp a koupání, ale je to jen taková malá plážička. Po tom, co jsem cestou viděla spoustu mrtvých ryb u břehu nádrže, se mi do vody vůbec nechtělo. Do Střapatic jsem se vracela po panelové hrázi nádrže, cesta to byla překvapivě dlouhá a nudná, a to sem mi zdálo, že Střapatice budou po hrázi už jenom kousek. Musela jsem se taky vyhýbat rybářům, kteří měli na hrázi rozložené svoje věci. Ten den jsem nádrž objela vlastně úplně celou a zdá se mi teď ještě větší než před tím.“

Terénní deník, 2. července 2019

Do krajiny kolem obce neodmyslitelně patří vodní dílo Nové Mlýny. Tyto tři nádrže jsou spjaty se životy místních lidí, zejména pak nádrž dolní, kterou mají obyvatelé Střapatic na dohled. Vodní dílo bylo a stále je předmětem sporů, a to jak na úrovni státu a institucí, tak na úrovni lokální. Lidé polemizují o jeho smysluplnosti, dávají ho do souvislosti s momentálními výkyvy počasí a také vzpomínají na dobu před existencí nádrží. Protože výstavba Novomlýnských nádrží byla pro lokální krajinu a obyvatele velkým zásahem, budu se výstavbě a jejím důvodům věnovat, nastíním spory, které se kolem toho udály a dále představím současnou diskusi která o vodním díle Nové Mlýny probíhá.

4.2.1 Proměna krajiny pod Pálavou

Místu, které později nahradily Novomlýnské nádrže, dominovaly lužní lesy, specifický ekosystém, pro který je charakteristická vysoká hladina spodní vody zejména na začátku vegetačního období (Klimánek 2002:161). Především starousedlíci na lužní lesy vzpomínají s nostalgií a popisují je jako nádhernou nespoutanou přírodu, kde se vyskytovalo mnoho druhů ptáků a zvěře. Lužní lesy jsou pro ně místem vzpomínek na dětství a mládí, jak popisuje pan Stanislav:

„Když byly lužní lesy, to bylo úžasný. Ty starý vrby měly takový palice obrovský a na nich hnízdily ty husy, to byla nádhera. A byli tam i jeleni. Vemte si, mně bylo 6 nebo 7 roků a byl jsem asi ve druhé třídě. Na těch nádherných loukách, co tady byly, jsem ještě normálně pásal krávy. Ale taky přišla velká voda, Dyje se vylila, a tak i ty louky byly pod vodou. Na louce bylo dejme tomu 50 centimetrů vody. Nádherný ryby tam pluly, ti sumci, já jsem se jich normálně bál, oni měli třeba metr a půl! Ty ryby plavaly pryč, samozřejmě, ale bylo to úžasný, to si nedovedete představit. A když jsme bruslili v zimě! Na bruslích jste jela lese, loukou a projela jste do lužních lesů, kde byly ty zamrzlý potůčky, tak se dalo bruslit kilometr, dva, to byla taková nádhera! Když to zlikvidovali, mně bylo 15 roků a odcházel jsem na střední školu.“

pan Stanislav, šedesátník, bývalý majitel vinařství, 29. února 2020

Záplavy byly hlavním důvodem pro budování soustavy tří nádrží, dalším účelem díla měla být také akumulace vody pro zemědělské závlahy, zintenzivnění zemědělské výroby, rozvoj průmyslu a využití vody v energetice. Vodní dílo mělo poskytnout i dobré podmínky pro rozvoj cestovního ruchu, rybolovu a rekreace. Od výstavby nádrží si lidé slibovali také zlepšení hygieny a čistoty vody a dnes vyzdvihují zejména likvidaci komářích kalamit (Mlejnková a kol. 2016:147).

„Tady se dřív nedalo sednout večer, u sklepů, to už vůbec, já jsem měla úplně puchorce. To byly černý hejna komárů. Jak se udělaly ty přehrady, tak samozřejmě to nejsou ty stojaté vody, tak na tohle je to lepší, že není tolik komárů, to tady se nedalo sedět.“

Paní Jarmila, šedesátnice, prodavačka ve vinotéce, 2. července 2020

Komáři netrápili jenom obyvatele, ale i hospodářská zvířata, která dokázali zcela uštvat, nebo na ně přenášeli nemoci. Komáři kalamity byly pro lidi přítěží i při venkovních pracích:

„Mračna tohoto dotěrného hmyzu sužovala zejména druževnice v zelinářství při sklizni rajčat a jiné zeleniny a pracovníky při mýcení lesa na stavbě přehrad. Nejvíce škody natropili komáři přenášením králičí nemoci "mixomatózy" z divokých králíků na domácí.“

(OÚS 1975-1993:1977, s. 60)

I) Jak se staví vodní dílo

Výstavba Novomlýnských nádrží byla pro místní velkou událostí, která na několik desítek let změnila život okolních obcí. Pamětníci ve Střapaticích mají počátek výstavby spojený s konkrétními vzpomínkami. Například popisují, jak se začaly kácet první velké duby v lužním lese a jak po silnici stále jezdila auta se stavebním materiálem a stavěly se betonové hráze. Velká změna nečekala pouze krajinu kolem obce, ale také její obyvatele.

Jak se tedy s výstavbou tří nádrží proměnily vodní světy v této lokalitě? Světy, kterým dominoval lužní les, ve kterém měla voda své přirozené místo, ve kterém ukazovala svoji sílu a nespoutanost? Jaká sociálně-přírodní propojení zanikla a jaká výstavbou naopak vznikla?

Nejdříve se zhotovila nádrž horní, tzv. Mušovská, která je ze všech tří nejmenší a je určena k rekreaci a rybaření, dostavěna byla v roce 1978 (Povodí Moravy © 2010-2021). Následně byla zbudována nádrž střední, Věstonická, kvůli které byla zcela zlikvidována a zatopena obec Mušov, kromě kostela svatého Linharta. Ten se zachoval jako významná kulturní památka a nachází se uprostřed nádrže na umělém ostrově, který byl vybudován z přebytků výkopového materiálu, stejně jako pět dalších ostrovů na střední nádrži (Jurišová 2005, OÚS 1975-1993:1981).

Střední nádrž, tzv. Věstonická, byla dobudována v roce 1980 a rok na to přivedena do provozu. Je dvojnásobně větší než nádrž horní a je přírodní rezervací, pro aktivity veřejnosti je proto uzavřena. V roce 2005 byla vyhlášena v soustavě Natura 2000 ptačí oblastí a má za cíl chránit vzácné druhy ptáků. Je hnízdištěm rybáka obecného, husy polní, orla mořského a dalších vzácných druhů, díky kterým je tato lokalita evropsky významná. Právě střední nádrž je v posledních letech nejčastěji zmiňována v souvislosti se zvýšením či ponecháním stávající hladiny (Povodí Moravy © 2010-2021).

Dolní, Novomlýnská nádrž, se budovala v roce 1988 jako poslední. Je největší a byla určena jak pro zavlažování a retenci při povodňových stavech, tak pro rekreaci. Na hrázi nádrže se nachází také malá vodní elektrárna (Povodí Moravy © 2010-2021). Právě u břehu dolní nádrže se nachází obec Strápatice, a tak jsou obyvatelé nejvíce v kontaktu právě s ní. Střední nádrž vidí pouze pokud vyjdou na hráz, která dolní a střední nádrž rozděluje a horní nádrž nemají na dohled vůbec.

Nádrže na sebe bezprostředně navazují a jsou oddělené hrázemi napříč údolím. Uživatelem a správcem vodního díla Nové mlýny je Povodí Moravy. Celý komplex vodního díla je propojenou infrastrukturou (Anand a kol. 2018) a zahrnuje kromě hrází a přelivových objektů další vodohospodářská zařízení, jako jsou odvodňovací příkopy, čerpací stanice, jezy a závlahové soustavy. Odvodňovací příkopy jsou vybudovány za bočními hrázemi, aby se z nich odčerpávala prosakující voda zpět do nádrží a zabránilo se tak zatopení zemědělských pozemků. Čerpací stanice, kterých bylo v rámci výstavby vybudováno celkem 14, přečerpávají vodu z drobných přítoků, které hrázový systém přerušil, zároveň měly přečerpávat vodu do okolí skrze závlahový systém (Jurišová 2005; Mlejnková a kol. 2016:146).

4.2.2 Nádrže jako projev moci nad přírodou

Snaha obyvatel žijících na dolním toku Dyje zabránit nežádoucím účinkům velkých vod sahá až do 18. století. Významným dokumentem, který tyto vodohospodářské poměry řešil, byl Státní vodohospodářský plán z roku 1954. Za pět let pak bylo vládou rozhodnuto o vypracování dalších projektových studií. Souhrnné projektové řešení výstavby nádrží pak bylo schváleno během roku 1972 a práce byly zahájeny tři roky potom (Mlejnková a kol. 2016).

Díky rozhodnutí vlády, která ve výstavbě Novomlýnských nádrží viděla velký ekonomický přínos, s sebou výstavba nese nemalý zásah do kulturního a přírodního dědictví a významně přispěla ke změně místního biotopu. Kvůli výstavbě zmizelo historicky a přírodovědně unikátní území o ploše 32 kilometrů čtverečních, které zahrnovalo ceněnou oblast lužních lesů, obec Mušov a archeologická naleziště. Obyvatelé Mušova byli přemístěni, dalším lidem byly zatopeny pozemky v jejich vlastnictví, a ne každý se dočkal adekvátní finanční náhrady. Stavba vodního díla ve velké míře změnila krajinný ráz, místní se museli naučit nově vytvořené podmínky využívat a přivykat obměněné krajině, kterou obývají, protože tradice života v lužní krajině, jehož přirozenou součástí byly i každoroční záplavy, se výstavbou rozbořila (Mlejnková a kol. 2016).

Pokles podzemní vody a omezení záplav jsou vnímány jako nejvýraznější změny ekologických podmínek v oblasti (Jurišová 2005). Až v roce 1991 se k události vyjadřuje tehdejší premiér Petr Pithart, který prohlásil, že i jako laikovi se mu vodní dílo zdá velkým zásahem do krajiny (Skyfilm: Akce Špunt, 1991). Výstavbu Nových Mlýnů provázely spory mezi zastánci a odpůrci nádrží, které vyústily do tzv. Akce špunt.

I) „Nechceme násilí – dejme šanci přírodě“²

Výstavbu nádrží od počátku doprovázely diskuse zemědělců, ekologů, politiků a dalších hnutí a občanských sdružení (Mlejnková a kol. 2016:145). Hlavními argumenty podporujícími výstavbu vodního díla bylo omezení opakujících se povodní v zemědělsky využívané oblasti, zbudování závlahového systému, rekreační potenciál nebo možnost chovu ryb. Kritické hlasy proti výstavbě nádrží upozorňovaly na biologickou pestrost záplavové oblasti a odsuzovaly zničení obce Mušov (Jurišová 2005).

---

² Jedno z heslo na transparentu v průběhu akce Špunt, viz Jurišová (2005:16)

Jedním z projevů nesouhlasu byly Akce špunt a akce DNO. Během akce DNO, která probíhala každoročně v letech 1981-1988, byly dobrovolníky přesazovány vzácné druhy rostlin ze dna nádrže, které by jinak byly zaplaveny. Akce špunt pak proběhla v únoru 1991 a byla vyvrcholením sporu o napuštění poslední nádrže, do kterého bylo vtaženo i Ministerstvo životního prostředí (Vojtěchová 2019, Jurišová 2005). Občanské iniciativy a další hnutí, která byla součástí Akce špunt a zasazovaly se o navrácení původního stavu, se po necelých třech letech vyjednávání dočkaly pouze kompromisu, ve kterém Ministerstvo životního prostředí navrhlo snížení hladiny vody ve střední a dolní nádrži o 85 cm, tedy z původních 170,35 metrů nad mořem na kótu 169,50 m. n. m. (Vojtěchová 2019). V současnosti je kóta pro hladinu 170 metrů nad mořem a v květnu 2021 došlo ke konečnému rozhodnutí, že se hladina během následujících dvou let o 35 cm navýší na původní kótu (Povodí Moravy, 13. 5. 2021). I tento počín vzbuzuje diskuse jak u zástupců organizací a iniciativ, tak mezi místními lidmi.

Voda patří k jedné z nejdůležitějších složek přírody, tvoří základ životních pochodů a také způsobů života v krajině, charakter osídlení a užívání prostředí (Strang 2015). Se změnou vodního režimu došlo v oblasti Novomlýnských nádrží ke změně prostředí a způsobu využívání území člověkem. Podle Strang (2015:132, překlad vlastní) *„není pravděpodobně většího lidského zásahu, který tak vyjadřuje moc nad materiálním světem, než je přehrada.“* Výstavba nádrží, tvrdí Strang, je znakem snahy mocnějších mít vše pod kontrolou, dokonce i vodu, kterou zkulturní do masivní vodní nádrže, ze které nakonec prosperuje úplně někdo jiný než lidé v její blízkosti. Nádrže bývají využity pro systém zavlažování, ochranu před záplavami, pro hydroelektřinu, průmysl a rekreaci. Díky tomu voda v nádržích přestává být lidmi vnímána jako součást přírody, ale spíše jako ekonomický majetek nebo prostředek pro dosažení ekonomického růstu. Průmysl má často velmi silnou pozici v národním ekonomickém plánu, a tak jsou vlády, s vidinou ekonomického zisku, schopny přerušit tradiční zavlažovací schémata, předělat přírodní prostředí a vymístit obyvatele, kteří ve výstavbě nádrží překáží a musí ustoupit pro národní zájem (Strang 2015). Zejména akce DNO byla několikaletým odporem ekologů a ekologicky aktivních dobrovolníků proti moci státu nad přírodou. Orlove a Canton (2010) dále říkají, že výstavba nádrží bývá kontroverzním činem, který je projevem politické moci státu. Ten následně také rozhoduje o distribuci vody, kterou zformoval do podoby přehrad a vytváří nerovný přístup lidí k vodě. Stát má tak moc nejen nádrž vystavět a zasáhnout tím do prostředí a života lidí, ale následně také rozhodovat o tom, komu bude vodu distribuovat.

4.2.3 Současná diskuse o nádržích

Současnou diskusi o nádržích můžeme rozdělit do tří rovin. První z nich je diskuse o samotné existenci nádrží, která započala už během jejich výstavby. Akce Špunt dále rozehrála další debatu o zvýšení hladiny vody ve střední a dolní nádrži. Třetí rovinou je otázka závlahového systému, který je hlavním argumentem státu pro navýšení hladiny.

I) *Diskuse o existenci nádrží aneb „pár komunistických zběsilců se rozhodlo zničit přírodu na jižní Moravě“*

„Někdo je pro, někdo proti, někomu se to líbí, někomu ne, to je u každé akce, že. No ale když se rozhodli, že jo, a napustili to, tak v 89' jsem tady dělal podpisovou akci a tehdy 90 procent lidí bylo pro to, nádrž vypustit.“

Pan Radoslav, šedesátník, malovinař, 3. července 2019

Podle pana Radoslava, který sám kácel duby v lužním lese, byl názor obyvatel během výstavby jednoznačný a místní s výstavbou nesouhlasili. V současné době jsou názory místních o existenci nádrží více ambivalentní, v debatě se objevují různé hlasy a nelze je rozdělit na dvě skupiny pro a proti. Chtěla bych se nyní na postoje obyvatel zaměřit a hledat, jaké argumenty se za nimi skrývají.

Hlavním argumentem, který zaznívá z řad odpůrců nádrže je to, že nádrže byly velkým zásahem do přírody:

„Na té první nic nebylo, tam bylo pár močálů a pár stromů. Tam už byly čističky, takže už tam tekla čistá voda do Pasohlávek, takže tam to člověk bral, že je v pohodě, když se to udělalo. A to už se mluvilo i o té veliké rekreaci, že je tam zdroj té minerální vody, takže tam to už tenkrát plánovali, že se to bude rozšiřovat. Ten aquapark, co je tam dneska a ty lázně, co tam budou budovat, tak o tom už se mluvilo tenkrát. Takže to jsem říkal, proti tomu bych nic neměl, ale pak začali budovat tu druhou. (...) Tu první nádrž bych bral kvůli rekreaci, ta splnila účel, dejme tomu. Ten zdroj tam je, na ty lázně a to všecko, ale tady ty ostatní dvě, s tím se nesmírím nikdy. To tady prostě nemělo být. Na tu třetí nádrž byly zpracovaný tři projekty a kdyby aspoň ten druhý vyšel, tak by část toho lužního lesa zůstala. Pak se jim to nechtělo dělat v močálech, tak zabrali kus pole a udělali to po poli, a nakonec se to udělalo daleko větší, než to mělo být. Ten poslední projekt byl špatnej, kdyby tam aspoň částečně tu krajinu trošku nechali. (...) Já jsem dokonce psal panu ministru Bendovi dopis, mám ho ještě schovanéj a píšu v něm: „pane ministře, pár komunistických zběsilců se rozhodlo zničit přírodu na jižní Moravě.“

Pan Radoslav, šedesátník, malovinař, 3. července 2019

Pan Radoslav kritizuje, že nádrže zlikvidovaly okolní krajinu, toleruje ale nádrž horní, Mušovskou, ve které vidí účel a která dle něj nebyla takovým zásahem do krajiny a s její realizací se počítalo. Druhé dvě nádrže Radoslav odmítá i kvůli tomu, že jejich realizace proběhla jinak, než bylo v plánu a krajinu pod Pálavou to zničilo víc, než se očekávalo. Domnívám se, že pan Radoslav má kladný postoj k horní nádrži i kvůli tomu, že je od Sřřapatic nejdál a její existence, velké návaly návštěvníků aquaparku, které jsem sama jedno odpoledne zažila, se života lidí ve Sřřapaticích nedotknou.

Zajímavé také je, že pan Radoslav i další aktéři se odvolávají na politický režim, který za devastaci prostředí viní. Říkají, že „oni“ udělali, „oni“ rozhodli, „oni“ zlikvidovali... a když přišlo na řadu téma nádrží, zvyšovali hlas, byli našťvaní a rozčilení. Argument Radoslava a dalších odpůrců jsou svojí rázností i obsahem velmi podobné těm, které zaznívaly od aktivistů během akce Špunt. Ty se také zasazovaly o ochranu zdejší přírody. Zastánci lužních lesů kritizovali vládu za její necitlivý zásah do krajiny a diskutovali s ní možné vypuštění přehrad.

Další skupina obyvatel s nádržemi také nesouhlasí, v jejich projevu je ale patrné větší smíření se situací.

*„Co tomu akorát pomohlo, tak ty komáry, že tady nemáme. To byly hejna, ale jináč...
já nevím no, nic moc s tím neudělali. Řekli „konec žízni pod Pálavou“, ale tady je ještě větší, než byla. Ale idylka to byla lepší, když tu byl les a neuděláte nic, prostě takový byly plány.“*

Pan Miloš, sedmdesátník, pamětník a malovinař, 27. srpna 2020

Pan Miloš v nádržích vidí i pozitivní přínos, zároveň také kritizuje, že nádrže způsobily problémy s vodou v lokalitě. Se situací je ale vyrovnaný, i když by byl raději, kdyby na místě zůstal lužní les. V tom se shoduje i s malovinařem Jakubem:

„Já pracuju na Nových Mlýnech na elektrárně, kde vytéká tady ten jihomoravský septik. Já tu přehradu nemám rád, jsem tam jenom zaměstnanej. Já bych tu měl radši ten lužní les.“

A proč?

„Tak protože ta příroda byla lepší, hezčí.“

Jakub, čtyřicátník, malovinař a pracovník Povodí Moravy, 1. července 2020

Jakub a Miloš jsou zastánci lužního lesa, ale nezdůrazňují jeho unikátnost nebo funkci v krajině, jako pan Radoslav. Stejně jako oni ale prosazují přírodu, ke které měli vztah a které byli součástí, před otevřenou plochou vody, která zde vznikla a ke které si vztah neustále vytvářejí.

Jakub je pak příkladem ambivalentního postoje, o kterém mluví také Olwig (in Hastrup a Rubow 2014). Nádrže na jednu stranu dávají lidem v lokalitě práci, neznamená to ale, že lidé nemají vůči nádržím výhrady. To se v případě Novomlýnských nádrží nemusí týkat pouze lidí, kteří jsou přímo zaměstnáni u Povodí Moravy, jako Jakub, ale i těch, kteří mají založenou živnost na turistickém ruchu, který výstavba vodního díla podpořila.

Mezi obyvateli jsem mluvila s lidmi, kteří byli zcela proti existenci nádrží, vinu za jejich výstavbu dávali komunistickému režimu, někteří vyzdvihovali argument ekologie a přírody, jiní dokázali na výstavbě najít i pozitivní přínos. V emoční rovině se u místních střídá rozhořčení, nostalgie, smutek i smíření. Z rozhovorů je také patrné, že ačkoli se jedná o jedno vodní dílo, obyvatelé mohou mít k jeho třem nádržím různé vztahy. To se ve větší míře projevilo také v debatách o výšce hladiny nádrží.

II) *Spor o výšku hladiny nádrží*

„Stojím na hrázi a zkouším, jak teplá je voda. Když si chce člověk na hrázi smočit nohy nebo ruce ve vodě a neplavou tam zrovna mrtvé ryby, aby se dostal k vodě, musí sejít několik betonových schodů níž, což je vlastně pár metrů. To není klasická hráz, jakou jsem si představovala a jakou mají třeba rybníky. Kde mě otravují komáři, hovada a brouci a lechtá tráva. To je opravdu betonový chodník, který se z jedné strany svažuje dolů k vodě schody, které se lámou a drolí a rozpálené od slunce mě pálí do chodidel. Moc nechápu, proč bylo (a je) kolem úrovně hladiny takové haló, vždyť 35 centimetrů vlastně nebude na hladině ani poznat.“

Terénní deník, 4. července 2019

Pře mezi vodohospodáři, ochranáři, obyvateli a dalšími účastníky sporu o existenci a fungování nádrží a trvá v podstatě dodnes. Názorové rozpory se v současné době projevují zejména v diskusích o zvyšování hladiny vody v dolní nádrži, což je téma, které bylo problematické už během Akce špunt před třiceti lety. Zatímco dříve bylo předmětem sporu, zda nádrž dobudovat, nebo vypustit, v posledních letech se spor přesunul k tématu, zda hladinu zvýšit nebo snížit. Nejprve představím hlavní argumenty státních institucí a dalších organizací, které trvají od doby výstavby nádrží a poté se zaměřím na to, jak probíhá diskuse na lokální úrovni.

i) Debata mezi institucemi

Výsledkem akce Špunt bylo snížení hladiny vody ve střední a dolní nádrži, což byl kompromis mezi úplným vypuštěním nádrží a zachováním nádrží tak, jak bylo v původním plánu. V roce 1993 se rozhodlo o trvalém snížení hladiny o 85 cm na kótu 169,50 metrů nad mořem a plochy, které byly pod vodou, se měly využít jako základ pro biokoridor. V letech 1996-2001 probíhala výstavba ostrovů na střední nádrži a po dokončení a kolaudaci obou ostrovů byla hladina vody opět zvýšena na 170,00 metrů nad mořem, protože vypršela výjimka snížení hladiny v souvislosti s touto výstavbou. Od té doby začala jednání o výšce hladiny vody v nádržích, a to mezi Okresním úřadem v Břeclavi, Českou inspekci životního prostředí, a pak zejména mezi Ministerstvem životního prostředí a Ministerstvem zemědělství. Tato ministerstva mezi sebou měla kompetenční spor o to, kdo se má záležitostí hladiny vody v nádržích zabývat. Zatímco Ministerstvo zemědělství rozhodlo v roce 2001 o zpětném navýšení hladiny, Ministerstvo životního prostředí naopak navrhovalo nechat hladinu sníženou. Tento spor se v roce 2003 dostal až k Nejvyššímu správnímu soudu, který další rok rozhodl o chybném rozhodnutí Ministerstva zemědělství o navýšení hladiny, při kterém došlo k promrhání státních peněz. Zvýšením hladiny byly totiž částečně zatopeny ostrovy vybudované za státní peníze (Jurišová 2005:18-24).

Původní hladina vody ve střední a dolní nádrži měla být 170,35 metrů nad mořem, ale od roku 2001 je hladina stále na kótě 170. V květnu 2021 Ministerstvo životního prostředí souhlasilo s navýšením hladiny dolní a střední nádrže na původní kótu 170,35 m. n. m. Povodí Moravy hovoří o obnově zásobního prostoru VD Nové Mlýny (Povodí Moravy, 13. 5. 2021), což znamená o 9 milionů metrů krychlových vody navíc, které posílí průtokový režim na řece Dyji i v ostatních vodních tocích. Zvýšený objem také pokryje potřeby vody pro závlahy nebo pro zvodňování lužních lesů pod Novomlýnskými nádržemi. Protože nádrže byly postaveny na kótu 170,35 m. n. m., není potřeba žádných technických opatření (Povodí Moravy, 15. 8. 2018).

Zatímco vodohospodáři jsou pro navýšení hladiny, někteří ochránci přírody zastávají opačný názor a navýšení hladiny odmítají. Česká společnost ornitologická uvádí na svých webových stránkách, že „už dříve se zvýšením vyjádřila nesouhlas a upozornila, že zvýšení hladiny by mělo za důsledek zásadní poškození ptačí oblasti, zaplavení ostrovů s hnízdními koloniemi a zánik stávajících mokřadních porostů (Čamlík a Sychra, birdlife.cz, 19. 11. 2018).“ Jinými slovy, zásadním argumentem ornitologů je, že na

střední nádrži, která je přírodní rezervací, hnízdí vzácné a vysoce ohrožené druhy ptáků a navýšení hladiny by jim velmi uškodilo. Další ochránci si uvědomují, že navýšení hladiny je nevyhnutelné a snažili se alespoň vyjednat podmínky, aby hnízdící ptáci a další živočichové navýšení snášeli co nejlépe. Součástí rozhodnutí o navýšení hladiny, které v květnu 2021 nastalo, je proto 37 podmínek, které musí být splněny, aby hladina mohla být navýšena. Mezi podmínkami je tak i spolupráce s Českou společností ornitologickou a dále například použití přírodních materiálů nebo instalace nových plovoucích ostrovů pro hnízdění ptáků (ČTK, ekolist.cz, 12. 5. 2021).

Nastínila jsem debatu, která probíhá zejména mezi Povodím Moravy a Českou společností ornitologickou. Výsledkem této debaty je snaha o kompromis a splnění přání obou stran – tedy zvednutí hladiny vody, ale za dodržení mnoha podmínek, které mají chránit zájmy ornitologů. Nyní se přesunu k lokální debatě, která mezi lidmi probíhá.

ii) *Rybák jako hlavní aktér*

Místní mají o sporu větší povědomí než obyvatelé okolních obcí, které jsou od nádrží vzdáleny (zdroj: projekt Příběhy sucha). Obvykle jsou seznámeni s tím, že hladina se má zvedat o 35 centimetrů, z jejich výpovědí je patrné, jak si veřejnou debatu vysvětlují a co je v ní pro ně podstatné:

Jakub se v prostředí nádrží pohybuje skoro každý den a debatu ohledně hladiny nádrží sleduje a zdůvodňuje, proč se o tom jedná:

„Tady se už asi dva roky mluví o tom, že by se hladina měla vrátit na tu původní kvótu, aby byla větší zásoba té vody pro případné zavlažování. Jenže to tak není, protože ochránáři zas, že tam hnízdí rybák. Jenomže ten rybák, jemu je to jedno, vždyť se tam kolikrát změní hladina a on si vyleze. Zvedne se hladina prostě když on zrovna nehnízdí a je mu to úplně fuk.“

A jaký jsou důvody že by se měla zvedat ta hladina?

„No právě aby byla větší ta zásoba té vody pro případné jak zavlažování, tak vlastně zavlažování lužních lesů na Břeclavsku, na Lanžhotsku, na Pouzdřansku. Ona byla původně tak plánovaná, ale protože to nebylo potom potřeba, tak se s ní šlo dolů, já nevím proč, to jsem tam tenkrát nepracoval, ale už to tak zůstalo.“

Jakub, čtyřicátník, malovinař a pracovník Povodí Moravy, 1. července 2020

Paní starostka dále popisuje nepřehlednost debaty, která dle ní v médiích vznikla.

„Ano, hladina se má navyšovat 30 centimetrů. Mělo to hodně odpůrců, byl tady za mnou pán, který byl u té samotné stavby té přehrady, starší pán, chtěl si o tom popovídat a řekl mi, že to chtějí zvedat, ale že je to ta původní hladina toho návrhu, kdy to mělo být zatopený. Oni to teď vidí jako velké boom, že zvednou hladinu, ale přitom je to úplně ta původní navržená hladina, která měla být a tím, že tam udělali ty ostrovy, co tam jsou, že zatopí ty ptáky, co tam hnízdí a podobně. Člověk je z toho strašně rozpolcenoj, že neví, co chtějí. Upouštěli kvůli ptákům, teď to chtějí navyšovat na hladinu, která byla původní.“

A kvůli čemu to chtějí zvyšovat?

„Nějaký důvod k tomu byl, ale fakt nevím, nevzpomenu si. Úplně tak jsem do toho zase nezabředla, o to se stará Povodí, to nedokážu říct. Ono to původně bylo k něčemu jinému, já vím, že to bylo i v televizi, mediálně to bylo hodně, jak ministerstvo rozhoduje, zda ano nebo ne, ale fakt nevím teda.“

starostka obce Střapatice, 30. července 2020

Místní spor často zužují na střet mezi vodohospodáři a ekology, kteří chrání vzácné ptáky, což ve své výpovědi zmiňují Jakub i paní starostka. Ta ještě dodává, že debata o navýšení hladiny je pro ni nepřehledná. Podíváme-li se do médií, objevovaly se v nich články s názvy: *„Zvýšení hladiny Nových Mlýnů: víc vody pomůže lesům, ekoaktivisté protestují* (Hrabal, denik.cz, 16. 2. 2021)“, *„Hladina Nových Mlýnů stoupne. Ptáky ochrání vlnolamy, kostel pytle s pískem* (Solařiková, idnes.cz, 17. 1. 2020)“, *„Plánované zvýšení hladiny Nových Mlýnů je hrozbou pro racky a rybáky* (Magazín Avifauna, 9. 11. 2018)“, přičemž ve všech třech článcích je za všechny druhy ohrožených ptáků zmíněn především rybák obecný, kterého v debatách konkrétně zmiňoval nejen Jakub.

Z rozhovorů s místními jsem občas měla pocit, že obyvatelům se zdá mnohdy až úsměvné, že celá debata ohledně navýšení hladiny vody se točí kolem jednoho druhu ohroženého ptáka. Kromě tohoto sporu ale zmiňují ještě další důvody, kterým jsou obnova závlahového systému a zavlažování lužního lesa na Břeclavsku, který byl, na rozdíl od toho u Střapatice, zachován. Na národní úrovni se přitom jako důvod navýšení hladiny vody ještě udává, že navýšení hladiny vody v nádržích má být také reakcí na sucho v lokalitě (Česká televize, 12. 5. 2021), tento důvod ale v lokální debatě není vůbec přítomný.

Ukazuje se, že místní, ovlivnění médií, nemluví o navýšení hladiny vody v nádrži, ale spíše o sporu jako takovém a o debatě mezi ekoaktivisty a Povodím Moravy, která je pro ně nesrozumitelnější. Důvody, proč by se měla hladina navyšovat jsou některým obyvatelům nejasné, a tak pracují pouze s informací, že navýšení hladiny uškodí vzácným

ptákům. Za tímto sporem se skrývá otázka, zda je legitimní upřednostnit zájem člověka před ochranou přírody, což je otázka, která se objevuje také v debatách o nádržích a její existenci – zda má člověk právo zasáhnout do přírody a přetvořit ji tak, aby z ní měl větší ekonomický užitek (Strang 2015).

iii) Jedno vodní dílo, nebo několik celků?

V debatě o navyšování nádrží obyvatelé zmínili dvě témata, která jsou sami o sobě v rozporu – na jednu stranu se v zájmu člověka zvýšením hladiny poškodí přírodní rezervace ve střední nádrži včetně hnízdišť vzácných ptáků, na druhou stranu se ale na jiném místě pomůže lužním lesům, které od dob výstavby přehrady potřebují umělou závlahu. Obyvatelé tyto dvě věci vnímají odděleně, jako kdyby se jednalo o dvě samostatné přírody, kterých oni sami nejsou součástí a v tomto sporu nestaví ani na jednu stranu a debatu spíše pozorují, protože jich samotných se navýšení hladiny vody v nádrži zásadně nedotkne. To dokládá také skutečnost, že místní zmiňují potíže na střední nádrži, ačkoli hladina vody se bude navyšovat i v dolní nádrži, ke které mají blíž. Přesto nejčastěji uvádějí, že navýšení vody se dotkne pouze ptáků a lužních lesů.

Podrobné informace o navyšování hladiny má ředitel velkého vinařství, pan Hynek, který je v kontaktu s Povodním Moravy kvůli závlahám na vinohradě. Ačkoli se ho zvýšení hladiny netýká, o situaci má přehled a vidí v tom výhody pro společnost Závlahy Hustopeče, která má zájemce o závlahy sdružovat.

„Protože jsem byl na Povodí Moravy 14 dní zpátky, tak vím, že Mušovský jezero je ze sta procent naplněný – tady ta vrchní nádrž, odkud my bereme vodu. Jedna i druhá. Ta další, zadní, já nevím, jestli to je dolní nebo jak se jmenuje ta nádrž, protože my z tama nebereme. Tak tam samozřejmě mají trochu míň vody a tam se má zvedat hladina minimálně o 35 centimetrů minimálně.

A o rozšiřování toho systému, o tom vy něco víte nebo je vám to jedno?

„Ne, není mi to jedno, samozřejmě, myslím, že Závlahy Hustopeče, jak se jmenuje ta společnost, tak ten projekt by měl stát plus minus jedna a půl miliardy a já jsem jenom pro, aby to bylo.“

A vás by se to nějak dotklo, třeba těch limitů, kolik vy můžete odebrat kubíků vody?

„Nás by se to dotknout nemělo, protože v podstatě sice jedno dílo, ale je to jakoby druhá nebo třetí přehrada. (...) Oni mají plánovaný odběr myslím 9

miliónů kubiků, jestli se nepletu a těch 35 centimetrů je přesně těch plus minus devět miliónů kubiků.“

Pan Hynek, ředitel vinařství, 28.5.2020, zdroj: projekt Příběhy sucha

Pan Hynek zmiňuje, že důvodem zvyšování hladiny nádrží jsou i plánované závlahy, které by se měly v budoucnu obnovovat. Tento důvod zmínil ještě malovinař Jakub, který má, stejně jako pan Hynek, kontakt s Povodím Moravy. Další malovinaři a obyvatelé obce si závlahový systém se zvyšováním hladiny vody v přehradě nespojují, pravděpodobně kvůli tomu, že jako malí či neoficiální vinaři o závlahy vinohradů nemají zájem, a tak nevnímají ani okolnosti, za jakých se závlahový systém bude obnovovat.

Pan Hynek ve své výpovědi jmenuje pouze jednu, Mušovskou nádrž, ze které bere vodu jeho vinařství a přiznává, že nezná názvy ostatních dvou nádrží. Nádrže tak nevnímá jako jedno komplexní vodní dílo (i když to tvrdí), ale odděluje od něj jednu nádrž, kterou zná, je její součástí a vnímá ji jako samostatný celek. Stejně jako výše oslovení aktéři vnímá nádrže jako více celků, které s tou jeho nejsou propojeny. Lidé se nejčastěji odkazují na dolní nádrž, kterou mají v dosahu a ví, co se kolem ní odehrává. Záleží na tom, jakého celku jsou oni sami součástí, nebo na jakém mají zájem, protože podle toho potom argumentují. To také vysvětluje, proč další obyvatelé mají o navýšení hladiny vody na dolní nádrži spíše útržkovité informace, nemají totiž pocit, že by se jich navýšení hladiny o 35 centimetrů zásadně dotklo.

Ve své práci sice představují Nové Mlýny jako jeden celek, vodní svět, který je propojený s dalšími vodními světy a jehož součástí jsou materiální prvky (např. betonové hráze, potrubí závlahového systému nebo elektrárna), konflikty o distribuci vody a diskuse o navýšení hladiny nebo pták rybák. Dále jsou součástí vodního světa také znalosti, které o něm lidé mají, to jak ho používají a vnímají (Hastrup a Hastrup 2016, Orlove a Caton 2010). Ukazuje se, že místní ve vyprávění málokdy přemýšlí o nádržích jako o celku, jako o jednom vodním světě, ale spíše ho rozdělují na několik diskontinuálních segmentů. Tsing (2005:1-18) ukazuje, že lidé žijí v partikulárních světech a realitu vnímají jako několik dílčích segmentů, přičemž každý se zasazuje za práva toho svého. Dodává, že tyto segmenty ale nestojí samy o sobě, ale právě vzájemnou propojeností a interakcí dávají dohromady celek, ve kterém jeden segment nemá bez toho druhého sám o sobě smysl. Tato propojení různých segmentů umožňují zcela nové náhledy na realitu.

Pojetí vodního díla jako jednoho vodního světa, který je propojený s těmi ostatními, mi v analýze umožňuje ukázat, že ačkoli ho lidé vnímají jako několik ne sobě nezávislých celků, existují mezi nimi propojení a kontinuity, které voda vytváří.

III) Závlahový systém

Závlahový systém je třetí rovinou v debatě o nádržích. Byl jeden z hlavních argumentů pro výstavbu vodního díla Nové Mlýny a je i důležitým argumentem pro navýšení hladiny vody v nádržích. S výstavbou nádrží se do země v okolí natáhlo potrubí, kterým měla být voda čerpadly tlačena z nádrží až do vinogradů. Podle Miroslava Šebely z Moravského zemského muzea a místních pamětníků byl sice závlahový systém postaven, ale nikdy zcela nefungoval a během let byl rozkraden (Gajdošíková a Schusterová, plus.rozhlas.cz, 26. 6. 2015).

Kronika Strápatic dále uvádí, že závlahový systém byl naplněn asi jenom z jedné poloviny a nejvíce byl využíván v období fungování JZD (OÚS 1975-1993:1991).

ii) Čerpadla, trubky a hadičky

Závlahový systém, jeho budování, fungování a následnou devastaci mi popsal pan Karel, který v JZD pracoval, posledních 10 let jako sklepmistr.

„Když jsem byl tady v družstvu, tak jsme stavěli asi 20 hektarů vinogradů pod kapénkovou závlahou. To je taková hadička, tam jsou dírky, to se natáhne do drátů, tam jsou pak takový, dost složitý časovače, který to spínají a pouštějí tu vodu, to bylo celkem dobrý. Tady toto brali právě z těch přehrad, odtud bylo roztažený potrubí. JZD toho dřív využívalo, vždyť jako JZD jsme mívali až 100 hektarů! Oni to pak odstavili, tam jim to někdo vykradl, pak jim ukradli nějaký čerpadla... Když tady jdete po té hrázi, tak na konci Strápatic je ta první čerpačka a pak je dál ještě jedna. To bylo v plánu, že se to potáhne třeba až na Hustopečsko.“

Pan Karel, šedesátník, malovínař, 30. července 2020

Podle Hastrup a Rubow (2014) se kolem vody vyskytují různé druhy technologií. Pan Karel popisují technologie, které se nacházejí kolem vodního díla: jedná se o různá potrubí, elektrické systémy, čerpací stanice, čerpadla, dráty nebo hadice. Technologie jsou také součástí vodních světů Nových Mlýnů. Jejich závlahový systém lze také nahlédnout jako infrastrukturu, jejíž účelem je distribuce zdroje vody ke konkrétním lidem nebo do konkrétních míst a jsou formou rozvoje a modernizace zemědělství (Anand

a kol. 2018). Anand říká, že vodovodní potrubí, stejně jako jiné infrastruktury, pracují na pozadí a přivolají pozornost až v případě, že jsou poškozené a musí se opravit tak, aby jejich činnost nenarušovala a byla zase neviditelná. Domnívám se, že to je i případ závlahového systému Nových Mlýnů, který na sebe v současnosti přitahuje pozornost, protože je nefunkční a diskutuje se o jeho využití a obnově.

Téma závlahového systému je nyní přítomné zejména v diskusích, v krajině je závlahový systém stále spíše neviditelný, pokud člověk zrovna nestojí u přečerpávací stanice. Když jsem do Střapatic přijela, nevěděla jsem, jak přesně si závlahový systém představit a kde ho mám hledat. V případě závlahového systému Nových Mlýnů se jedná o podzemní potrubí ústící do výpustí, které jsou zakryté nadzemními skružemi. Ty člověk často potká při procházení vinohradů i dnes, zdá se ale, že slouží spíš jako odpadkové koše, kterým jsem nepřikládala důležitost a netušila, že se závlahovým systémem mají něco společného. Z výpustí se napojují hadice, které se roztahují v řádcích vinohradu a z nich ke kmínkům kape voda. V terénu jsem procházela zejména vinohrady menších vinařů, kteří závlahy nemají, některé vinohrady jsou také oplocené a nelze se do nich dostat, takže jsem funkční výpustě, ze kterých by byly natažené hadice do vinohradu, neviděla.

iii) Obnova závlahového systému

V případě vybudování Nových Mlýnů se stát zaměřil na rozvoj zemědělství. Z výpovědi pana Karla je patrné, jak velký, až fascinující systém zavlažování se podařilo vybudovat a že v době existence JZD byly nádrže pro místní zemědělství jednoznačným přínosem, i když třeba nebyl systém závlah zcela dokončený.

Ačkoli původní plán závlahového systému nikdy zcela nefungoval, v budoucnu se plánuje jeho obnova. V srpnu 2020 ministr zemědělství Miroslav Toman navštívil oblast Novomlýnských nádrží, a kromě dalších míst i obecní úřad ve Střapaticích. Zajímal se o studii Státního pozemkového úřadu (SPÚ) o proveditelnosti vybudování závlahového systému v oblasti Hustopečska. Úkolem studie, jak řekl při návštěvě jihomoravského kraje ministr Toman, byla podpora protierozních opatření, zlepšení zadržení vody v krajině a analýza a vymezení ploch pro závlahu. Součástí studie mělo být i zjištění, zda by o závlahy místní zemědělci stáli. V případě realizace by závlahový systém mohl mít společně s vybudováním vedlejších řadů až 120 kilometrů a zavlažovat téměř 10 tisíc hektarů zemědělské půdy. Toman dodává, že cílem je vytvořit různorodou a hezčí krajinu,

kde by se pěstovalo i ovoce a zelenina, což by vedlo k větší samostatnosti lokality. Předpokládá se, že pokud dohoda s místními zemědělci, kteří by se na vybudování systému také finančně podíleli, bude úspěšná, stavba rozsáhlého závlahového systému by mohla začít v roce 2026, uvedl ústřední ředitel SPÚ Ing. Martin Vrba (Státní pozemkový úřad, spucr.cz, 12. 8. 2020). Ministerstvo zemědělství má v plánu spolupracovat také se Závlahovým sdružením Hustopeče, do kterého jsou zapojeni někteří zemědělci z okolních obcí, a jehož cílem je sdružovat zájemce o obnovený závlahový systém a zajišťovat sdílení nákladů (zdroj: projekt Příběhy sucha).

Závlahový systém, jako infrastrukturu, která pracuje na pozadí, zviditelňuje nejen její nefunkčnost, ale také politický zájem. Stát skrze ně v době komunistického režimu demonstroval svoji technologickou vyspělost a sliboval, že závlahový systém bude zavlažovat až 40 tisíc hektarů polností (Gajdošíková a Schusterová, plus.rozhlas.cz 26.6.2015). V současné debatě je závlahový systém zviditelňován také na politické rovině. Ministr Toman také slibuje, že závlahový systém jeho ministerstvo uvede do provozu a bude ku prospěchu krajiny a celé lokality. Podle Anand a kol. (2018) jsou infrastruktury často předmětem kontroly a politického zájmu. Stát skrze infrastruktury demonstruje nejen svoji moc rozhodovat o tom, jakým způsobem se budou používat, ale jejich výstavbou ukazuje také technologickou vyspělost, rozvoj a modernizaci.

iv) *Závlahy nejsou pro všechny*

Debata na vládní úrovni o obnově závlahového systému se promítá i do debaty lokální a téma je živé zejména mezi vinaři. I když většina vinařů, se kterými jsem mluvila, nemá o závlahový systém zájem, neznamená to, že problematiku závlah ve vinohradě neřeší. Ti, co by o závlahový systém zájem měli, pak řeší spory s jejich provozovatelem.

Ve Štěpaticích zavlažovací systém používá pouze firma, která vznikla z rozpadlého JZD a v okolí Štěpatic má největší rozlohu vinohradů. Díky tomu, že vlastní i přečerpávací stanici, používá původní rozvody závlah a za úplaty je poskytuje i ostatním zájemcům, ne se všemi je ale ochotna vodu sdílet. To je důvodem sporů mezi vinaři, které popisuje majitel vinařství Kryštof:

„V devadesátých letech, když se všechno privatizovalo, tak bývalej kolchoz částečně zprivatizoval jeden majitel a zároveň si koupil i tu přečerpávačku. Tady byly nachystaný závlahy pro všechny, měl tu být zelinářskej kraj a on si vlastně zprivatizoval ty čerpadla, má k tomu přístup on a rozhoduje, komu to dá a komu ne. Ta voda je Povodí, nebo takhle, voda je státu a nás všech

samozřejmě. Nejsem si úplně jistej, ale co vím, tak za to zodpovídá Povodí Moravy a s tím se člověk musí domluvit, že může tu vodu, za nějaký poplatek, brát. Jenže ji musí brát jenom na určitých místech, to jsou třeba právě ty přečerpávačky.“

Kryštof, dvacátník, malovinař a majitel vinařství, 30. června 2020

Kryštof dále pokračuje, jaké dopady má privatizace na vztahy mezi vinaři:

„On neměl nájemní smlouvu na některý vinice a ti majitelé ho prostě znali a nechtěli mu je prodat, tak to prodali nám a my jsme na nich začali hospodařit. Jenomže on má šedesátihektarovej flek vinic a my jsme mu vzali půl hektaru, takže jsme ho naštváli a on nás odpojil od závlah a nechce s náma vůbec diskutovat, že by nás třeba připojil zpátky. (...)

Není problém natáhnout hadice, koupit čerpadlo a zavlažovat, ale spíš vzít tu vodu. Třeba tady je možnost ta přehrada, ale člověk se do ní nemůže dostat, nemůže si tu vodu jen tak vzít, když už tam je zprivatizovanej ten jeden bod, kde se ta voda vzít dá. Pokud tu přečerpávačku už někdo vlastní a nemá zájem to tam někomu dalšímu pustit, tak to asi nepůjde. (...) Já jsem se o to zas tak nezajímal, ale co vím, tak tady zavlažujou díky tomu snad jenom tři nebo čtyři vinaři, jeden je ta firma a ti tři ostatní si tu vodu musí kupovat... ze sousední obce si od něho určitě jeden vinař kupuje, to vím, on platí snad tři a půl tisíce nebo čtyři tisíce za hektar ročně, že mu vlastně tu vodu prodá, nebo že mu ji jakoby zprostředkuje.“

Kryštof, dvacátník, malovinař a majitel vinařství, 30. června 2020

Kryštofovo vinařství sice zatím patří mezi ty menší (obhospodařuje 1,5 hektaru), ale v budoucnosti by chtěl vinohrady rozšiřovat a o závlahy by měl zájem, ale naráží na neochotu vlastníka přečerpávací stanice. Firma je podle něj mezi lidmi neoblíbená a raději prodají pár řádků vinohradu jemu než firmě, a v obci rozhodně není jediný, kdo má s firmou spory, které se vlečou ještě od dob transformace JZD. Během terénního výzkumu jsem od lidí slyšela mnoho narážek na firmu i její členy, v různých kontextech, které se mnohdy ani netýkaly zemědělství. Kryštof také říká, že přístup zájemců k závlahovému systému je nerovný, protože někteří si od firmy vodu mohou kupovat. Pan Radoslav je na závlahový systém firmy napojen a popisuje, že mezi vinohrady, které jsou a které nejsou pod závlahou je velký rozdíl:

„Na tom mým novým vinohradě, jsou závlahy od JZD, tak tam jsem napojenej a tam používám závlahy. Letos jsem to dodělával, nedělal jsem to naráz, ale postupně, tak to tam mám a je to teda poznat. Když jsem je neměl a vedle bývalé JZD mělo, tak na těch hroznech to bylo vidět. Nebylo to o moc, ale určitě tak o 30 procent jich bylo víc a byly to krásně nalitý hrozny. Když jsem je pak prodával vedle v obci, tak tam měli taky pěkný, ale my jsme měli lepší. Ten jeden mi tam říká: „kurva, to není možný, takový krásný!“

- Říkám: „mám závlahu“ – „Jó tak pán má závlahu, já jsem si říkal, proto tak krásný hrozny.“

Pan Radoslav, šedesátník, malovinař, 3. července 2019

Ačkoli firma má problém některým vinařům poskytnout závlahu, jiným vinařům ji poskytne a zavlažuje také trávu na místním fotbalovém hřišti:

„On vlastní tu poslední přečerpávací stanici, která je na to nějak napojená. Protože manžel je správce hřiště, tak když nemají v nádrži vodu na zavlažování, tak mu volá, jestli by mu na chvíli přepnul ty kapénky a zavlažují z té přehrady. Kde mu to přepne, nevím. Nebo někdy volá: „přepínám ti, máme dost“. Třeba to potřebuje někde vytankovat, tak zapne závlahy na hřiště.“

starostka obce Střapatice, 30. července 2020

Vlastnictví součásti infrastruktury, v tomto případě přečerpávací stanice, dává jeho majiteli moc rozhodnout, kdo zdroj vody může používat. V tomto případě není voda vlastnictvím všech, ale jenom některých a stává se předmětem privatizace, vlastnění a kontroly (Strang 2015) a zakládá složité vztahy mezi vinaři.

Je to právě narůstající sucho, které vztahy, konflikty a napětí posiluje a vede lidi k nutnosti nového jednání a nových sociálních vztahů. Například za ochotou zavlažovat obecní fotbalové hřiště může být i snaha o dobré vztahy s obcí, které velká firma může potřebovat například při jednání o pronájmu pozemků. Přes opětovné snahy se mi během výzkumu nepodařilo se s firmou spojit a zjistit její postoj k situaci a důvody k jejímu jednání.

Ukazuje se, že procesy v postsocialistickém období velmi ovlivnily současnost. Spory o vodu a o závlahový systém, který je v nich v současnosti centrální, vychází z minulosti a jsou důsledkem nejen socialistické výstavby závlahového systému, ale také procesu privatizace, který celý „vodní svět“ rekonfiguroval.

V této kapitole jsem představila příběh vodních světů Nových Mlýnů. Ukázala jsem, že během let prošly velkou proměnou. Zatímco dříve jim dominoval lužní les, na jejich místě se vybuodovalo vodní dílo, kterým se zcela proměnil ráz krajiny a tento zásah je dodnes předmětem debat o existenci a dalším využití nádrží. V těchto debatách se také ukazuje, že aktéři vodní dílo nevnímají jako jeden celek, ale jako několik diskontinuálních segmentů. Koncept „waterworlds“ mi ale umožňuje nahlížet vodní dílo jako jeden celek, jako vodní svět, který existuje v součinnosti s těmi ostatními a jehož součástí nejsou

pouze horní, střední a dolní nádrž, ale také další prvky: remízky, mokřady, slepé rameno Dyje, vodní přítoky, Štěpatický rybník, hráze, přelivové objekty, odvodňovací příkopy, jezy, závlahový systém, čerpací stanice, studny, kanalizace, roury, trubky nebo hadičky. To všechno patří do infrastruktury vodních světů Nových Mlýnů. Součástí vodních světů jsou i praktiky lidí, kteří s vodou nakládají a dále také všechny minulé a současné diskuse, konflikty a vztahy, které skrze vodu vznikají, ať už jsou mezi lidmi, mezi institucemi nebo mezi člověkem a přírodou.

Jak v prosazení výstavby nádrží, tak v debatách o jejich dalším využití a obnově závlahového systému se projevuje moc státu, který skrze zásah do krajiny a rozhodování o využití vody demonstruje svoji technologickou modernitu a rozvoj (Anand a kol. 2018). Díky tomu se vodní světy Nových Mlýnů proměnily, voda, která je propojuje už není nespoutanou silou, ale vodou zformovanou do nádrže, na kterou se pohlíží jako na ekonomický majetek (Strang 2015).

V následující kapitole se budu věnovat tomu, jak tyto vodní světy interagují s klimatem a počasím a jak to vnímají lidé, kteří v lokalitě žijí.

4.3 KLIMA A POČASÍ

Podle Rudiak-Gould (Rudiak-Gould 2013, Rudiak-Gould in Crate a Nuttal 2016) může být klimatická změna viditelná zejména pro ty, kteří jsou v blízkém kontaktu s přírodou. Dodává ale, že na viditelnosti klimatické změny se podílejí také média, která prezentují vědecké narativy a díky kterým lidé změny v přírodě a v lokálním počasí začali vnímat jako dopady klimatické změny.

V terénu jsem mluvila zejména s vinaři, kteří celoročně pracují na vinohradě a zajímalo mě, zda je pro ně klimatická změna opravdu viditelná, jak ji rozumí, co si pod ní představují a čím mohou být jejich představy ovlivňovány. Věnovala jsem se také tématu počasí, které s klimatem souvisí a přirozeně je častějším tématem rozhovorů. Zajímalo mě, jak lidé o klimatické změně a o počasí hovoří a zda tato témata propojují.

4.3.1 Globální klimatická změna

Klima (podnebí) je výsledkem vzájemné interakce řady faktorů, které lze velmi zhruba rozdělit na mimozemské (např. sluneční záření), terestrické (vlastnosti zemského povrchu a jeho typ) a antropogenní (např. emise skleníkových plynů). Vzájemná interakce těchto a mnoha dalších faktorů vytváří klima. Jedním z jeho nejcharakterističtějších rysů je jeho proměnlivost a nestabilita (Trnka a kol. 2017). Klimatická změna se dle Mezinárodního panelu pro změnu klimatu (The Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) týká právě změny stavu klimatu nebo variability jeho vlastností, které lze identifikovat a které jsou dlouhodobé, to znamená, že přetrvávají desítky let. Jedná se tedy o změnu klimatu v průběhu času, ať už v důsledku přirozené proměny klimatu, nebo v důsledku lidské činnosti (IPCC AR4 2007). Změny klimatu jsou přisuzovány činností člověka, jeho užívání technologií, industrializaci, spalování fosilních paliv, nadužívání přírodních zdrojů a konzumnímu stylu života (Crate a Nuttall 2016). Emise skleníkových plynů jsou proto nejvyšší v historii a jsou příčinou oteplování a dlouhodobých změn v klimatickém systému. Proměny klimatu pak mají za následek všudypřítomné a nevratné změny jak v lidských životech, tak v ekosystémech (IPCC AR5 2014).

1) Dopady klimatické změny

Dopady změny klimatu jsou během posledních padesáti let rozpoznatelné: vzrůstá průměrná teplota vzduchu, stoupá hladina moří, tají ledovce, narůstá počet tropických dní i frekvence silných srážek (IPCC AR4 2007). Dle IPCC (AR5 2014) je pro zadržení klimatických změn nutné zredukovat produkci skleníkových plynů, což, společně s adaptací může zmírnit rizika, která s sebou globální změna přináší.

Antropologická literatura se v tématu klimatické změny soustředí zejména na interakci člověka s prostředím. Enviromentální změny nemohou být izolovány od sociálního života. Strang (2015) v tomto kontextu mluví o tzv. biosociálních procesech, ve kterých od sebe sociální a přírodní fenomény nelze oddělovat a změny klimatu mají na člověka zásadní dopad.

Proměňující se prostředí narušuje život člověka, který v klimatické změně žije a je nucen vymýšlet nové strategie na úrovni každodenních aktivit. Ať už se jedná o menší nebo větší změny, mohou ovlivnit jeho představy o světě a o budoucnosti, ze které může mít obavy nebo strach. To, jak lidé na změny ve svém okolí reagují a jak s enviromentálními změnami žijí má mnoho podob, protože klimatické změny, které se dějí po celém světě, mají na různá prostředí odlišné dopady (Hastrup a Rubow 2014).

V rurálním prostředí se tato problematika týká zejména oblasti zemědělství. Pěstitelé si stěžují především na nepředvídatelnost počasí, které brání dlouhodobému plánování, stěžují si na zvyšující se teploty a extrémy v počasí – silné deště, které mohou přerůst v záplavy nebo naopak silná sucha a nedostatek vody. Takové klimatické podmínky mají vliv na úrodu i chov zvířat a tím pádem i na živobytí lidí (Hastrup a Rubow 2014). Klimatické změny v neposlední řadě v některých lokalitách znesnadňují přístup k pitné vodě a ohrožují tím zdraví a samotnou existenci obyvatel (Strang 2015).

Dle Wilhite (2011) postoj společnosti k řešení klimatické změny velmi záleží na tom, jak je společnost zranitelná, přičemž její zranitelnost se proměňuje v návaznosti na nárůst populace, využívání půdy, s užíváním technologií a politickou situací v dané lokalitě. Literatura ukazuje, že dopady klimatické změny jsou vždy lokální, a tak i znalosti lidí o klimatu a možné strategie či adaptace na něj jsou vytvářeny v lokálním kontextu. V zemědělství se objevují strategie plynoucí z tradičního vědění, v některých případech lidé pěstují nové plodiny v jiných je změny podmínek donutí zcela změnit způsob své obživy nebo se přemístit do jiné lokality (Crate a Nuttall 2016). Někteří lidé pak do svých praktik zapojují nové technologie nebo jsou zastánci technooptimismu, tedy víry, že

v budoucnosti se objeví moderní řešení, které problémy vyřeší. Strategií může být i úplná ignorace problematiky změny klimatu (Colston a kol. 2019).

II) Sucho

Sucho je jedním z celosvětových dopadů klimatické změny a v českém kontextu se považuje za zásadní riziko spojené se změnou klimatu. Vědci udávají, že ve střední Evropě je největší sucho za posledních 2110 let (avcr.cz, 16.3.2021). Wilhite (2005) definuje sucho jako výsledek deficitu srážek, který se liší od očekávaného „normálu“ a trvá delší časový úsek. Sucho samo o sobě není pohromou, tou se stává až v případě, kdy má zásadní dopady na prostředí, ekosystémy a obyvatele. Dle Wilhite je potřeba ve výzkumu sucha zaujmout holistický a multidisciplinární přístup a snažit se pochopit nejen přírodní, ale i jeho sociální dimenzi. Dodává, že je nutné vzít v úvahu vliv sucha na prostředí a společnost, ale také vliv společnosti na prostředí, která nadužíváním přírodních zdrojů přispívá ke zranitelnosti vůči tomuto přírodnímu nebezpečí. Wilhite rozděluje sucho do čtyř typů dle dominujících projevů a délky trvání: meteorologické sucho je odchylka od normálu během určitého období, zemědělské sucho už znamená nedostatek vláhy pro plodiny, hydrologické sucho má za následek snížení hladiny vodních toků a socioekonomické sucho má dopady také na kvalitu života lidí. V této typologii platí, že čím delší trvání sucha, tím větší dopady má každý typ na prostředí i na sociální oblast (Wilhite 2005).

Sucho bývá nepředvídatelné a je těžké ho predikovat, proto není ani lehké se na něj připravit a často je spojeno s dalšími faktory, jako jsou vysoké teploty, nízká vlhkost vzduchu nebo silný vítr (Colston a kol. 2019; Wilhite 2011). V případě obce Strápatice se sucho nejčastěji dotýká zemědělského sektoru, ze kterého jsem sledovala zejména vinohradnictví, a i v tomto kontextu se ukázalo, že sucho má dopady na společnost, která na něj reaguje.

Zatímco různé lokální jevy jsou vědci vykládány jako důsledek změny klimatu, (v evropském kontextu dávají klimatickou změnu do souvislosti zejména s narůstajícími teplotami, úbytkem sněhové pokrývky, změnou rozložení srážek, riziky sucha a extrémními událostmi (Trnka a kol. 2017)), obyvatelé zasažených oblastí si nemusí extrémní lokální jevy jednoznačně spojovat s příčinností v klimatické změně. V debatách o lokálním počasí a o suchu jsem se snažila najít hranici, kdy si lidé pozorované jevy propojují s klimatickou změnou a kdy je považují spíše za záležitost počasí. Zatímco

klima je dlouhodobý průměr stejných meteorologických prvků, počasím se rozumí aktuální stav atmosféry, který charakterizuje například teplota vzduchu, oblačnost, vlhkost vzduchu, směr a rychlost větru a podobně. Hlavní rozdíl mezi podnebím a počasím je tedy v čase (Trnka a kol. 2017).

Ačkoli klima a počasí jsou dva propojené stavy v atmosféře, neznamená to ještě, že je lidé budou propojovat také v diskusi o nich. V následující kapitole se zaměřím na to, jak obyvatelé vnímají lokální počasí a jak si ho vysvětlují a následně také na to, jak do diskuse začleňují klimatickou změnu.

4.3.2 Lokální počasí

I) *Počasí v kronikách*

Obec se před výstavbou vodního díla potýkala se záplavami, při kterých rozvodněná řeka Dyje zabraňovala spojení s okolními vesnicemi. Pamětníci vzpomínají, jak se nedostali do práce a děti do škol. Po výstavbě nádrží obec postihly větší záplavy v roce 2014, které provázelo i riziko utržení svahu. Jindy místní trápily zase komáří kalamity nebo sucho, které obec a její okolí zasáhlo v roce 1946. Začátkem roku 1985 obec postihla téměř arktická zima, která měla dopady zejména ve vinohradě, kde zmrzly hlavy révy nebo tažně a namrzla očka (obec Střapatice 2016, OÚS 1975-1993:1985). Kroniky obce, které jsou uloženy na městském úřadě a popisují období mezi léty 1975-1993 a 2007-2013, věnují počasí a úrodě několik stran. Starší kroniky počasí podrobně popisují a zachycují, zda se daný rok naplnily známé pranostiky, které se vážou na „tři zmrzlé“, svatého Medarda a svatého Martina. Ve větší části případů tyto předpovědi vycházely. Dříve ovocné stromy a vinná réva trpěly jarním mrazem, který měl negativní dopad i na úrodu plodin. Vinná réva pak, v souvislosti s nízkým počtem slunečných dnů, trpěla nízkou cukernatostí. Mladší kronika (2007-2013) oproti tomu zmiňuje větší výkyvy teplot, silné větry a deště, ale dopadem na výnosy plodin se nezabývá. Kronika rokem 2013 končí a v současné době se podle místní starostky kronika nevytváří s takovou pečlivostí.

II) *Sledovat počasí se musí*

J: „*Jak mladej blbne, když jsem koupil ten měřák na tu posranou vodu! Ted', asi dva měsíce zpátky pršelo, byly ty přeháňky, tak já říkám, bude mrznout. Tak jsem ten měřák schoval, že jde o tu umělou hmotu a mladej mě zdrbal: „kolik zapršelo?“ – „Nevím, já jsem to schoval, aby to neprasklo.“ No a ted' jsem naměřil kolik? No tři litry předevcírem napršely!“*

S: „*Já si třeba někdy srážky dělám, ale mě to teď už tolik nezajímá, ale pokud jsem měl vinohrad, tak to víte, že jsem se každý den zajímal, kolik to tam je.*“

J: „*Jednou jsem naměřil pětapadesát litrů na metr! No, někdy, když se nudím, tak to napíšu do kalendáře, to bych musel najít.*“

S: „*No tak záleží, těch 40 milimetrů, to jsou ty 4 centimetry na metr čtvereční, tak to je.*“

Pan Jaroslav, šedesátník, malovinař a
pan Stanislav, šedesátník, bývalý majitel vinařství,
29. února 2020

Pana Stanislava jsem potkala následující den a hned mi hlásil, kolik napršelo:

„Šla jsem pěšky na sraz s Adamem a jeli jsme stříhat do vinohradu. Cestou jsem potkala pana Stanislava se psem, byl ho venčit. Říkal, že je nádherně, že takhle dlouho nebylo a že nad ránem, kolem páté, napršelo 12 milimetrů srážek. Kontrolují si to tady. Je to prý dobrý, ale mělo by takhle spíš pršet na jaře a v létě, ne teď. A ty větry jsou tady fakt silný, to tu prej nikdy nebylo. Ptal se, jestli jdu stříhat. (...) V noci byl fakt děsivej vítr a prudkej déšť a Adam se mi ozval až kolem desáté, i když měl v plánu jít stříhat hned ráno. Prý čekal, jak se to vyvrbí, aby nebylo ve vinohradě moc bláto. Nakonec jsme nešli na vinohrad nad hřištěm, i když to byl původní plán, ale protože by tam prý bylo hodně bláto, zůstali jsme v části vinohradu, který je víc na kopci. Trochu foukalo, takže tam bláto uschlo, což bylo fajn. Adam si pochvaloval, že je tam už pěkná tráva, že jí trochu vyplečkuje, ale že tam má být. Hádá se prý se sousedem, kterej tam má úhor, že tráva je lepší. Sami jsme viděli, že po tom dešti měl vinohrad samý kamení a všechna půda byla dole. Takhle mu prý ve vinohradě nezbude nic.“

Terénní deník, 2. března 2020

Počasí je častým tématem mezi místními, a tak bylo i přirozenou součástí mých rozhovorů s obyvateli, které jsem ve Střapaticích potkala. Jak říká pan Stanislav a další vinaři, počasí se sledovat musí, zejména kvůli vinohradu, protože meteorologické podmínky určují, v jakém stavu se réva nachází a co potřebuje. James a Mills (2005) tvrdí, že v rámci interakce člověka s prostředím si lidé organizují svůj čas, tedy práci a odpočinek, nejen podle ročního období, ale také podle počasí, proto jsou také předpovědi počasí tak populární. Počasí tak ovlivňuje nejen révu, ale je na něm závislá také práce vinaře. Kromě bláta, které bylo v práci na vinohradě častým problémem, se vinaři vyhýbají ještě velkému horku a práci na přímém slunci, nebo naopak silnému větru a dešti. To jsou všechno faktory, které práci venku velmi znepříjemňují. Nedá se ale říct, že vinaři se počasí přizpůsobují vždy. V návalu dalších povinností je někdy nezbytné do vinohradu jít, i když není zrovna ideální počasí. Révu jsem s Adamem stříhala i za

studeného a prudkého větru, s Kryštofem jsem zase dělala zelené práce v poledne ve velkém vedru a na přímém slunci.

Zatímco pan Jaroslav sleduje úhrny srážek, setkala jsem se také s vinaři, kteří počasí sledují sporadicky, nebo pouze v určitém období, které je důležité z hlediska růstu révy.

„Nezajímám se o to, jen tak co pochytnu z televize, ale jako, že bych se zajímal nebo četl ty předpovědi, to ne...to jsou věci, který se nedají ovlivnit.“

Pan Radek, padesátník, velkovinař a majitel vinařství, 28. srpna 2020

Většina vinařů se ale počasí věnuje, intenzivně ho sleduje, měří a zapisuje. Vinaři mají kromě teploměru na zahradě i srážkoměr, pomocí kterého si měří množství srážek. Snáze potom vědí, kolik vody je v půdě, nebo srážky mohou porovnávat s obcemi v okolí, kde mají někteří vinohrady. Kromě měření srážek vinaři pravidelně sledují předpovědi počasí v televizi, na internetu, ti mladší v mobilu. Pan Stanislav si například množství naměřených srážek zapisuje do kalendáře. Když jsem například měla jít do vinohradu s Marií, dívala se před tím na radar v mobilní aplikaci, protože obloha se jí nezdála úplně ideální a měla dojem, že by „něco mohlo přijít“. Jak jsem uvedla na začátku kapitoly, s Adamem jsem měla v plánu jít do vinohradu, nakonec jsme kvůli počasí šli později, a ještě na úplně jiné místo. Vinaři se mohou počasí přizpůsobovat, mohou ovlivnit to, aby je nezastihlo v nežádoucí situaci, mohou si ho vysvětlovat, mohou ho sledovat, nemohou ho ale měnit, jak říká s odevzdaností pan Radek. Vinaři sice sledují aktuální stav počasí a jeho předpovědi, stejně ale tvrdí, že se na ně nakonec nelze plně spolehnout.

Obyvatelé Strápatic počasí zažívají „na vlastní kůži“ – pozorují oblohu a mraky, pociťují silný vítr, déšť, dusný vzduch nebo prudké slunce. Součástí jejich pozorování jsou také materiální nástroje: teploměry, srážkoměry, televize, internet nebo mobilní aplikace. Podle Hastrup a Skrydstrup (2013) tělesné vnímání, zkušenosti nebo pozorování počasí skrze technologie, jakými jsou také počítačové modely, statistiky nebo diagramy, jsou součástí snahy člověka předjímat klimatické události a porozumět jim. V těchto praxích se současné měření propojuje a porovnává s daty naměřenými v minulosti se snahou najít v nich vzorec nebo pravidelnost, která by mohla sloužit pro předpověď počasí. Porovnávání předpovědí s pozorovanými jevy ale vytváří nejistotu, protože predikce počasí mnohdy nejsou přesné a selhávají. Počasí se tak stále nedaří ovládnout technologiemi a meteorologové i laičtí pozorovatelé jsou překvapováni mnohdy extrémními projevy, které se v jejich predikcích a klimatických modelech neobjevovaly.

III) Počasí je nepředvídatelné

Vinaři vnímají, že poslední roky je počasí nepředvídatelné a na předpovědi, které sledují, se nelze plně spolehnout. Malovinař Aleš počasí sice sleduje, ale zároveň přiznává, že se na něj nelze připravit:

„Musíš sledovat jaká je situace, třeba tady, v Příbicích a Vranovicích teď napršelo asi 50 milimetrů za půl hodiny. Ale když se díváš na počasí, aspoň já si to myslím, jak to sleduju, tak oni se stejně zaměřují na střed republiky. Já bych se musel dívat na počasí na Rakousko, protože tady jim to moc nevychází, podle toho, co vždycky napíšou. Oni říkají, že bude pršet a dají to celorepublikově, ale když to jde od západu, tak na Vysočině se to vyprší a tady už vůbec nevíme, že něco jde. Teď jde třeba zrovna něco z Německa a má to zasáhnout Českou republiku, ale co to je Česká republika? To je možná tak po Prahu a konec. Spíš si myslím, že tady většinou prší, když to jde od Rakouska. A jak se na to chceš připravit? To nejde, nemáš nárok, jenom čekáš a sleduješ mapu na mobilu v práci: „kurňa, kde to je?“ A voláš dom: „prší tam? Tady v Brně prší“ – „Tady nic!“ A to je celý, tak to je.“

Aleš, čtyřicátník, malovinař, 2. července 2020

Místní vypožorovali, že ve Strápaticích je jiné počasí než v okolních obcích. Údajně zde prší mnohem méně, nejsou tu kroupy ani mrazy, ačkoli déšť by byl pro vinohrad potřeba. Vinaři jinak počasí hodnotí kladně, protože okolní obce prý zažívají mnohem větší pohromy.

„Tady se ty srážky strašně liší. Je to asi 14 dní, co tady docela slušně zapršelo a potom znovu, u nás spadlo 7 milimetrů, vedle v obci 50, a dojel jsem dál, tam spadl jeden milimetr za celý den. Ale zase ve směru na Břeclav, tam pomalu plavali, 40 nebo 50 milimetrů. A teď v sobotu zase, Vranov a okolí, tam prostě plavali, 70 milimetrů během hodiny a tady nespadlo skoro nic za celý týden. A je to fakt jako úplně pásově. Budete se mi smát, ale já jsem ráno šel do práce, vylezu na ulici a tam takovej slabej zahradní. Teďka říkám kurňa, já jsem byl na dvoře a tam nic nespadlo, ani kapka. A vyjel jsem tady k mostu a tam byla průtrž mračen.“

A nedošla až sem?

„Ne, opravdu to je šup, tam prostě průtrž a tady ani kapka.“

Jakub, čtyřicátník, malovinař
a pracovník Povodí Moravy, 1. července 2020

Obyvatelé okolních obcí mají ale podobný dojem jako Jakub, tedy že u nich v obci málo prší, zatímco v sousedních obcích prší víc (zdroj: projekt Příběhy sucha). Tuto informaci je lepší vnímat spíše jako „místní legendu“, kterou si obyvatelé obcí vysvětlují

abnormální pozitivní nebo negativní jevy počasí, přitom obvykle je realita taková, že zrovna jim počasí nepřeje.

IV) Je jinak než bylo loni

Obyvatelé žijí ve změnách počasí, pociťují je, vnímají je a mluví o nich. Porovnáváním počasí minulých let se současnou situací ilustrují, že existují změny, které jsou nepravidelné a nepředvídatelné. Zkrátka počasí je pokaždé úplně jiné. Když jsem do Střapatic začala v červenci 2019 jezdit, mnozí se odkazovali na roky 2017 a 2018, kdy bylo dle místních sucho největší a hladina v nádrži prý klesla o dva metry, tak, že byla vidět stará cesta do obce ležící na protějším břehu a lidem také začaly vysychat studny. Počasí v roce 2018, 2019 a 2020 popisují vinaři Marie, Kryštof a pan Radek:

„Loni (2018), na začátku října, už muselo bejt všecko sebráný, protože to byl extrémně teplý rok. Všecko šlo strašně rychle a bylo to na tom vinohradě vidět. První burčáky byly vlastně fakt už na začátku srpna, to bylo dřív nemyslitelný. Teďka to zatím vypadá tak nějak normálně, tak uvidíme, co bude.“

Marie, třicátnice, malovinařka a majitelka vinařství, 3. července 2019

Rok 2019 byl oproti předchozímu roku bohatší na srážky a studenější, i tak ale bylo na jaře velké sucho, které zachránil až déšť v květnu a první sběr začal později, než v roce 2018. Rok 2020 pak místní popisují jako nepředvídatelný, protože byl zase úplně jiný než ten předchozí a vyznačoval se studeným jarem, silným deštěm a větrem.

„Letošní rok je extrémně chladnej, když to beru z pohledu dvaceti let, tak je fakt chladnej, protože dneska bylo maximum 25 stupňů a teď myslím, že posledních 14 dní byly jenom dva dny, kdy bylo přes 30. Takže sice tady bylo strašný teplo a strašný sucho a teď přijde rok, kdy máme zase extrém v dešti a celkem extrém i v teplotě. I když nebyl žádný sníh v zimě, tak najednou přišlo strašně studený jaro. I ve vinohradě je poznat, že letos je málo odkvetlých květů, že byla zima.“

Kryštof, dvacátník, malovinař a majitel vinařství, 30. června 2020

Díky dostatku vody si vinaři i přes nižší teploty slibovali v roce 2020 lepší úrodu. Tento rok v porovnání s předchozími roky označují jako „normální“, kvůli tomu, že přišlo a sklizeň začala koncem srpna, jak byli z předchozích let zvyklí.

No je to dřív no, pokud svítí, i když letos je to normální, jak to bývá, letos to není uspěchaný, ono toho sluníčka zas tak nebylo. Červen popršel a ty tropický dny byly až teď.

Pan Radek, padesátník, velkovinař a majitel vinařství, 28. srpna 2020

„Jakoby ten hlavní sběr je v podstatě v září, koncem srpna, když je normální rok. Ono taky těžko takhle říct, „normální rok“, ale tak koncem srpna jsou ty raný odrůdy jako je třeba Muškát, nebo Iršaj nebo takovýhle burčákový odrůdy, jak se říká. A potom je sběr hlavně v tom září, a ještě i v říjnu.“

Marie, třicátnice, malovinařka a majitelka vinařství, 3. července 2019

Obyvatelé Sřapatic za poslední tři roky zažili extrémní sucha, horké dny, ale i silné deště, vítr a rychlé změny teplot. V kronice Sřapatic, která podrobně popisuje počasí mezi roky 1975-1993 se ukazuje, že i dříve se obyvatelé potýkali s takovými změnami. Jednalo se zejména o silné zimní nebo jarní mrazy, záplavy nebo extrémně vysoké letní teploty. Tyto extrémy samozřejmě měly vliv na úrodu nejen ve vinohradě, ale i v sadech nebo na polích, které zde dříve byly (OÚS 1975-1993).

Rudiak-Gould (2013) tvrdí, že zemědělci by měli být na změny prostředí citlivější. Z výpovědí vinařů vyplývá, že změny počasí často popisují na vinné révě, o kterou aktivně pečují. Změnám tedy rozumí nejen skrze smysly a technologie, ale také skrze vinnou révu, její stav nebo čas její sklizně.

V) „To stáhne pálava“ aneb výklady lokálního počasí

Pavlovské vrchy, které se nachází na protějším břehu Novomlýnských nádrží, jsou vápencové útvary, které se v horkých dnech rozehřejí a teplotou, kterou vyzařují, mohou ovlivňovat zdejší podnebí. Několikrát jsem během svého pobytu byla svědkem toho, že zatažená obloha jasně naznačovala, že začne pršet, ale místní mi říkali, že „to stáhne Pálava“. Někdy došlo jen na mírný déšť, zatímco nad Pálavou se blýskalo, jindy byla silná průtrž mračen nebo bouřka, která dokonce jednou i přerušila elektrické vedení.

„Tady, normálně moc neprší, když tady něco spadne, tak to ale už musí fakt být. Proč? Když bysme vyšli na hráz, je z betonu. Co dělá beton na slunku? Rozpálí se tak, že se tam nedá ani vydržet. A máte tam jenom dva metry nebo dva a půl metru vody. Když půjdete do té vody, tak je to teplý, úplně brutálně teplý.“

Pálava je z vápence. Co dělá vápenec? Rozpálí se. Takže vlastně když to

vezmete jako celek, tak odtud vlastně stoupá teplej trychtýř o průměru 30 až 35 kilometrů. Když jde bouřka odkudkoli, tak vidíte, že se to tady zarazí, ať to jde do Rakouska, anebo tady na Brno. Všude dokola prší, ale tady ne.“

Michal, padesátník, člen mysliveckého spolku, 3. července 2019

Nerovnoměrnost srážek nebo jejich úplnou absenci, sucho, horka a silný vítr si místní vysvětlují polohou obce u dolní nádrže a blízkostí Pálavských vrchů. Dolní nádrž a Pálavu, jak místní Pálavským vrchům říkají, mají obyvatelé Střapatic dennodenně na očích, a právě tyto dva faktory zahrnují do sledování a vysvětlování počasí v lokalitě.

Pokud se meteorologické předpovědi liší od reality, je to podle obyvatel právě vlivem nádrží a Pálavy. Nádrže produkují obrovský výpar, zvyšují teplotu a odhání mraky, proto ve Střapaticích neprší a srážky spadnou až v okolních obcích. Ačkoli dnes lidé změny počasí přisuzují nádržím a Pálavě, před stavbou nádrží se očekávalo, jak uvádí místní kronika, že lužní lesy mají větší výpar, než budou mít nádrže a že alespoň na srážky by tato velká plocha vody neměla mít vliv (OÚS 1975-1993:1981).

Ve Střapaticích jsem se setkala pouze s Kryštofem, který vlivu nádrží a Pálavy nevěří a se svým názorem je mezi obyvateli Střapatic výjimkou:

„Ale to tady říkají všichni, že Pálava rozbije ten mrak, že díky Pálavě to nepřijde nebo že to odežene. Já jsem si to ale ověřoval, něco jsem si četl, a i nějaký pán, který pracoval na Českém hydrometeorologickém úřadu, nevím, jak se jmenoval, tak ten říká, že všechny kopce do 670 metrů nad mořem nemají absolutně žádný vliv na počasí a Pálava má asi kolem 500 metrů na výšku, ne? Nějak tak. Takže on říká, že toto je prostě absolutní blbost, akorát se to místní domnívají. Otec to říká taky, já už mu radši nic neříkám, ale myslím, že to tím není, protože když se člověk podívá na radar, tak to ovlivňuje spíš, jak jde ten severní vítr od Ruska, nebo jak jde ten od oceánu. To si myslím, že ovlivňuje to, jak jde ten mrak, ne Pálava.“

Kryštof, dvacátník, malovínař a majitel vinařství, 30. června 2020

Silný vítr místní přisuzují vlivu nádrží. To, že oblast bude trpět větrnou a půdní erozí se očekávalo a již v 90. letech to byl jeden z argumentů ekologů a dalších hnutí proti výstavbě nádrží. Počítalo se i s mírným zvýšením teploty v okolí nádrží (OÚS 1975-1993:1990, 1981). Místní počasí v minulosti a současnosti porovnávají a pozorují, že po výstavbě nádrží se potýkají s mnohem silnějším větrem než dřív. Zatímco lužní lesy byly přirozeným větrolamem, otevřená několikahektarová plocha tuto funkci neplní. Na tom se shodují malovínaři pan Miloš a pan Ivan:

M: *„Tady vůbec nefíčel vítr nebo něco, dokola tu byly lesy a když začalo foukat, tak jsme jenom slyšeli v lese, jak to duní, jak to hučí, ale tady jsme byli jak v peřině, jak se říká. A pak to všechno vykáceli...“*

I: *„No ano, jak to všechno samozřejmě vykáceli, tak od Znojma až po Břeclav je to jedna dolina a rovina a když fouká od Brna nebo od toho Znojma, tak to je katastrofa, to jenom praští, tady ty stromy.“*

Pan Ivan a pan Miloš, sedmdesátníci,
pamětníci a malovníři, 27. srpna 2020

Obyvatelé mají své představy a výklady toho, co ovlivňuje počasí v jejich lokalitě, stejně tak mají i představu, co může za nedostatek spodní vody ve studnách. Budování kanalizace bylo v obci dokončeno v roce 2015 (obec Střapatice 2016), ve stejném období byla lokalita jižní Moravy označena také za oblast se zvýšeným rizikem sucha (Brázdil a kol. 2015). Za nejčastější důvod poklesu spodní vody místní označují kanalizaci. Dle obyvatel se během prací překopaly některé prameny spodní vody, jak tvrdí také malovinařka Marie. Ta zároveň dodává, že nedostatek vody je způsobený také tekutými písky, podložím, na kterém Střapatice leží:

„No tak jako je to blbý, třeba tady se stalo, nevím, jestli v souvislosti s tím, že se budovala kanalizace v obci, dělaly se různé ty drenáže a lidem tady hodně povysychaly studny a ta hladina v důsledku té kanalizace strašně klesla. Tady bývaly ty podzemní proudy vždycky vydatný. No ale pak jsou tu taky ty tekuté písky. Někde jsou tak mocný, že ta voda se v té půdě prostě nedokáže udržet. Pro ty zemědělce je to docela blbý, když se potom stane, že měsíc nebo dva neprší, tak je to špatný, hodně špatný.“

Marie, třicátnice, malovinařka a majitelka vinařství, 3. července 2019

Ačkoli někteří obyvatelé mají ohledně spodní vody jasno, paní místostarostka toto zdůvodnění odmítá a argumentuje tím, že v některých studnách spodní voda je.

„To je dilema, protože většinou šlo o výkopy v hlavních tratích, a ne do takové hloubky, aby to narušilo ty proudy. Takže bych neřekla, že je to pravidlo, někdo má studny pořád plný. Navíc ta voda, ten pramen, si tu cestu znovu najde. To mě vysvětloval jeden pán, jak ty prameny jdou, jaký ty hranice mezi sebou mají, že se nepustí a podobně. Moc tomu nevěřím, že by to až tak narušilo, když vím, kde ta voda je a kde chybí. Určitě studny nedávám dohromady s výstavbou kanalizace, to v žádném případě.“

místostarostka obce Střapatice,
členka mysliveckého spolku, 28. srpna 2020

Paní místostarostka čerpá také z osobní zkušenosti, protože v obci nechala opravit a znovu zprovoznit šest původních studní. Všechny jsou funkční a voda v nich nechybí. Podle některých obyvatel se stav spodní vody zlepšil s výstavbou nádrží, a tak si od plánovaného zvýšení hladiny vody o 35 centimetrů slibují také zvýšení spodních vod ve svých studnách. Pokud obyvatelé nemají dostatek vody ve studni, užívají vodu z řadu a ze studní většinou jenom zalévají zahrádky.

„Když jsem se vracela do Střapatic, tak v ulici u křižovatky byl před domem starší pán a opečovával svoje lilie. Koukal na mě a pochválil mi luční kytku, já jsem lilie a dali jsme se trochu do řeči. Říkal, že rozhodně tu sucho je, že měl vždycky ve studni metr a půl vody a potom, co asi před pěti lety udělali tu kanalizaci, tak že má najednou jen půl metru, že tím zalije kytky na zahradě a stejně mu to nestačí. Ta podzemní voda tu vždycky byla, ale teď je to teda nic moc.“

Terénní deník, 3. července 2020

Antropologie má podle Marino a Schweitzer (in Crate a Nuttall 2009) akceptovat různé pohledy na svět a různá vysvětlení stejného fenoménu. I mezi mnou oslovenými aktéry se objevuje multiplicita vysvětlení toho, jak a čím je ovlivňováno lokální počasí a nedostatek spodní vody. Jedná se o místní modely, které vysvětlují lokální jevy, jsou používány k předpovědi počasí, ale nemusí se setkávat s expertními výklady, naopak mezi nimi může vzniknout tenze (Peterson a Broad in Crate a Nuttall 2009). Zatímco v terénu jsem se setkala s většinou těch, kteří věřili vlivu nádrží, Pálavy nebo kanalizace, Kryštof a paní místostarostka se svým názorem od ostatních liší, protože nevycházel pouze ze své zkušenosti a uváděl i jiný zdroj, který formoval jejich názor. Různá vysvětlení téhož faktoru mohou vycházet z toho, jaké má dotyčný zájmy nebo vzdělání a jak je zvyklý si ověřovat nebo zjišťovat informace. Jak Kryštof, tak paní místostarostka se aktivně zabývají tématy související s přírodním prostředím – Kryštof, studuje vinařskou školu a je, v porovnání s ostatními vinaři, v tématu vinohradnictví velmi vzdělaný, paní místostarostka se zase věnuje myslivosti.

VI) (Ne)viditelnost příčin a dopadů

To, jak si lokální jevy místní vysvětlují může mít souvislost také s tím, jak jsou viditelné nebo srozumitelné faktory, které je mohou ovlivňovat. S tématem viditelnosti pracují například Rudiak-Gould (2013) nebo Brown (2017). Oba autoři se věnují

(ne)viditelnosti sucha a dalších dopadů klimatické změny, které jsou vnímány jako příčiny některých jevů. Obyvatelé Střapatic jako příčinu jevů označují zejména nádrže, Pálavu nebo kanalizaci, což mě přimělo uvažovat nad tím, zda to není právě kvůli tomu, že jsou to konkrétní, viditelná místa. Nedostatek spodní vody ve studnách lze snadněji přisoudit budování kanalizace, procesu, který má v obci nějaký důvod a jeho průběh lidé viděli na vlastní oči. Kromě toho si místní nedostatek spodní vody dávají do souvislosti také s budováním nádrží. Stejně jako s kanalizací je to i s nádržemi nebo Pálavou. Tyto místa jsou také viditelná a to, jaký vliv by mohly na okolní prostředí mít, si místní dokážou snadněji představit. Naopak jako důvod nedostatku vody ve studnách neuvádí sucho, kterým lokalita trpí. Může to být tím, že tento faktor není pro místní tak srozumitelný. Sucho je označováno za plíživý jev (intersucho.cz ©2021) a ačkoli jsou jeho dopady už i viditelné, jeho riziko narůstá postupně a až v posledních letech. Rudiak-Gould (2013) a Brown (2017) viditelnost považují za klíčovou v tom, jaká rizika lidé ve vnímání klimatické změny a jejích dopadů spatřují, což má vliv na následnou ochotu je řešit.

Nádrže, Pálava a kanalizace jsou viditelné příčiny, kterými si místní vysvětlují lokální projevy počasí. Lokální počasí je jedním z viditelných nebo pocíťovaných dopadů těchto faktorů. Další aktéři zmiňují jiné konkrétní viditelné dopady klimatické změny, jakými jsou například vysychající řeky nebo ledovce, jak popisuje pan Václav. Rozhovor panů Antonína a Radoslava pak ukazuje, že změny jsou vidět i v českém kontextu.

„Je to v prdeli, abych tak řekl. Ledovce v tom Grónsku tají, jak ukazovali ty pořady – jsou hlavně v noci, a to já nemůžu spát, tak se na to kolikrát dívám – a to je šílený. Oni tady toto podceňují, Američani a všichni, ale je to hrozný. Když jsem viděl v té Itálii ty řeky, před pár rokama, jak ty padesátimetrový řeky byly prázdný a tekl tam jenom takovej metrovej potůček, tak to je prostě strašný. A ono už je to i tady. Ted' se dělá ta ozonová díra, že, to už nikdo nezachrání. A oni ti vědci už před X rokama tady na toto upozorňovali, tak, jak upozorňovali na ty běžence. (...) Tím klimatem tají ledovce, takže vlastně celkově se o několik stupňů oteplilo, takže ted' Vlašáky, Ryzlinky vlašský, který tady mívaly 15, nebo 16 maximálně, tak tady mají běžně 20 cukernatosti.“

Pan Václav, sedmdesátník, malovinař, 29. srpna 2020

R: *„Kvalita vína se změnila, víno má víc sladu, pomalu o pět stupňů víc, za těch 40 let.“*

A: *„Vem si, že Ryzlink rýnský dozrával jen tak do 13.“*

R: „Sbíral se koncem října v gumákách a prošívánkách a když měl 14, tak to bylo dobrý. Dneska má přes dvacet.“

A čím to podle vás je?

R: „Klima a oteplení! Dneska, když si to vezmem, tak jaro není a hned je za 14 dní léto. Kdepak, jaro žádný není a v květnu už je 25 a už jsou letní teploty, někdy i v dubnu. Takže jaro zaniklo a za 14 dní je léto. A ty dny, kdy je 35 stupňů, ty tropy, to narůstá každé rok, jak ukazují v televizi. Tak u toho vína je to pak jasný, dozrává rychleji a má víc té cukernatosti.“

A: „To budeme za chvíli sbírat dvakrát do roka!“

Pan Antonín, padesátník, zastupitel a malovinař,
pan Radoslav, šedesátník, malovinař, 3. července 2019

Pan Václav není ve Sřřapaticích jediný, kdo si tající ledovce spojuje s klimatickou změnou. Dle Orlove a kol. (2008) jsou to právě ledovce, které dělají klimatickou změnu viditelnou i pro ty, kterých se jinak vůbec nedotýká. Na tání ledovců je totiž změna klimatu dobře vidět a díky tomu lidé lépe chápou, jaký může mít klimatická změna vliv. To se týká zejména těch, kterým klimatická změna zásadním způsobem nezasahuje do života a nevidí ji jako problém.

Pan Václav kromě ledovců, které s jeho lokalitou nesouvisí, podotýká, že klimatická změna „je už i tady“. Zemědělci citlivě vnímají změny na plodinách, které pro něj jsou vizuální reprezentací klimatické změny (Rudiak-Gould 2013, Roncoli a kol. in Crate a Nuttal 2009). Informace, které vinaři o klimatické změně mají, si propojují se svojí vlastní zkušeností, rozeznávají lokální dopady klimatické změny a rozumí jí skrze vnímané změny na plodinách, v tomto případě skrze změnu v cukernatosti hroznů. Podobně i rozhovor s panem Antonínem a panem Radoslavem ukazuje, že vinaři si pozorované změny na vinné révě spojují se změnou klimatu, o které mají informace z médií.

VII) Jak ovlivnit dopady počasí?

Vinaři si během tří let, které popisují, zvykli, že výkyvům počasí musí přizpůsobovat svojí práci. V případě révy má počasí zásadní dopad zejména na zralost hroznů. Podle teploty, slunečního svitu a množství vody v období zrání se odvíjí čas sklizně, přičemž platí, že čím vyšší teplota, tím hrozny dozrávají rychleji (Gladstones 2011). Někteří vinaři s nadsázkou říkají, že pokud se bude oteplovat tímto tempem a sklizeň bude začínat dřív, budou sklízet dvakrát do roka.

Počasi vinaři sice ovlivnit nemohou, mohou ale zasáhnout do některých jeho dopadů. Termínem sklizně mohou ovlivnit, jakou budou mít hrozny cukernatost a jaké kategorie jakosti mohou docílit – laicky řečeno, zda chtějí z hroznů vyrobit spíše sušší nebo sladší víno.

Pokud určitá odrůda dosáhne minimální předepsané cukernatosti, kterou určuje vinařský zákon, mohou hrozny sklídit. Pokud chtějí například vyrobit výběr z hroznů, cukernatost hroznů by měla dosáhnout 24 °NM (normalizovaného moštoměru)³, přičemž platí, že čím vyšší má hrozen cukernatost, tím více zbytkového cukru zůstane ve víně, které z něj vznikne (Kraus a kol. 2005).

„Vyzazily jsme s Marií a babičkou sbírat Vavřinec. Cesta byla celá rozbahněná, takže jsme po ní autem docela sklouzávaly, a dokonce Marie trochu odřela auto, prý asi dostane vynadáno. Kdybych šla do vinohradu sama, nikdy nepoznám, jaký tři řádky jsou jejich a jaký už patří někomu jinému. Bud' mají na sloupku nějakou značku, nebo nějaké hadřík, ale z toho bych to nikdy nepochopila. Byly tam krásný červený hrozny. Občas se úplně rozsypaly v ruce, to je prý kvůli muškám, který hrozny žerou. Taky tam bylo spoustu ušáků, ty prý zase žerou ty mušky, takže jsou jakoby dobrý. Vavřinec má specifický hrozen, má jeden hlavní a pak takový menší hrozínky po stranách. Mezi tím Vavřincem byla vysazená i Pálava, ta se sklízí nejpozději, protože má tvrdou slupku a nic jí nesežere, (vosám ale prý slupka nevadí). Pak jsme jely ještě kousek dál, do vinohradu, který je na jiném místě a tam jsme posbíraly 6 zbylých beden Frankovky. Hrozny, který mají ještě zelený kuličky se nesbírají a jsou potom na martiňák! Když jsme dotáhly všechny těžký bedny do sklepa, Marie mi ukázala takovej přístroj, vypadalo to trochu jako kapesní dalekohled. Na takový sklíčko se z kuličky hroznu nakape šťáva, zaklapne se to a člověk se pak podívá takovým kukátkem, a ukáže se mu stupnice, která ukazuje cukernatost. Zkoušely jsme Muškát, ten měl kolem 20, Vavřinec o trochu míň, asi 17. Aleš mi včera dával ochutnat burčák, který měl cukernatost 19 a říkal, že to klesne tak na 10.“

Terénní deník, 10. září 2019

Moštoměr, nebo také refraktometr, je technologie, která měří cukernatost hroznů a patří mezi základní výbavu, vinaři mi ho ve sklepě často ukazovali. S cukernatostí tedy vinaři navzdory počasí mohou částečně operovat a orientovat se podle toho, jaké víno preferují nebo na jaký typ zákazníka cílí. Musí ale také počítat s tím, že cukernatost se zpracováním hroznů ještě změní.

---

³ Moštoměr slouží pro orientační zjišťování obsahu cukru v moštu, jeden stupeň znamená jeden kilogram cukru na 100 litrů moštu.

„Píšou, že bude krásný i září, tak nebudem spěchat se sbíráním, na cukernatost je to dobrý.“

Pan Lukáš, sedmdesátník, pamětník a malovinař, 30. srpna 2020

„Já to nechci víc, mně stačí 19 a já to sbírám, aby tam byl zbytek kyselinky. Nepotřebuju 21, pro mě to je zbytečný, mně stačí 19 i na ten Veltlín, Vlašák, na všecko. Ta Pálava, když má 22-23, tak to se už taky dá.“

Pan Radoslav, šedesátník, malovinař, 3. července 2019

Já osobně mám raději sušší vína, kterých vinaři většinou neměli tolik na výběr. Podle toho, jaká vína jsem ve sklepech měla možnost ochutnat a co mi říkali vinaři, soudím, že většina z nich vyrábí spíše sladší vína, po kterých je mezi lidmi větší poptávka a lépe se prodávají.

Dřívější sklizeň proto praktikuje spíše méně vinařů, většina naopak cílí na vysokou cukernatost. V takovém případě jim potom vyšší teploty a více slunečních dnů tak zvaně hrají do karet. Například pan Lukáš má raději sladší vína, pan Radoslav má pak raději vína s vyšší aciditou, což jsou vlastnosti, které u vína lze ovlivnit, pokud se počasí chová dle předpovědí, se kterými vinaři ve svých praktikách počítají.

Kvalita a složení hroznu lze kromě dřívějšího sběru ovlivnit také sběrem hroznů v noci, kdy jsou teploty nižší (Mozell a Thach 2014) nebo chlazením hroznů, během doby, než se dovezou do sklepa a dále zpracují. S těmito praktikami jsem se sice u mých účastníků výzkumu nesešla, u vinařů z okolních obcí se ale stávají běžnou praxí (zdroj: projekt Příběhy sucha).

4.3.3 Vytváření vědění

I) *Vliv médií*

Roncoli (in Crate a Nuttall 2009) tvrdí, že lidé na mnoha místech po světě sledují krajinu, vítr, plodiny, stromy nebo zvířata, na kterých jsou v předpovědi počasí závislí, když ale nepředvídatelné změny počasí naruší tyto subjekty, podle kterých se řídí, obrací se na jiné zdroje. Místní obyvatelé nejen sledují aktuální počasí skrze tělesné pocity, ale informují se o něm také skrze materiální nástroje a sledují počasí na internetu, v mobilních aplikacích nebo v televizi. Informace a predikce počasí, které získají skrze používání technologií a sledování médií potom porovnávají s aktuální situací (Hastrup a Skrydstrup 2013).

Když v roce 2020 začala pandemie koronaviru, z větší části se také zastavila letecká doprava ve světě. Právě nízkým počtem letadel na obloze si někteří obyvatelé zdůvodňovali, proč je rok 2020 srážkově bohatší než předešlé roky. Jak sami vysvětlují, mraky na obloze byly letadly odháněny.

„Tento rok prší, protože nelétají letadla, jinak je jich strašně moc, ale s covidem jich ubylo. U Sklepů říkají, že takové deštivé počasí bylo naposledy v roce 1946 po válce.“

Pan Zdeněk, padesátník, pěstitel a prodejce hroznů, 28. září 2020

Domnívám se, že tato znalost byla do velké míry ovlivněna informacemi z médií, která změny počasí s letadly spojovala. Objevovaly se články s názvy „*Koronáč to rozsekl. Letadla nelétají, proto prší a je po suchu* (Trčálek, trcalek.blog.idnes.cz, 22.6.2020)“ nebo „*Letadla nelétají – a prší a prší!* (Bauer, neviditelnypes.lidovky.cz 12.6.2020)“. Ačkoli lidé občas zmiňovali, že informacím z médií nevěří, jak říká například pan Stanislav, neznamená to ale, že neformují jejich názory.

„Když vidíte, jak se ty ledovce rozpouští, když to ukazují v televizi, tak se hrozíte, ale já už tady ani té televizi ani tisku moc nevěřím, ti si tam dávají jenom co chtějí. Mně už to začíná všechno štvát. Cenzura není, ale takový věci... pak chytne jinou stanicí tam z Ruska a mluví úplně jinak a o ničem jiném, to je škoda mluvit.“

pan Stanislav, šedesátník, bývalý majitel vinařství, 29. února 2020

Lokální vědění obyvatel není izolované, ale projevují a míchají se v něm informace z různých zdrojů, které se propojují s vlastními zkušenostmi. Protože v létě

2020 podle Hydrometeorologického ústavu opravdu víc přšelo (Urbanová, irozhlas.cz, 23.6.2020) a místní na obloze nepozorovali tolik letadel jako dřív, měli důvod články v médiích považovat za pravdivé. Ačkoli se některá média snažila informaci vyvrátit, vědecká vysvětlení, která poskytla, nemusela být pro veřejnost jednoznačná, ale spíše matoucí. Například v článku na serveru iRozhlas.cz meteoroložka sice nesouhlasí s tím, že by v důsledku absence letadel víc přšelo, zároveň ale zcela nevyvrací, že by takové změny nemohly později nastat a dokonce uvádí, že by bylo dobré, kdyby to tak fungovalo:

„Oslovení meteorologové nabízejí jiný, odbornější pohled. Podle meteoroložky Markéty Augustinové z Českého hydrometeorologického ústavu se jedná o košatější problém. „Cirkulace vzduchu je komplexní záležitost a změny neproběhnou okamžitě. Když letadla přestala létat v březnu, není možné změny v ovzduší pozorovat hned v červnu,“ říká Augustinová. Aby se změna způsobená absencí letadel na obloze projevila, musel by útlum trvat delší dobu. Přesto ale sama příliš nevěří, že by to zásadním způsobem ovlivnilo množství srážek. „Bylo by fajn, pokud by to tímto způsobem fungovalo. A lidé by omezili létání, aby nebylo sucho. Ale takto jednoduché to bohužel není,“ konstatuje Augustinová. (...) Oslovení meteorologové se shodují, že letecká doprava nemá vliv ani na aktuální stav počasí. Nicméně o zcela nulovém efektu hovořit také nelze. Letadla totiž do atmosféry vypouští zplodiny, které klima dlouhodobě ovlivňují.“

„Souvisí deštivé počasí s omezením letecké dopravy?
„Nesmysl,“ říkají hydrometeorologové“, Urbanová iRozhlas.cz,
23. června 2020

Média dokážou zviditelňovat problémy nebo témata a přinášet je do veřejné diskuse.

Crate a Nuttall (2009) tvrdí, že pro porozumění proměnám počasí je důležité, jak se vědecká data v médiích prezentují, zda jsou pro veřejnost srozumitelná a co přesně sdělují, protože média mají vliv na veřejné porozumění, které je pro antropology stejně důležité, jako to vědecké. Uvedený úryvek z článku ukazuje, že informace jsou sice vědci srozumitelně sděleny, chybí v nich ale jednoznačnost, i když název článku fakt, že letadla mají souvislost se srážkami, vyvrací.

Kromě toho, že média vykládají a zdůvodňují změny klimatu se jejich vliv se také odráží na tom, co pro místní znamená klimatická změna a kdo by ji měl řešit. Lidé mají povědomí, že se klimatická změna odehrává a její dopady někteří pozorují i ve své lokalitě. Raději, než na sebe nebo na společnost, do které patří, přenášejí zodpovědnost na vyspělé země, velké producenty CO₂. Marie zmiňuje Spojené státy americké, která podle ní hledí pouze na svůj prospěch a nezajímá se o to, že její činnost má vliv na změnu

klimatu. Důsledkem klimatické změny je dle Marie migrační krize, se kterou se USA musí potýkat:

„Amerika, ta jde za penězma. Nám třeba jeden profesor říkal, že jsou známý modely, běžně dostupný modely, že když se zvýší teplota o tolik a o tolik, co se bude přesně dít s tou zemí. Ve všech těch předpovědích Amerika nebo Kanada vychází, že jim to tam poroste líp, protože to je obrovský území a oni to zemědělství prostě budou mít lepší. Že tam někde budou mít trochu sucha, to je nějak moc nezajímá. Oni na tom fakt budou líp, tak nemají co ztratit, proto to neřešej, oni potřebujou ovládnout ten svět, že. Postavěj si zeď proti migrantům a ať to jde všechno do Evropy. Ta migrace, si myslím, bude strašně velký problém ohledně toho sucha. Ty lidi nepůjdou z ekonomických důvodů, oni půjdou prostě proto, že nemají co jíst. Jedna věc je, že si to neumějí vypěstovat, to je spíš problém Afriky, ale už jsou natolik vzdělaný, nebo informovaný, aby viděli, že tady to funguje jinak, že se tady máme líp a chtějí sem, že jo. Já myslím, že to ještě bude velký problém, ne tak to, jestli tady bude trochu sušejc, ale že tady budou občanský války ohledně toho sucha... to bude hlavní důsledek klimatické změny. (...) Na druhou stranu si myslím, je to možná blběj názor, ale ta Evropa je prostě oproti těm třetím zemím malá a s těma emisema a průmyslem je úplně na jiný úrovni. Největší problém jsou podle mě ty třetí země. Nějaká Indie, tam to vůbec neřeší, tam jsou největší splachy do oceánů, všechno. Amerika to samý, ta jde za penězma.“

Marie, třicátnice, malovinařka a majitelka vinařství, 3. července 2019

Marie říká, že největší zodpovědnost za klimatickou změnu má chování vyspělých států, ale zároveň i země Třetího světa, mezi které řadí Indii. Stejně jako Marie, i Jakub říká, že vliv Evropy je malý oproti činnostem velkých mocností a dodává, že restrikce, které se pro ochranu klimatu v Evropě zavádí, jsou v podstatě zbytečné. V tomto kontextu nakonec i Jakub naznačuje, že chování rozvinutých zemí může mít vliv na změnu klimatu.

„Nejvíc mi přijde směšný, jak je tady v Evropě takovej ten zelenej fanatismus. My budeme zakazovat, budeme všechno omezovat a to, co vyprodukujeme, je jedna nebo dvě zámořský lodi, který tady převáží zbytečně zboží, které nepotřebujeme pro život. Musíme z Argentiny nebo z Ameriky dovážet nekvalitní maso, které pluje přes celou zeměkouli a vypustí tolik exhalací za jednu jízdu, co tady udělá celej průmysl v podstatě za rok. Nebavím se o tom, co dělá Čína, Austrálie, jižní Amerika... asi tam problém je, ale určitě se klima mění tak, jako samo od sebe, měnilo se vždycky, i v době ledový. Spíš je to jedno k druhýmu.“

Jakub, čtyřicátník, malovinař
a pracovník Povodí Moravy, 1. července 2020

Marie a Jakub si klimatickou změnu spojují s konkrétními událostmi, které jsou jim ale vzdálené. Klimatickou změnu vnímají spíše jako globální problém, za který nesou vinu velké národní mocnosti, než jako problém lokální, který by mohl souviset s jejich prostředím.

Přenášení odpovědnosti na velké producenty je přítomné i v českém politickém diskurzu a v médiích, zejména v debatách o uhlíkové neutralitě. Například v článku s názvem „*Babiš: Ke změně klimatu je třeba přistoupit realisticky, nemá to být fanatické náboženství*“ (ČTK, irozhlas.cz, 17. 9. 2019)“ premiér sděluje, že Česko se sice hlásí k uhlíkové neutralitě do roku 2050, volá ale potom, aby se ke snižování emisí přidala i Čína a USA, jinak je tento cíl nereálný. Naopak ministr životního prostředí Richard Brabec v jiném článku říká, že snižování emisí CO₂ bude mít smysl i v případě, když se k němu „největší znečišťovatelé“ USA a Čína nepřipojí (Procházka, novinky.cz, 3. 8. 2019). Zdůrazňování zásadní role velkých mocností se v médiích objevuje a může mít vliv na to, jak lidé o klimatické změně uvažují, zda sami sebe (nebo svou lokalitu) vnímají jako součást debaty a mohou klimatickou změnu nějak ovlivnit.

Na výše uvedených příkladech se ukazuje, že média ovlivňují aktéry v přesvědčení, že klimatická změna se jejich prostředí netýká a jedná se především o globální problém za který mají zodpovědnost velcí producenti. Aktéři pak mají tendenci nevnímat sami sebe jako ty, kteří by klimatickou změnu měli řešit. To doplňuje výše uvedené tvrzení, že aktéři si spojují konkrétní dopady s klimatickou změnou, ale většinou pouze v debatě, která probíhá na obecnější úrovni a netýká se vinohradů nebo práce kolem vína. Vinaři klimatickou změnu nevztahují na konkrétní situace, které oni sami zažívají, nebo popisují. Mediální diskurz je tedy důležitý nejen pro to, že vysvětluje klimatické jevy a jejich příčiny, ale také ovlivňuje vnímání klimatické změny a to, komu je za ní přisuzována odpovědnost.

II) Veděcké poznatky versus zkušenost a tradice

V předchozích citacích jsem ukázala, že mezi laickým a expertním věděním se mohou objevit rozdíly nebo vzájemné nepochopení a značný podíl na tom mohou mít média. Během svého pobytu v terénu jsem četla různé vědecké články, ale snažila jsem se také zachytit, s jakými informacemi pracují místní vinaři a jaké je jejich lokální vědění. Kromě médií, která jsou pro ně zdrojem informací o počasí, jmenovali i další zdroje, podle kterých se řídí a které ovlivňují jejich rozhodování, zejména v práci na vinohradě

a ve sklepech. Mezi vinaři jsou rozdíly v tom, jakým informacím věří a podle čeho se řídí. Někteří vinaři se řídí podle vědeckých poznatků, jiní dávají přednost svým zkušenostem a tradici. Aleš, pan Karel, pan Zdeněk a Kryštof čerpají z knih o vinohradnictví nebo se v rámci sledování počasí spoléhají na přesnější monitorovací zprávy, které informují jak o předpovědi úhrnů srážek (Intersucho.cz, ©2021), tak například i o riziku výskytu škodlivých organismů v révě vinné (Ekovin.cz, ©2015). Tyto znalosti se potom snaží přenést do svých praxí.

„Podívám se na Intersucho, vidím, jak je to vyprahlý a podle toho se zařídím no“

Aleš, čtyřicátník, malovinař, 2. července 2020

„Jdu na internetu na Ekovin, oni dělají prognostiku na 14 dní, to se dá i vytisknout. Je tam předpokládaná teplota, vývoj choroby, jak to vypadá, jsou tam fotky, doporučení, čím to stříkat... je to asi 40 stránek.“

Pan Karel, šedesátník, malovinař, 30. července 2020

„Pan Zdeněk říkal, že má možná jiný názor na vodu než ostatní, že sdílí názor s panem Michlovským, od kterého mi půjčil obrovskou knížku. Kniha Vinohradnictví je prý taková modla ve vinohradnictví, prý ji teda nemá přečtenou celou. Je hrozně těžká a musím si ji vést domů. Michlovský je prý ze šlechtitelské stanice v Perné, možná i někde přednáší a se zavlažováním révy nesouhlasí. Panu Zdeňkovi chodí ještě z nějaké stanice upozornění a monitorovací zprávy, kdy je třeba postříkat a tak.“

Terénní deník, 28. září 2020

Kniha *Vinohradnictví* od Miloše Michlovského (2017), kterou mi pan Zdeněk půjčil, pokrývá všechna témata od historie vinné révy, přes její fyziologii, choroby a škůdce, ekonomiku až po současné metody ve vinohradnictví.

Kryštof se také spoléhá spíše na informace z knih a vědecké výzkumy než na zkušenosti starších vinařů:

„Hodně jsem si načetl knížky. Když jsme začínali, tak tady ta kvalita vína byla fakt příšerná. A mně stačilo si přečíst pár knížek a podařilo se nám hned ze začátku vyhrát na koštu vín a mít dobře ohodnocené vína. Pak to ti vinaři ochutnali a bylo tam moje jméno, takže si člověk takhle trochu vydobyl toho respektu. Pak jsem začal chodit na školu, to mi pomohlo, hodně jsem se toho naučil a dozvěděl se spoustu věcí a pak, když tady máme nějaký schůzky vinařů, tak začnu říkat svůj názor a spousta lidí nad tím začne přemýšlet, což

celkově ti místní nebo starší vinaři berou spíš pozitivně. Snažím se jim to vysvětlit, protože já z té školy mám ty věci z knížek a z nějakých výzkumů. Oni sice mají dvacet let zkušeností, ale to mají ze svého vinohradu a neviděli nikde nic jiného. Ty informace jsou přístupný, je spousta knížek a prezentací na internetu, ale starší lidi k tomu asi nemají přístup nebo neví jak.

Před korona krizí jsme řešili, že bysme pozvali profesory z vysoké školy z Lednice, aby nám dali nějakou přednášku k tomu suchu, aby i ti malovinaři trošku věděli, něco nového se dozvěděli a potom to začali třeba aplikovat na těch vinicích.“

Kryštof, dvacátník, malovinař a majitel vinařství, 30. června 2020

Podle Kryštofa zejména starší vinaři spoléhají na své zkušenosti a nemají potřebu si nové informace vyhledávat. Pan Miloš, starší vinař, který si víno dělá pro sebe a své známé se ve výrobě vína řídí dle svých zkušeností, pan Lukáš, také starší vinař, pak potvrzuje Kryštofova slova a říká, že si od „těch mladých“ nechá občas poradit.

„Máme to horší než ti velkovinaři, ti jsou na to zařízený, mají svoje laboratoře, můžeš si to všechno změřit, síru, kyseliny, alkohol... a my to děláme všechno na koleně. Jenom podle chuti, podle vizáže a podle čichu, že.“

Pan Miloš, sedmdesátník, pamětník a malovinař, 27. srpna 2020

„To vás naučí samo nebo kamarádi. Ten tohle a ten tamto a ta modernizace u těch mladších... kluci tady, ti vám poradí. Když se ptám tady toho mladýho, tak mi poradí nebo mi to ukáže, jak se s tím manipuluje.“

Pan Lukáš, sedmdesátník, pamětník a malovinař, 30. srpna 2020

Sami vinaři se rozdělují na mladší a starší vinaře. Mladší generace vinařů se spíše spoléhá na vědecké informace, ke kterým má většinou snazší přístup než generace starší. Zmiňují knihy, které se týkají péče o vinohrad a postupů ve výrobě vína, dalším zdrojem vědění jsou pro ně výše uvedené internetové portály, které jim usnadňují rozhodování v práci na vinohradě. Tyto podrobné monitorovací zprávy v podstatě sledují počasí i vinohrad za vinaře, informují je o stavu vody v půdě nebo výskytu chorob ve vinohradě a také určují, jaké namíchat postřiky a kdy je podle předpovědi počasí nejlepší vinohrad ošetřit postřikem. Mladší generaci vinařů také pomáhají další technologické pomůcky, jako je již zmíněný refraktometr nebo měřič acidity ve víně.

Oproti tomu starší vinaři se většinou spoléhají na zobecněné předpovědi počasí v televizi, nebo počasí sledují sami a podrobnější informace o péči o vinohrad si nevyhledávají.

Neznamená to ale, že o informace nemají zájem. Spíše, než by je vyhledávali sami, nechají si je vysvětlit prostřednictvím mladších vinařů, kteří jim je mohou podat srozumitelnější formou. Vědecké poznatky totiž mohou být prezentovány jazykem, který není pro všechny srozumitelný a až když jsou podávány jasně a srozumitelně a také odpovídají na to, co lidé potřebují vědět, jsou s nimi lidé schopni pracovat a přizpůsobovat tomu svá jednání (Crate a Nuttall 2009). Rudiak-Gould (2013) ještě dodává, že vědecké poznatky musí zapadat do zkušenosti a vědění lidí v lokalitě, pak k nim mají větší důvěru a je větší pravděpodobnost, že je budou aplikovat ve své praxi, jako to například dělá vinař Aleš.

Z rozhovorů s vinaři také vyplývá, že to, zda vědeckým informacím důvěřují a aplikují je na vinohradě také souvisí s tím, zda s vínem oficiálně podnikají, nebo si víno dělají pro svoji vlastní potřebu. Například pan Zdeněk, který má na starosti necelých 18 hektarů vinohradů a hrozny prodává, se spoléhá jedině na vědecké monitorovací zprávy. Musí totiž naplnit přesné požadavky, které má ve smlouvě s kupujícím. Jeho hrozny musí dosáhnout určité kvality a mít cukernatost 20 °NM. Pokud je vinař svázán takovými podmínkami, nebo na výrobě vína závisí jeho živnost, vědeckým zprávám spíš důvěřuje. Vinaři, kteří mají vinohradnictví jako zálibu, si mohou víc dovolit, orientovat se také podle své intuice, zkušeností nebo rady ostatních, jako Adam:

„Šla jsem s Adamem, jeho tatínkem a jeho kamarádem lisovat víno v jejich starém tradičním lisu. Nejdřív se na 500 litrovou kád' dal mlýnek, do něj se nasypaly hrozny z beden, dneska to byl Vavřinec a Muškát. Můj úkol byl vybírat a házet do beden ty zbytky z hroznů – střapce, jak jim Adam říká. Z lisu, kterej jsem neměla šanci vůbec utáhnout šla šťáva do bedny a z ní přes kompresor hadicí do kádě. Adam pak do dvou těch obrovských kádí, které byly po okraj naplněné šťávou z hroznů, nasypal různé prášky. Byly to nějaké enzymy, které prý být nemusí, ale když jsou hrozny napadené muškama, raději to tam dá. Pak do toho nasypal ještě síru a tzv. českou kvasinku, kterou vytváří řízené kvašení. To přirozené kvašení by totiž prý nemuselo vyjít a celá várka by byla zkažená. Pak tam přidal ještě další prášek, který na sebe naváže ve šťávě bílkovinu, která je ve víně nežádoucí a tímhle procesem se oddělí a vytvoří nezakalenou šťávu. Všechno to má sice svoje parametry, Adam to ale moc neřešil, různě to tam sypal a já jsem nechápala, jak se v těch lahvičkách může vyznat a vědět, co k čemu slouží. Když jsem se ptala, jak ví, kolik tam toho má dát, tak říkal: „léta praxe!“ Já jsem pak měla důležitý úkol tam to všelijaký kapání a prášky zamíchat a bylo mi svěřeno ohmatané dřevěné míchadlo, větší než já. Prý ho hlavně nemám zlomit, protože je po dědovi a Adam s ním dělá už od svých sedmi let.“

Terénní deník 10. září 2019

Jsou-li ale vědecké monitorovací zprávy a další nové nebo vědecky podložené metody spolehlivé, proč se podle nich neřídí všichni vinaři? Například pan Václav dává před vědou přednost vlastním ověřeným postupům a zkušenostem:

„Když je to řízený kvašený, tak ti větší vinaři na to dneska mají chladiče, a ještě to chladí, aby to nemělo ten bouřlivej kvas. My jsme ale mívali vždycky rádi teplej burčák, když to kvasilo. To nebylo úplně teplý, ale když je to ve velkým množství, tak je to takový teplý, ale teď ne, tím řízeným kvašením na těch umělých kvasinkách, to jenom tak pomalu prská, tři dni je to pořád stejně sladký, naopak ten originál burčák, za pár dní přejde, u toho je rychlejší cyklus. My se ale rádi napijeme toho burčáku z těch přírodních kvasnic. Ten burčák z těch umělých kvasinek, ten je takovej řidkej, průzračnej, ale ten z těch přírodních je takovej hustej, tmavej, takovej kalnější. Tak se to dělávalo dřív i ve velkým, ale teď to nikdo to nechce riskovat, ale já jsem ještě z té staré školy. To je to samý, oni to teď dávají do nerez, nikdo nechce mít bečky, protože je to hodně údržby a ztrátový, je tam nějaký odpad. Ale já vám řeknu, whisku taky nedávají do nerez nebo do skla, taky je to ve dřevě. Takže ta bečka má svý, je to prostě náročnější, ale tak to je, no. Já už žádný novoty zkoušet nebudu.

Pan Václav, sedmdesátník, malovinař, 29. srpna 2020

Z úryvku pana Václava je patrné, že vinař, který se řídí podle expertního vědění ve výrobě vína neriskuje, celý proces má víc pod kontrolou, nevystavuje se takovým ztrátám a šetří čas. Víno vyrobené tímto postupem sice může splňovat tabulkové normy, nepočítá ale s preferencemi konkrétního člověka. Pan Václav vyrábí burčák tak, jak ho má rád a kvůli jeho specifické chuti, barvě, teplotě nebo vůni je ochoten riskovat. Spíš než na vědecké poznatky nebo nové technologie se spolehne na osvědčené tradiční postupy a zkušenosti s vědomím, že výsledek nemusí být příznivý. Tento přístup zastává spíš starší generace, ale třeba Vojtěch je příkladem toho, že rozdělení na starší generaci, která se spoléhá na zkušenosti a tradice a mladší generaci, která si spíš vyhledává informace, nemusí platit vždy.

„Já tomu možná moc nerozumím a možná proto, že tomu moc nerozumím, tak to prostě ochutnám a řeknu si jo, to je dobrý. Začínám dělat suchý vína, suchý, polosuchý, ale prostě to olíznu a buď mě to chutná nebo ne no.“

Vojtěch, čtyřicátník, malovinař a majitel vinařství, 28. července 2020

Vojtěch má malé vinařství, má rád práci kolem vína a v jeho výrobě se spoléhá na vlastní chuť a úsudek. Setkala jsem se naopak také se staršími vinaři, kteří si aktivně vyhledávají podrobnější informace o počasí a péči o révu na internetu, pakliže k němu nemají přístup,

požádají někoho z rodiny. Mezi starší a mladší generací vinařů také dochází k výměně poznatků. Starší generace od mladších přebírá nové, moderní poznatky, mladší generace zase čerpá z jejich zkušeností. Víno se většinou vyrábí v rodině, kde je zastoupena jak starší, tak mladší generace vinařů a tato výměna zkušeností a názorů probíhá při práci běžně. Až na výjimky vinaři tedy skládají své vědění z různých zdrojů a jejich práce na vinohradě a ve sklepě je výsledkem mixu jejich intuice, zkušeností, naučených dovedností a vědeckých poznatků (Orlove a kol. 2010).

4.3.4 Počasí versus klimatická změna

V předešlých kapitolách jsem popsala, jak místní vnímají lokální počasí, jak si ho zdůvodňují a co je v jejich úsudku ovlivňuje. Spojují si vinaři lokální i extrémní změny počasí s globální změnou klimatu? V debatě o počasí vinaři říkají, že ho nemohou ovlivnit, mohou ho pouze sledovat a přizpůsobovat se mu. Platí to samé i u klimatické změny a lze dopady klimatické změny nějak ovlivnit?

Počasí je pro místní konkrétní změna, která má bezprostřední dopady na prostředí a osobně se jich dotýká. Je to změna, kterou mohou popsat, změřit a časově ohraničit. Ale co pro ně znamená změna klimatická? Oproti počasí je toto téma méně uchopitelné a popsatelné a mezi obyvateli neexistuje jednoznačná odpověď nebo shoda na tom, co klimatická změna znamená, ačkoli se jedná o pojem, který všichni znají. Vinaři a další obyvatelé Strápatic se ve výkladu klimatické změny rozcházejí a během svého pobytu jsem zaslechla různé názory a výklady.

Malovinaři, Aleš a Jakub nevnímají klimatickou změnu jako něco mimořádného, dle nich se jedná o globální proces, který na Zemi probíhá. Mezi vinaři, se kterými jsem mluvila, jsou jediní, kteří takový názor zastávali.

„Podívej, mě říkali, když dělali nádrže, že za 20 roků se to klima třeba nějak změní jo. A zatím akorát zmizeli komáři, jinak nic.“

Klima se nezměnilo?

„Tak je teplejc že, ale to je celosvětově.“

Aleš, čtyřicátník, malovinař, 2. července 2020

„Tak co vím já, třeba od otce a od dědy, tak to klima se mění, říkají většinou po sedmi letech, něco na tom taky je. Hlavně nevěřím tady na nějaký

oteplování, podle mě se klima mění de facto celou věčnost. Země se možná o nějaký stupeň otepluje, ale za dlouhou dobu, což si myslím, že ten vliv tady není až takovej. Prostě to je tak, že to klima se mění v různých cyklech. Po padesáti letech a mezi tím třeba po dvaceti letech, víc jako po dvou set letech... prostě se mění.“

Jakub, čtyřicátník, malovinař
a pracovník Povodí Moravy, 1. července 2020

Jakub dále naráží na to, že klima se mění v cyklech. Colston a kol. (2019) ve své studii uvádí, že pro lidi, kteří chápou klima jako součást přírodního cyklu, je sucho jedna z forem tohoto cyklu. V jejich vnímání je sucho pouze obdobím několika špatných let, které budou přerušeny dobrými roky. Colston dodává, že tito lidé většinou odmítají existenci klimatické změny. Connor a kol. (2013) pak tvrdí, že ti, kteří si vysvětlují klimatickou změnu přírodním cyklem, tento předpoklad zakládají na dlouhodobém sledování počasí v lokalitě, ve kterém hledají vzorce počasí. Díky tomu pak mohou říkat, že „podobné počasí bylo před dvaceti lety“ a ve změnách nebo odchylkách počasí od normálu vidí přírodní cyklus.

Kryštof s Jakubem souhlasí, že existují cykly, zároveň je ale přesvědčen i o tom, že se Země otepluje.

A jak si to sucho vysvětluješ? Proč si myslíš, že to sucho tady je?

„Podle mě teda kvůli globálnímu oteplování, myslím si, že to má určitě za příčinu, že v posledních 40 letech je ta industriální část a její tvorba enormní, oproti dřívější době. Takže podle mě je to určitě tím. A ta letecká doprava, všechno spolu prostě souvisí a Země se otepluje. Už podle toho, že takovýhle cykly tady byly dřív a že se to furt točilo, akorát díky nám, nebo díky lidem, se ty cykly furt zmenšují a zkracují. Dřív to byly třeba dvěstěletý cykly a třeba ani ta jedna generace je nezažila, zažila třeba jenom takový nějaký mírný sucho, nebo zažila zase jenom mírný, hodně deštivý periody, ale že by to bylo takhle v krátkých dobách, po pěti letech, tak to podle mě přišlo až právě tady s naší dobou.“

Kryštof, dvacátník, malovinař a majitel vinařství, 30. června 2020

Kryštof si extrémní počasí, které sám pozoruje, vysvětluje klimatickou změnou a říká, že za ni nese do jisté míry zodpovědnost i člověk, který přírodní cykly ovlivňuje. Stejný názor mají i další obyvatelé Střapatic, například pan Stanislav, který popisuje, konkrétní děje, které dle něj s klimatickou změnou souvisí:

„Ale je to špatný, musíme si říct, podle mě to zavinil člověk! Protože ty pranostiky, který fungovaly sto, dvě stě let teď už nefungují. No ale jim nelítalo třeba sto letadel za den nad barákem, když to řeknu blbě. A to nejsou jenom letadla, to jsou i jiný věci, který to dělají. Ta teplota se zvedá, od

výroby, od všeho, to dřív nebylo, to si nemusíme říkat. Města se zvětšují a co je nad městama? Jenom hrozná teplota. Třeba tady bude mrznout a tam není ani mráz. Všechna akumulace, teplo, vytápění domu... A kde my máme vodu? Teče do prkna, protože nemáme ani žádný větrolamy, nic, všechno se zlikvidovalo, remízky a všechno.“

pan Stanislav, šedesátník, bývalý majitel vinařství, 29. února 2020

Pan Michal si také myslí, že klimatická změna je globální systém, a propojuje ho se změnami teplot ve Střapaticích.

„Když se podíváte, jsou čím dál vyšší teploty, čím dál víc se to posouvá. Ten globální systém, co funguje X milionů let, se prostě vždycky jednou posune a teď vidíte, že všechno jde nahoru. Vědci odhadují, že tady má být subsahara nebo něco takovýho. Vždyť se podívejte, jaký jsou tu vedra, rekord za rekordem a zvyšuje se to, zima žádná. To není jako ze dne na den, to bude trvat, třeba pár desítek, stovek let, ale prostě ty změny jsou. Problém je, že si to nikdo neuvědomuje.“

Michal, padesátník, člen mysliveckého spolku, 3. července 2019

Pan Stanislav a Michal si uvědomují rizika, jaká s sebou klimatická změna nese a Michal říká, že klimatickou změnu a její dopady si nikdo z obyvatel neuvědomuje. Ze svého pozorování a rozhovorů s místními bych ale řekla, že je jeho názor přinejmenším nepřesný a lidé dopady klimatické změny řeší, což se pokusím ukázat v dalších kapitolách.

Kromě Aleše a Jakuba, kteří nevnímají klimatickou změnu jako aktuální problém současného světa, si místní změny počasí a jeho extrémní projevy s klimatickou změnou propojují. Zda s ní sami nějak bojují je ovšem jiná otázka. Pan Michal například plánuje, že své pozemky už nebude pronajímat zemědělcům, ale vytvoří na nich květinové louky. Jako myslivec se snaží prosazovat další změny v krajině, které by jí do budoucna mohly pomoci. V tomto konání se ale cítí sám a má pocit, že nikdo jiný se podobným aktivitám nevěnuje. Podobně je na tom paní místostarostka, která se také snaží na obci prosazovat opatření pro zadržování vody v krajině nebo výsadbu stromů. I ona to dělá s vidinou budoucnosti, ve které podle ní budou taková opatření potřeba. Výsadba stromové aleje nebo vytváření remízků patří mezi větší, dlouhodobá opatření, skrze které lze některým dopadům předejít, nebo je alespoň částečně ovlivnit. Počiny menšího měřítko (například zatravnění vinohradu) takto vnímány nejsou, i když patří mezi adaptační opatření proti klimatické změně (Santos a kol. 2020). Ve vnímání vinařů se jedná spíše o boj proti konkrétnímu jevu – suchu.

Antropologie boří monopol vědy v diskusi o klimatické změně a snaží se přijímat heterogenní názory aktérů, kteří se rozhodují na základě mnoha faktorů (van Duinen a kol. 2015), zabývá se tedy jak expertním, tak laickým věděním. Co se týká lokálního počasí, lidé ho aktivně sledují, přizpůsobují se mu a jejich lokální vědění o počasí je směsí zkušeností, pozorování a informací z médií. Velký vliv na to, jak si místní vysvětlují projevy počasí má (ne)viditelnost jeho příčin, což má za následek také to, jaké riziko místní spatřují v klimatické změně. Pokud její příčiny nejsou viditelné, není důvod v ní vidět velkou hrozbu (Rudiak-Gould 2013, Brown 2017).

V debatě o klimatické změně je, stejně jako u počasí, viditelný vliv médií, který formuje přemýšlení místních obyvatel. Díky médiím začali někteří lidé na změny v přírodě nahlížet jako na dopady klimatické změny (Rudiak-Gould 2013, Rudiak-Gould in Crate a Nuttal 2016) a média mají vliv také na to, že obyvatelé klimatickou změnu vnímají jako globální problém, jehož příčinu vidí v činnosti člověka, v průmyslu a v nezodpovědném chování velkých producentů a se kterým oni sami nemohou nic dělat. Neznamená to ale, že si lidé nespojují klimatickou změnu s jejími lokálními dopady. Zejména sucho, jehož riziko v oblasti stoupá, vinaři na vinohradě sledují, mají s ním zkušenost a označují ho za dopad klimatické změny, ale ne vždy. Colston a kol. (2019) říká, že samotný pojem „klimatická změna“ může v rozhovoru fungovat spíše jako bariéra, díky které rozhovor probíhá spíše na obecné rovině a lidé v této souvislosti nemluví o konkrétních, praktických problémech, které jsou pro antropology klíčové. Když jsem s vinaři byla přímo ve vinohradě, suchou, popraskanou půdu nebo uschlé sazenice si vysvětlovali konkrétními jevy – erozí nebo nedostatkem vody v krajině. Viditelné dopady klimatické změny si tedy vysvětlovali viditelnými příčinami, mezi které klimatická změna nepatří. V tu chvíli byla pro aktéry příliš širokým konceptem, který pro vysvětlení konkrétních jevů nepoužili. O klimatické změně mluvili až během formálnějších rozhovorů, ve kterých jsem se přímo zeptala na to, čím si tyto extrémní jevy, jako je sucho, vysvětlují. Na této obecné, teoretické rovině vinaři byli schopni spojovat si sucho s klimatickou změnou, ale v terénu, kde jsme se neformálně bavili o praktických věcech, klimatickou změnu nezmiňovali. To je i důvodem pro to, že strategie, které ve vinohradě zavádějí, nevnímají jako opatření proti klimatické změně, ale spíše jako opatření proti suchu ve vinohradě.

Vodní světy Nových Mlýnů v minulosti proměnila výstavba nádrží, v posledních letech se příroda a lidé a všechna propojení, která ve vodních světech existují, proměňují v důsledku klimatických změn a zejména pak v důsledku sucha, jehož riziko v lokalitě

stoupá. Nedostatek vody ve vodních světech Nových Mlýnů má pak za následek nejen proměny krajiny, ale také konfliktní vztahy, které se projevují například v tématech závlahového systému nebo zvedání hladiny vody, které mají mimo jiné řešit i sucho v lokalitě. Obyvatelé vnímají vodní světy Nových Mlýnů jako několik segmentů, které spolu nesouvisí. Ukazuje se, že děje ve vodních světech Nových Mlýnů dávají do souvislosti s příčinami, které vidí a kterým rozumí (Rudiak-Gould 2013), přičemž tyto příčiny jsou přítomné ve stejném segmentu, jaký obývají oni sami, v jejich představách se jich totiž další segmenty vodních světů Nových Mlýnů netýkají. Klimatická změna může také ilustrovat odlišný celek a lidé ho mohou, podobně jako například horní nádrž, vnímat jako jiný segment, který s jejich segmentem nemá žádnou souvislost. Pokud tedy lidé nevnímají vodní světy jako vzájemně se ovlivňující celky, může to být důvodem toho, proč si svůj vinohrad a praktiky s ním spojené nepropojují s klimatickou změnou.

4.4 ADAPTAČNÍ STRATEGIE A PŘEDSTAVY BUDOUCNOSTI V KONTEXTU PRÁCE NA VINOHRADĚ

V předcházející kapitole jsem si kladla otázku, jak lidé klimatickou změnu chápou, jak se k ní vztahují, jak je jejich porozumění utvářeno a jaké její dopady vnímají. Ukazuje se, že vinaři na dopady klimatické změny reagují a snaží se je alespoň zmírňovat. I když v jejich perspektivě se jedná spíše o momentální opatření proti suchu, řešení, která volí, patří do adaptačních strategií, kterými se sucho na vinohradě řeší. Před tím, než tyto strategie představím, pojednám o praxích, které se týkají vinařské práce, aby čtenář následně lépe pochopil, jaké změny v práci vinaře v souvislosti s klimatickou změnou nastaly.

4.4.1 Vinařství ve Střapaticích

Vinařství má v obci dlouholetou tradici a je stále důležitou součástí charakteru obce. Vinaři hospodaří na pěti viničních tratích, které se kolem Střapatic nacházejí (obec Střapatice 2016). V současnosti je v obci kolem deseti oficiálních vinařů, kteří mají na výrobu vína živnostenský list. Ti mají buď vlastní vinohrad, nebo hrozny kupují a vyrábí víno, jiní zase pěstují hrozny pro prodej větším podnikům. Neoficiální, tedy nikde nezapsaní vinaři, jsou zejména ti starší, kteří si nechali pár řádků vinohradu pro svoji vlastní potřebu a radost, ale sem tam prodají i džbánky kolemjdoucím. Takových je ve Střapaticích většina. V terénu jsem měla dojem, že ať jsem se bavila s kýmkoli, kdo byl místní, víno alespoň trochu rozuměl, víno buď sám dělal, nebo měl v rodině někoho, kdo se vinaření věnuje. I ti, kteří nemají přímo vinohrady, mají vysazený řádek vinné révy, o který se starají, třeba na své zahradě. Kolik tedy může být ve Střapaticích neoficiálních vinařů si netroufám ani odhadnout.

Vinaři jsou sdruženi do spolku vinařů, který byl v obci založen v roce 2014. Ačkoli spolek je otevřený každému vinaři, jsou v něm zejména ti, kteří s vínem oficiálně podnikají. Kromě ochrany zájmů členů spolku a propagace vinařské tradice v obci spolek každoročně organizuje akce jako jsou výstavy vín, burčákové slavnosti, ochutnávky vín a svěcení vín na konci roku (obec Střapatice 2016).

Vinohrad potřebuje neustálou péči a jeho stav a úroda závisí na mnoha faktorech, jedním z nejdůležitějších je, vedle péče vinohradníka, počasí. Místní vinaři pěstují jak

tradiční, tak nové odrůdy révy vinné. V okolí pod Pálavou je to zejména Ryzlink vlašský, Ryzlink rýnský, Veltlínské zelené, Pálava, Tramín červený, Sauvignon, Rulandské šedé určených k výrobě bílých vín. Svatovavřínecké, Frankovka, Modrý Portugal nebo Rulandské modré, jsou pak odrůdy určené pro výrobu vín červených (obec Střapatice 2016). Někteří vinaři kromě osvědčených odrůd zkouší i nové, méně známé odrůdy, které jsou odolnější vůči vysokým změnám teplot, nedostatku vody, chorobám, škůdcům a plísním.

V předchozích kapitolách jsem nastínila, že vinaři se ve své práci přizpůsobují počasí. V této kapitole se jejich prací budu zabývat podrobněji a sledovat, jak si vinaři během roku péči o vinohrad organizují. Dále se budu zabývat tím, s čím konkrétně se v souvislosti se změnou klimatu potýkají a jak na to reagují. V debatě o práci na vinohradě jsem vyznívala, že vinaři mají k vinohradu silné pouto. Protože citová vazba je často nedílnou součástí péče o vinohrad, budu se věnovat i tomuto tématu. V závěru kapitoly pak pojednám o tom, jakou mají vinaři v souvislosti s měnícím se klimatem představu o budoucnosti.

4.4.2 Péče o vinohrad

Antropologie zabývající se zemědělstvím do svých výzkumů zahrnuje také další faktory, které s kultivací krajiny souvisí – ekonomické, sociální a politické. Především ji ale zajímá vztah člověka a přírody, jehož součástí je také práce spojená s její kultivací. Pracovní praktiky jsou pro člověka důležité, jsou součástí jeho identity a demonstrují jeho těžkou práci a schopnosti (Holland a kol. 1998). Předpokládala jsem, že pro vinaře bude jejich práce důležitá a během svého pobytu v terénu jsem se proto snažila, se do prací na vinohradě zapojit. Dělal jsem různé činnosti, podle toho, jaké bylo období a co bylo potřeba dělat. Během roku jsem tak byla přítomná skoro všem druhům činností, které s péčí o vinohrad souvisí, kromě těch, které vyžadují více odborných znalostí a ovládnutí techniky, což je hlavně plečkování nebo postřik (šplíchání). Větší vinaři, kteří mají rozlehlé vinohrady, mají na práce, které zde budu popisovat, technické vybavení. Ti menší ale většinou všechno dělají ručně. Ve vinohradě jsem pomáhala Marii, Adamovi a Kryštofovi a během roku jsem na vinohradě stříhala a navazovala, čistila kmínky, dělala zelené práce a sbírala hrozny, které jsem následně ve sklepě mlela a lisovala. Tyto práce zde podrobněji popíšu.

I) Stříhání a navazování

V zimě je na vinohradě relativně klid. Na konci zimy se stříhá a navazuje, to znamená, že vinná réva se prořezává, staré tažně (výhonky) se vystříhávají a vybírají se dva nebo tři zdravé, které se drátkem připevní k drátům.

„S Marií, její tetou a mámou jsme jely stříhat. Stříhá se to, co vyrostlo a není to potřeba. Marie měla velký nůžky a stříhala před náma to, co my těma malýma neustříhneme. My jsme šly za ní a vyndávaly, odstříhávaly pryč ty ustřížený šlahouny a čistily ty, co tam zůstanou. Na každý hlavě zůstanu dvě tažně, který vyraší. Ty, který by byly taky perspektivní se ustříhnou míň, jsou jakoby do zálohy a použijí se, pokud nevyraší ty, ve které se věřilo. Byly jsme tam asi tři hodiny, nejdřív bylo teplo, sluníčko, ale potom už ne a hodně foukal vítr. Mám z toho hodně ošlehaný ruce, puchýře, stříhla jsem se do ruky, tekla mi krev a pak už mi taky byla zima. Je to hodně práce rukama a celý tělo je jinak dost statický. Další den jsme vyrazily autem do vinohradu a začaly jsme tam, kde jsme včera končily. Včera jsme stříhaly Veltlín, dneska to byla myslím Frankovka a ta má mnohem větší šlahouny a je taková celkově pevnější a zaklíněnější, tak to bylo náročný. Navíc jsem předešlej večer byla ve sklípku na ochutnávce, na kterou mě Marie pozvala, tak to holt nešlo tak zlehka. Marie mi sice půjčila rukavice, ale cítila jsem, jak mě z těch nůžek bolí pravá ruka a taky, jak je mám odřený. Za dvě hodiny jsme udělaly ve čtyřech asi čtyři řádky a pak jsme musely jít, začalo se smrákat, byla nám zima a hodně foukal vítr.“

Terénní deník, 27.- 28. února 2020

Sama jsem si zkusila, že stříhání a navazování je fyzicky náročná práce, které neubývá a zabere opravdu hodně času. Ještě navíc probíhá v době, kdy nebývá na práce venku příjemné počasí. Tato činnost je ale pro další růst révy nezbytností. Překvapilo mě, že během této práce se už myslí na budoucnost. Réva se totiž, pokud možno, zastříhuje tak, aby za rok byla zase připravena nová silná tažeň. Mezi vinaři se říká, že stříhání a navazování má být hotové do svatého Josefa, tedy do 19. března. Vinaři se tohoto data přibližně drží, protože s přicházejícím jarem začíná réva růst a oni ji na to musí právě navazováním a stříhem připravit.

II) Zelené práce

„No, to zahrnuje několik činností, to není jenom vylamování zálistků, ale také zastrkování do drátů, nebo ještě před tím smítání, což znamená, že to, co vyrůstá z toho kmínku se musí zaškubat dolů a jakoby probrat na té hlavě. Ta hlava, to se říká tomu prostředku odkud vyrůstají ty tažně. Tak tam se to musí probrat, protože tam jsou spící očka, oni se probudí a pak to tam je strašně hustý.“

Marie, třicátnice, malovinařka a majitelka vinařství, 3. července 2019

Během jara réva začíná rašit, zelená se a přichycené tažně se dále pnou po drátech. V tomto období se mohou začít čistit kmínky, ze kterých raší nepotřebné výhonky. Během jara a léta se z květů stávají plody a nastávají zelené práce. Kvalita řezu v zimě je prý velmi důležitá, protože od ní se odvíjí to, kolik zelených prací bude vinař v létě mít. Tyto zelené práce spočívají ve stříhání často dlouhých a spletitých šlahounů révy a v prostřihávání keře. Dělá se to kvůli tomu, aby byl keř provzdušněný a netvořily se na něm plísňe a také proto, aby listy révy nestínily hroznům, které sluneční svit během svého zrání potřebují. Prostřihem se réva zbaví zbytečného olistění, které ji vysiluje. Zelené práce se dělají během léta až třikrát a nepatří mezi oblíbené práce vinařů, proto si někteří vinaři zejména na tuto práci zvou brigádníky. Jiní tuto nezáživnou práci dělají i přes to, že je nebaví anebo spoléhají na pomoc rodiny. S Adamem, kterému často ve vinohradě pomáhají jeho rodiče, jsem ve vinohradě čistila kmínky. Během toho na zelené práce nadával, protože stejně jako ostatní vinaři raději jezdí s traktorem nebo je ve sklepě:

„Tyhle zelené práce se dělají proto, že ta hlava vyhánila výhonky a stojí jí to další energii, ale my chceme, aby tu energii dávala zejména do těch hroznů a nešla vniveč do šlahounů. Adam mi na vinohradě říkal, že v létě to stačí udělat tak dvakrát, třikrát, ale že to nemá rád, protože to člověk udělá a může začít znovu a teď to roste i několik centimetrů za den. Prý to dřív vždycky dělaly starý babky, který vstávaly už v 5, aby nebylo vedro, ty už teď ale nejsou...“

Terénní deník 30. června 2020

III) Šplíchání

Kromě zelených prací se vinohrad musí pravidelně kontrolovat, zda se v něm nevyskytují plísňe, nemoci nebo není napaden škůdci. Jejich výskyt ve vinohradě souvisí s tím, jaké je během léta počasí. Vždycky se ale nějaká nemoc ve vinohradě projeví a je potřeba révu chemicky chránit a to pravidelně, jak popisuje pan Lukáš. Šplíchání je také jedna z činností, kterou už ani malovinaři nedělají ručně, ale většina z nich má traktor s postřikovačem.

„Dříve jsme na postřik měli takový pumpy, museli jsme je tam dovézt, namíchat vodu, zkalit vápno a už jsme chodili po vinohradě. Dneska to koupím ve flaštičce, dám to na traktorek, na něm mám postřikovač, naleju to tam přesně – vypotřebuju třeba 70 litrů z jara, teď spotřebuju 50, tak si koupím postřik, pošplíchám traktorkem a hotovo. Prakticky šplíchání vinohradu začne třeba 15. května, nebo tak kolem, to se šplíchá na dřevo proti broukům, a pak se začne jen na list. Potom už každých patnáct dní musím jít šplíchat proti tady těm plísním a všemu, aby tam byla síra, měď a nebyli tam nějaký ty škůdci.“

Pan Lukáš, sedmdesátník, pamětník a malovinař, 30. srpna 2020

IV) Sběr hroznů

Začátkem září začíná první sběr hroznů. Malovinaři provádí sběr po menších částech, aby se jim vešly do lisu a také do připravených nádob. Většinou se tedy sbírá jedna odrůda, která se ihned zpracuje.

„Nejdřív jsme s Marií naskládaly prázdný bedny na vozejk od traktůrku, se kterým její tchán odjel do vinohradu. On má ve vedlejším vinohradu brigádu, že hlídá špačky, a tak tam prý stojí s puškou, ale málokdy vystřelí. Na to jsou tam ještě děla, která vydávají zvuk plašící špačky, zvuk, který je v okolí Strápatic během sklizně pravidelně slyšet a všichni jsou na něj zvyklí. My jsme jely do vinohradu autem a dvě nebo tři hodiny sbíraly. Samotný stříhání mě moc baví, ty hrozny jsou krásný a sladoučký a je to radost sklízet, ale nošení kýblů, které jsme vysypávaly do beden, a to přenášení těch těžkých naplněných beden pookraj a jejich následný skládání na vozík je na tom to nejnáročnější a zcela to zkazí poetiku práce. Mariin tchán zase přišel, naplněnej vozejk dovezl do sklepa a tam nás čekalo zase to samý, teď už aspoň bylo víc lidí k ruce. Těžký bedny jsme ve dvou vyndávali z vozejk, nosili do sklepa a vršili na sebe. Tuhle práci dělali všichni, i Mariina tchyně, které už bude určitě kolem sedmdesátky. Prý jsme celkem natrhali asi 400 kilo a já už teď cítím, že mě asi zítra budou pěkně bolet ruce a záda.“

Terénní deník, 12. září 2019

Sběr hroznů je poslední fáze, která se na vinohradě dělá a podle počasí může trvat až do konce října. Všechny následné činnosti, které se týkají výroby vína, se přesouvají do sklepa. Tam dochází k mletí hroznů, lisování, kvašení, číření, filtraci nebo lahvování. Během výzkumu jsem se v terénu účastnila zejména prvních třech jmenovaných fází ve výrobě vína, jejichž výsledkem je burčák, tedy částečně zkvašený mošt. Další fáze výroby vína už si vinař většinou dělá sám. Samozřejmě i zde jde o čas, protože víno pořád pracuje. Jedná se ale o činnost, která není, na rozdíl od práce na vinohradě, tak závislá na počasí ani na pomoci ostatních, vinaři ji proto nemusí tolik plánovat. Zde už se vinař rozhoduje podle sebe a svojí chuti. To je také důvod, proč jsem se těchto činností ve sklepě neúčastnila natolik, abych o nich mohla referovat – vinaři tyto činnosti dělají jakoby mimoděk, když jdou třeba pro něco do sklepa a ochutnají u toho pár vzorků vína. Pokud se jim něco nezdá, tak do sudu přidají nějaký roztok, jindy ho zase přefiltrují a podobně.

V) *Dřina, otrava a radost*

„To je jenom na práci, to je jenom že to člověka baví a jednou za čas někdo dojede pro 20 litrů vína a jinak, když to nedáváte do vinoték a do supermarketů, tak to vinařství je práce a nic z toho. My z toho nemůžeme žít, to je fakt jenom na práci. Já si ty hodiny nepíšu, to víno by muselo stát sedmička 200 korun, za ty hodiny strávený dennodenně v tom vinohradě.“

Pan Radoslav, šedesátník, malovinař, 3. července 2019

Vinaři věnují péči o vinohrad mnoho času, a ne vždy je to práce, která je baví a naplňuje. Někdy je to zkrátka práce, která je zdlouhavá, nudná, fyzicky a časově náročná, vyžaduje pravidelnost a finance a je spojena s časovými mantinely, do kterých je potřeba ji stihnout.

Práce na vinohradě nevyžaduje pouze fyzickou zdatnost, zručnost, čas a trpělivost, ale také znalosti a zkušenosti. U navazování a stříhání je potřeba naučit se odlišit dobrý a horší tažen a umět ho citlivě ohnout tak, aby se nezlomil. U sběru hroznů je zase potřeba podle listu nebo tvaru a barvy hroznů poznat, o jakou odrůdu se jedná. U šplíchání je to pak vůbec nejnáročnější, protože vinař by měl nemoc nebo škůdce ve vinohradě rozpoznat, postřík správně namíchat a také umět ovládat technologie, pomocí kterých se vinohrad šplíchá. Vinohrad pak musí postříkat tak, aby se postřík dostal k listům, ale nezasáhl hrozny, což vyžaduje nějaké zkušenosti. Kromě toho, šplíchání je potřeba dělat pravidelně a musí k němu být to správné počasí. Nesmí moc foukat a v následujících dnech by nemělo pršet, aby se postřík hned nesmyl. Zejména u šplíchání se vinaři řídí podle vědeckých monitorovacích zpráv, které radí, jaké nemoci se ve vinohradě vyskytují a kdy je vhodné vinohrad postříkat. Šplíchání tedy vyžaduje nejvíce znalostí a schopností, což je také důvod proč jsem s ním nepomáhala. Zároveň je to činnost, kterou většinou zvládá jeden člověk, a protože už se nedělá ručně, ale pomocí traktúrku, práce rychle ubývá a vinařům tolik nevadí. Ostatní práce jsem sice nikdy dřív nedělala, ale ty manuální jsem se rychle naučila a postupem času jsem dokázala i rozeznat odrůdy vinné révy.

Když vinaři popisují konkrétní práci na vinohradě, většinou o ní mluví jako o povinnosti, kterou musí splnit, nebo jako o závazku, který zkrátka mají a musí mu dostat. Jejich práce je ovlivňuje natolik, že třeba za celý rok nemají dovolenou (protože během dovolené pracují na vinohradě) nebo si nechají ujít některé události. Například Adam nešel na svatbu své sestřence, protože měl ten víkend na vinohradě hodně práce.

Jak jsem si sama zkusila, práce na vinohradě bývá fyzicky náročná, a tak zejména v období sběru se v práci angažuje celá rodina. Vypozorovala jsem, že obyvatelé

především té fyzické práci přikládají velkou hodnotu. Kdo fyzicky pracuje, je chválený a hodnocený kladně a nehraje roli to, zda je to muž nebo žena. Já sama jsem ve vinohradě a ve sklepě dobrovolně pomáhala třem vinařům, za což jsem sklízela obdiv i pochvalu. Jsem přesvědčena o tom, že i díky tomu jsem s vinaři navázala bližší vztah a byli ochotnější se mnou sdílet jejich každodennost, protože jsem, stejně jako oni, fyzicky pracovala.

Vinaři označovali práci jako náročnou zejména v období, kdy jí bylo nejvíc, tedy během zelených prací a sběru, kdy si nemohou dovolit delší odpočinek. Jsou sice práce, které vinaře vyloženě nebaví, jsou ale i práce, které vinaři dělají rádi. To je zejména zpracování hroznů a výroba vína ve sklepě, která je tvůrčí, není fyzicky náročná a je v podstatě vyvrcholením jejich celoroční péče o vinohrad, ze které konečně vznikne žádaný produkt, víno. Tato práce ale také vyžaduje více zkušeností a znalostí než práce na vinohradě.

Pan Radoslav říká, že motivací pro náročnou práci na vinohradě mu je zájem lidí, kteří si pak víno koupí. Zájem o lokální víno od vinařů je vzhledem k vysoké návštěvnosti sklepní ulice v létě veliký. Další motivací vinařů v péči o vinohrad je také snaha zachovat tradici, kterou většina z nich převzala od svých předků a cítí závazek tuto tradici předat svým dětem. Těchto témat se blíže dotknu v debatách o adaptačních strategiích a o představách budoucnosti, kde se objevovala nejčastěji.

Místní se skrze fyzickou práci vztahují ke krajině a skrze ni počasí a proměňující se klima vnímají. Zasahuje totiž do činnosti, které přikládají význam. Arendt (1958) manuální činnosti, kterými člověk mění krajinu, označuje za práci tvůrčího člověka (*homo faber*), který skrze nástroje, které při práci používá, přetváří přírodu dle svých představ a potřeb. Vytváří tím svět, ve kterém jsou lidé přítomni a fungují v něm a který je odlišný od světa přírodního. Tento typ vztahování se ke krajině je jiný, než pokud člověk krajinou pouze prochází, nebo si ji prohlíží třeba z Pálavy. Je to právě práce, která vytváří specifické vztahy vinařů k vinohradům, částem krajiny, které vlastníma rukama mění, se kterými přemýšlí a skrze které si proměny klimatu vykládají. Do fyzické práce na vinohradě zasahuje počasí, které kvůli tomu vinaři sledují a svoji práci mu přizpůsobují. Pokud má dojít k nějaké změně počasí, vinaři si ji nevztahují ani tak k sobě, ale především k vinohradu. Když technologie například hlásí, že bude pršet, je to pro ně zejména informace o tom, že další den nemohou jít šplíchat. Kromě toho, že se vinaři změnám klimatu na úrovni každodennosti přizpůsobují, někteří mění i své praxe.

VI) Proměny klimatu znamenají proměny zavedených praxí

Proměny klimatu zasahují i do samotné práce na vinohradě. Zásadně se proměňují podmínky, za kterých se práce dělají. Se změnou klimatu se v lokalitě objevuje silnější vítr a deště nebo více tropických dní, kterým se vinař ne vždy může vyhnout a práce tak dělá v extrémnějších podmínkách. Jak jsem popsala, stříhání v únoru probíhalo za docela studeného počasí a silného větru, zelené práce zase za vysokých teplot. Zelené práce mohou teď být ještě důležitější, protože s vyšší teplotou se ve vinné révě tvoří více plísní, kterým lze prostříhem a provzdušněním alespoň částečně předejít. Díky tomu, že zbytečné olistění nestíní hroznu, mohou hrozny také získat vyšší cukernatost, která se s nárůstem slunných dní zvyšuje.

Chemická ochrana je se zvyšujícími se teplotami také nutností a vyžaduje pravidelnost. Podle vinařů je rok od roku dražší, což znamená, že s měnícím se klimatem se také zvyšují výdaje pro pěstování vinné révy. S narůstajícími teplotami se v českém prostředí začínají vyskytovat škůdci a nemoci, které zde před tím nebyly a na které neexistuje chemická ochrana, jak mi řekl vinař Kryštof. Je tedy pravděpodobné, že s měnícím se klimatem bude chemická ochrana důležitým tématem.

Práce na vinohradě a ve sklepě je spojena s časovými mantinely, ve kterých je potřeba něco stihnout. Například navazování révy má být hotové do svatého Josefa, první víno má být do svatého Martina. Tyto termíny jsou spojené s tradičními postupy, které souvisejí s předpokládanými změnami počasí. Protože se ale počasí poslední dobou chová nepředvídatelně, je možné, že i tyto časové limity nebude v budoucnu možné splnit. Největší časový posun, za který mohou narůstající teploty, je zatím vidět u sběru hroznů, který začíná dřív, než bylo běžné. Všechny práce na vinohradě sice ovlivňují následnou kvalitu hroznů, ale sběrem lze zásadně ovlivnit také výslednou chuť a charakter vína. Pokud vinař kombinací předpovědi počasí a měřením cukernatosti správně odhadne, kdy je nejlepší hrozny sesbírat. S tím mu pomáhají technologie, jako jsou mobilní aplikace na předpověď počasí nebo moštoměr.

Ruční závlaha vinohradu, která je reakcí vinařů na sucho, se postupně také stává pravidelnou součástí prací na vinohradě a v letních měsících se běžně praktikuje. Protože se jedná o jednu ze zásadních proměn praxí vinaře, pojednám o ní samostatně.

4.4.3 Reakce vinařů na sucho v praxi

Když jsem se vinařů ptala na to, co dělají se suchem a jak ho řeší, častou odpovědí bylo, že to neřeší a že to vyřešit nejde, protože počasí přece neovlivní. Nejprve jsem z těchto názorů pochopila, že vinaři na sucho ve vinohradě nijak nereagují a neprovádí tedy žádná adaptační opatření, ale během delšího pobytu v terénu a zúčastněného pozorování jsem si všimla, že suchu své praktiky přizpůsobují.

Colston a kol. (2019) ve studii mezi obyvateli několika států USA zjišťovala vnímání sucha. Ukázalo se, že rezidenti vnímají vždy tu poslední vlnu sucha jako nejhorší a zmiňují jeho negativní dopad hlavně na zemědělství, prostředí a společnost. Většina z nich vnímá sucho jako cyklický jev, než že by ho spojovali s lidskou činností a sucho definují jako meteorologické. Zemědělci definují sucho také jako socioekonomické, protože si uvědomují propojenost sucha s jejich sociálním životem a zodpovědností. Colston tato zjištění vedla k závěru, že obyvatelé do svých praktik zařazují adaptační opatření podle toho, jak sucho vnímají a jak velkou je pro ně hrozbou. Ke stejnému závěru došli ve svých studiích i další sociální vědci, například Feng a kol. (2017); Carlton a kol. (2016) nebo Gilbertson a kol. (2011), který dále dodává, že motivace zemědělců pro adaptaci jsou heterogenní a nezáleží pouze na tom, zda jedinec vnímá sucho jako nebezpečí, ale také na jeho přesvědčení, že adaptační opatření budou efektivní a smysluplnou investicí.

Uvedené teorie sice mluví o adaptačních strategiích na sucho nebo na klimatickou změnu, ale vinaři své reakce a proměnu praxí vnímají spíše jako momentální řešení problému nebo samozřejmou součást péče o vinohrad, kterou mimoděk dělají. Vypozorovala jsem, že v debatách o péči o vinohrad nehovoří o klimatické změně, ale o jejím jednotlivém projevu, o suchu, které si v konkrétních situacích s klimatickou změnou explicitně nespojují. O suchu vinaři mluví jako o nevyhnutelném jevu, který nelze, stejně jako počasí, ovlivnit.

„Ale no tak bylo sucho, tak co naděláš, jednou je horko, jednou zima, jednou sucho, no. Prostě ta příroda si musí poradit.“

Vojtěch, čtyřicátník, malovinař a majitel vinařství, 28. července 2020

Navzdory tomu, že Vojtěch počítá s tím, že příroda sucho vyřeší, stejně jako jiní vinaři zavádí ve vinohradě opatření, která by měla dopady sucha zmírňovat. Během rozhovorů s vinaři jsem rozpoznala především tři praktiky, které do péče o vinohrad nově přijali. Jedná se o zatravnění vinohradu, ruční zavlažování vinohradu a vysazování odolnějších odrůd. Podle Santos a kol. (2020) se první dvě zmíněné praktiky řadí spíše mezi strategie, které jsou zaměřené na konkrétní nebezpečí, sázení rezistentních odrůd je pak strategie dlouhodobá. Santos, který zkoumá dopady na vitikulturu v Evropě, kromě výše jmenovaných praktik zmiňuje další opatření, které vinaři do své práce na vinohradě zavádějí. Je to například redukce listové plochy pro minimalizaci konzumace vody, použití sítí proti spálení révy sluncem nebo dřívější sklizeň, kterou lze ovlivnit cukernatost a acidita vína. Jedná se o opatření, která se u vinařů, s nimiž jsem dělala výzkum, vyskytují výjimečně. Tyto praxe jsem zpozorovala pouze u pana Radoslava, který hrozny sbírá dřív a u vinaře Kryštofa, který, inspirovaný rakouským vinohradnictvím, zmíněné metody zkouší.

I) Zatravnění nebo černý úhor?

„Nabídla jsem Kryštofovi, že mu klidně se zelenýma pracema pomůžu. Zítra ráno s ním mám sraz u kostela. Opatrně jsem se ptala „jestli to teda nevadí“, tak říkal, že je naopak rád. Akorát mi jeho máma půjčuje holínky a mám si vzít tlustší ponožky, protože mi budou velké. Půjdeme totiž na ten vinohrad, na kterým neposekli a pak přišel slejvák, a nakonec na tom jsou líp než soused, kterej nechává zeminu. Ale teď je tam vysoká tráva a ráno bude ještě mokrá. Ráno jsem vstávala v šest, abych stihla být v sedm u kostela, kde mě měl Kryštof vyzvednout. Už jsem se poučila ze včerejška, a ještě ráno jsem si šla koupit velkou lahev s vodou, protože když je člověk ve vinohradu, tak mu ta moje malá lahvička fakt nestačí. Kryštof prý normálně chodí tak na půl šestou ráno, protože to ještě není parno. Se mnou šel shovívavě až v sedm, i když jsem říkala, že se přizpůsobím a je fakt, že v 10 už na nás pěkně pražilo. Byli jsme pod kopcem, tam má pár řádků, vedle bývalého JZD. Byla tam fakt dlouhá tráva. Kryštof se taky přezouval do holínek, ale asi v půlce se zase přezul do bot, v těch holínkách bylo hrozný vedro, ještě když má člověk ty tlustý ponožky... Jejich soused vedle měl tu půdu fakt úplně spláchnutou a měl tam tak akorát hodně kamenů.“

Terénní deník, 1. a 2. července 2020

Kryštof svůj vinohrad zatravňuje a úryvek z mého terénního deníku ukazuje, že zatravnění se mu vyplácí. Na svažitéch vinohradech v důsledku silných dešťů dochází k erozi, tedy k procesu, kdy voda z vinohradu splaví kvalitní půdu bohatou na živiny a organickou hmotu a nemá se do čeho vsáknout. Vinaři proti erozi a suchu bojují zatravněním vinohradu, většinou ob jeden řádek. I to se dá považovat za opatření proti

suchu, protože voda se do zatravněného vinohradu lépe vsákne. Zatravnění vinohradu je také podmínkou pro získání dotací pro integrovanou produkci, nikdo z vinařů, kteří zatravnění mají, mi ale dotace jako důvod neuvedl. Většinou zatravnění zdůvodňovali jako řešení eroze a sucha, výhodu vidí také v tom, že když vinohradem projíždějí, půda pod traktorem je zpevněná a tolik se nenaruší. V zatravněném vinohradě se také lépe pracuje a člověk není celý od bahna, což může odradit od toho, se do vinohradu vydat:

„Dneska v noci byla bouřka a podle obrovských louží asi dost pršelo. V 9 ráno jsem volala s Marií, měly jsme jet sbírat, ale prý bychom byly celé od bláta, protože tenhle vinohrad nemají zatravněný, takže až odpoledne.“

Terénní deník, 4. října 2020

Marie také popisuje, že jsou stále vinaři, zejména ti starší, neoficiální, kteří zatravnění odmítají a nemají s ním zkušenost:

„Myslím si, že tady byli lidi zvyklí tu půdu obdělávat, i v tom vinohradě. Dneska je směr spíš zatravněvat meziřadí, aby se zabránilo erozi a ona ve finále ta voda i líp sesakuje, když tam jede podél těch kořínků. Jsou tady ale pořád takoví, kteří vyznávají takzvané černé úhor, což znamená celý to mezi těma řádkama proplečkovat a poorat a mít tam prostě černou hlínu, proto se tomu říká černý úhor.“

Marie, třicátnice, malovinařka a majitelka vinařství, 3. července 2019

Pan Václav potvrzuje Mariina slova. Zatravněný vinohrad nemá vůbec a zdůvodňuje to tím, že voda nemá v suchém období šanci ke kořenům révy se dostat, protože tráva všechnu vodu vypije:

A vy máte zatravněnej vinohrad?

„Ne, já to koptu ještě po staru, ale erozi tam nemám. Obyčejně to mívají přes řádek, ale když to zatravníš celý a dojdou suchý roky a nemá to vodu, tak ty rosňáky, ty povrchový kořeny, co tam jsou, tak ta tráva jim tu vláhu vypije a k těm povrchovým rosňákům se nedostane. Ty rosňáky se u mladých vinohradů odstřihávají, aby to pustilo ty hlavní kořeny dolů. Oni se tam stejně udělají, ale už jsou slabý, už to není tak silný, takže zalívání je dobrý. Nejlepší je ta kapénková s tou hadicí, když to kapá těma dírkama, tak to je výborný.“

Pan Václav, sedmdesátník, malovinař, 29. srpna 2020

Student vinohradnictví, Kryštof dále ve vinohradu používá metody, které zatím mezi vinaři ve Strápaticích nejsou tak známé a nikdo jiný se o nich nezmiňoval:

„Tak sucho tady posledních pět let je, vesměs jsme se na to nějak dokázali adaptovat a máme různé metody, jak s tím vinohradem hospodařit. Jedna třeba je, že snižujeme listový plochy, aby té vody bylo potřeba co nejmíň. Pak se vlastně ozelenění ve vinicích trochu zmenšuje, nemáme třeba zatravněný všechny pásy, ale otvírá se třeba každý druhý a ta hlína se nakypřuje, aby, když přijde aspoň nějaká dešť, aby se to k tomu dostalo. No, pak je ještě možnost, že se třeba na podzim, kdy tady je dostatek srážek, nebo aspoň v zimě, vysazuje tak zvané podzimní ozelenění. Díky tomu dešti ty rostliny vlastně narostou a potom na jaře, když je sucho, tak se zmulčují a zapečkují, tím pádem si člověk tu vodu jakoby uloží v tom období toho sucha. Když prší a potom v období sucha se to vlastně použije a dá znova do půdy, což se tady ještě tak moc neaplikuje, třeba v Rakousku se to používá víc.“

Kryštof, dvacátník, malovinař a majitel vinařství, 30. června 2020

Debata kolem zatravnění vinohradu ukazuje, že obě strany pro a proti zatravnění mají přesvědčivé argumenty, které vycházejí buď z tradice a zkušeností, což je případ pana Václava, nebo ze školy, z vědeckých výzkumů a inspirace v zahraničí, což je případ Kryštofa. Kryštof také jako jediný vnímá zatravnění a ostatní metody, které řeší vodu na vinohradě, jako adaptační strategie. Jak dále ukážu, podobný názorový nesoulad existuje také u debaty o zavlažování vinohradu. I zde mají obě strany legitimní argumenty opřené o expertní a jiné zdroje a zdůvodnění, nebo o zkušenost. Podobné jsou i diskuse o vlivech nádrží, Pálavy nebo kanalizace na lokální počasí. Ve všech těchto debatách se nejedná o názorový střet, jsou to spíše dvě logicky odůvodněné pravdy, které koexistují vedle sebe, akorát každý se přikloní k té, která mu je blíží a zapadá do jeho dalších znalostí a zkušeností.

Zatravnění je jedna z praxí, jak lze udržet vodu ve vinohradě, kterou přijímají zejména mladší vinaři, starší vinaři se s ohledem na své zkušenosti častěji přiklánějí k černému úhoru. Další strategií, kterou člověk může ovlivnit množství vody ve vinohradě je, vodu do něj zkrátka přinést. Zatímco někteří větší vinaři to řeší závlahovým systémem, menší vinaři zavlažují vinohrad většinou ručně.

II) Závlahový systém aneb réva to opravdu zvládne?

Závlahový systém je jedním z hlavních témat současné diskuse o Novomlýnských nádržích. Je důležitým argumentem pro navýšení hladiny vody v nádržích a mluví se o jeho obnovení. Je také součástí konfliktů mezi vinaři a provozovateli závlahového systému. Kromě toho je závlahový systém také součástí debaty o tom, zda vinná réva vůbec potřebuje vodu.

Ve Strápaticích jsem se setkala se dvěma vinaři, kteří by o zavlažování v budoucnosti měli zájem. Jedním z nich je vinař Kryštof, druhým velkovinař pan Radek:

„Závlahy nemáme, řešíme, že bysme si je chtěli udělat, ale nemáme finance, že jo. Uvažujeme o tom, že bychom si je udělali, ale až na to našetříme. Oni na to dávají snad dotaci, že to dostanete zpátky, ale i tak, je to na 18 hektarů, to je milion korun. Takže nijak to neřešíme a čekáme, co nám příroda dá.“

Pan Radek, padesátník, velkovinař a majitel vinařství, 28. srpna 2020

Pro vinařství pana Radka jsou překážkou ve vybudování závlah finance a naznačuje, že pokud vinař nemá závlahy, skrze které by alespoň nějakým způsobem mohl úrodu ve vinohradu ovlivnit, nezbyvá mu než doufat v dobré klimatické podmínky.

Mezi vinaři jsou také odpůrci závlah, jako je pan Zdeněk, který se stará, podobně jako pan Radek, o 17,5 hektarů a má za to, že závlahou réva akorát ztrácí na kvalitě. Pan Zdeněk se domnívá, že není potřeba zalévat ani mladé sazenice, s tím ale nesouhlasí malovinaři pan Ivan a pan Miloš.

„Pan Zdeněk si myslí, že zaléváním ve vinohradě hrozn ztrácí na kvalitě a cukernatosti, ačkoli výnos může být větší. I když právě on jede byznys převážně na výnose, kvalita je pro něj přednější a tu chce prodávat, proto nezavlažuje a není toho zastáncem. Prý se ta mladá rostlina rozmazlí a zaléváním jí jenom donutíme, aby jí kořeny rostly spíš do strany než do hloubky a my právě potřebujeme, aby rostly do hloubky těch 9-12 metrů.“

Terénní deník, 28. září 2020

I: „Réva má až do X desítek metrů kořeny. Pokud už má svoje kořeny, tak už je to zbytečný, protože ona to bere ze spodní vody, ale pokud jsou to mladé vinohrady tak potřebuje, aby to zakořenilo. Když vysadí ty hlavičky, tak tam si myslím, že je to dobrý, ale když jsou potom ty vinohrady velké, tak už je to zbytečný, protože když to tam jenom kape, tak k těm hroznům se to nedostane. U těch mladých si myslím, že to význam má, ale když už jsou to padesáti – šedesátileté vinohrady, jak my tady máme, tak tam už je to zbytečný.“

M: „Bych to ani nechtěl tu vodu, ty naše vinohrady by řekly: „ježišmaria, co se děje?“

Pan Ivan a pan Miloš, sedmdesátníci,
pamětníci a malovinaři, 27. srpna 2020

Argument, že réva má hluboké kořeny a závlahu nepotřebuje jsem slyšela opravdu mockrát v různých obměnách, takže jsem nabyla dojmu, že zavlažování vinohradu je opravdu nadstandard, který si mohou dovolit pouze ti, kteří na to mají prostředky, jinak není závlaha potřeba:

„Tak naštěstí ta réva má hrozně hluboké kořeny, takže to nemá ještě tak moc velký vliv a zvládne to, dokáže si to vytáhnout.“

Marie, třicátnice, malovinařka a majitelka vinařství, 3. července 2019

„Ty kořeny jsou strašně hluboko, já jsem se učil, že když kopali Suezské průplav, tak tam našli, že ty kořeny révy vinné se táhly snad asi 200 nebo 300 metrů hluboko. Takže jak stromy, tak i vinohrad táhne ty kořeny, který lezou za vodou.“

pan Stanislav, šedesátník, bývalý majitel vinařství, 29. února 2020

Během toho, co jsem byla s Marií na vinohradě jsem ale pochopila, že pokud vinaři odmítají závlahy, myslí tím onen zavlažovací systém, který zde do nějaké míry a pro některé vinaře funguje. Neznamená to ale, že malovinaři nezalévají svůj vinohrad ručně, když se jedná o malé sazenice, které si zmiňovaný kořenový systém teprve vytváří. Marie mi na vinohradě ukazovala mladé sazenice Pálavy, které občas chodí zalévat. Pan Zdeněk, který odmítá i zavlažování mladých sazenic je mezi ostatními vinaři spíše výjimkou, ukázalo se, že většina z nich vinohrad, a především mladé sazenice, zalévá alespoň ručně. Vinař Adam je příkladem toho, že když se sazenice nezalévá, může uschnout.

„Adam mi ve vinohradě, když jsme čistili kmínky, říkal, že sucho ve vinohradě je, ukazoval mi uschlou Pálavu a říkal, že se to dá řešit jen závlahama. Prý je na pár rádcích měl, ale bývalé JZD je od něj odpojilo. Zároveň ale říkal, že zatím si ta réva vodu hledá a má hluboký kořeny a když jí člověk zavlažuje, tak jí rozmazluje a ona si potom tu podzemní vodu nehledá, protože má dojem, že nemusí. Když jsem se ho ptala, jestli teda zalívá ty malé sazenice, který ještě ty kořeny nemají, tak říkal, že trochu zalévá tu novou Pálavu, ale pak že se na to vykašlal a čekal, jestli se chytne – nechytla.“

Ještě mi pak vyprávěl, že loni nebo předloni, nevěděl přesně, když bylo sucho, tak ze Sonberku, kterej je na kopci, bylo vidět, jak zavlažovaný vinohrady jsou zelenější než ty, který zavlažovaný nejsou. “

Terénní deník 3. července 2020

Malovinaři dále argumentují, že zřízení závlahového systému je velká finanční investice, kterou si nemohou dovolit. Říkají, že peníze, které vydělají na prodeji vína, investují zase do vinohradu, a to si ještě nepočítají práci, kterou na vinohradě a ve sklepech stráví. Jejich rozpočet je malý, ne každý z nich s vínem oficiálně podniká a na dotace, které jsou k tomu určené, nedosáhnou. Starší vinaři k tomu přidávají ještě další důvod. Mnozí už před sebou nevidí dlouhou budoucnost a nemají tedy ambice vinohrad jakkoli předělávat, budovat nebo třeba sadit nové odrůdy.

„Už bych do toho teď nešel, třeba ten vnuk, kdyby řekl: „jo dědo, já do toho jdu, předěláme to nebo vysadíme víc vinohradů“, tak jo, ale zatím se nikdo nehrne, tak to nechávám tak jak to je. “

Pan Lukáš, sedmdesátník, pamětník a malovinař, 30. srpna 2020

Carlton a kol. (2016) tvrdí, že s nárůstem vnímání rizika sucha roste také ochota a zájem o opatření, jakým je například závlahový systém. Jak následně popíšu, většina menších vinařů si v boji se suchem zatím vystačí s ručním zavlažováním vinohradu a o investici do závlahového systému neuvažují. Argument, že réva má hluboké kořeny, který vinaři často používají, může mít souvislost s tím, že pokud vinaři nevědí, jak se v situaci zachovat nebo jak ji řešit, pracují s osvědčenou tradicí a věděním, ve kterém hledají oporu pro interpretaci situace, což je jedna ze strategií vyrovnávání se s klimatickou změnou (Hastrup a Rubow 2014). Důvěřují tedy tomu, že to réva zvládne a vodu si najde, alespoň ta, která má hluboké kořeny a spoléhají také na své vlastní schopnosti vinohrad manuálně zabezpečit.

III) *„Když máš mladej vinohrad, tak musíš mít závlahu, jinak ho nevysadíš.“⁴*

Kdo má ve vinohradě závlahový systém, je obvykle roztažen po celém vinohradě a zavlažuje všechny odrůdy révy bez ohledu na to, jak jsou sazenice staré. Zejména malovinaři, kteří závlahový systém nemají, se pak shodují na tom, že alespoň malé sazenice, které ještě nemají vybudovaný kořenový systém, je potřeba zalévat. Tito vinaři chodí zalévat sazenice ručně. Zejména v letních měsících se to stává nezbytností.

„Marii prý ve vinohradě uschlo asi 60 hlav Pálavy a není prý jediná. Právě proto, že Pálava potřebuje hodně vody, musí se zalívat – to znamená, že tady všichni vysazují Pálavu a o to víc tady všichni musí ten vinohrad zalívat, nebo to řešit, protože ta opravdu potřebuje vodu, když je mladá, tak o to víc.“

Terénní deník, 2. října 2020

Když jsem byla s vinaři ve sklepě a pomáhala jim s mletím nebo lahvováním, několikrát se stalo, že do sklepa nakoukl kolemjdoucí a ptal se na Pálavu. Pálava je moderní odrůdou, po které se lidé shání a vinaři ji tak ve vinohradech vysazují a zalévají. Pan Jaroslav s panem Stanislavem popisují, jak mladé sazenice zavlažují:

J: „Mladej vysadil dva řádky Pálavy, a ještě něco dosazoval, myslím Rulandu Šedou a další Pálavu. Tak jsem táhl vodu z rybníka na traktor, nakopl jsem čerpadlo, normálně takový malý na benzín a zalíval jsem to. Vždyť by to uschlo! Já nevím, kde ten mladej kurňa byl, ale říkám, nějak se mi to nelíbilo, to by šlo do prdele.“

S: „Tak to je jasné, já nevím, kolik mají ty kořínky, to má 5 centimetrů? Oni se musí rozrůstat, potřebují vodu.“

J: „A co má Frankovku, to už má jako starší odrůdy, ne že bych se nudil, ale říkám, když už blbnu... On to má naštěstí v takovém mírném kopečku, tak motykou jsem nadělal takový járy, nahoře jsem to prostě pustil a samospádem to valilo dolů. Jsem si říkal, že se to trochu napije, byl jsem za blba, ale nakonec vítězství, no.“

Pan Jaroslav, šedesátník, malovinař a
pan Stanislav, šedesátník, bývalý majitel vinařství,
29. února 2020

Na rozdíl od malých vinařů, kteří závlahy řeší ručně, má malovinař Vojtěch vlastní závlahový systém. V nově vysázeném vinohradu si vybudoval retenční nádrž, ze které vedou hadičky do nově osázeného vinohradu. Závlahy sice považuje za samozřejmé, ale

---

⁴ Aleš, čtyřicátník, malovinař, 2. července 2020

pravděpodobně je zatím nepoužívá. Vojtěcha nadchla proměna krajiny, kterou voda, s jeho přičiněním, dokázala během dvou let udělat.

„Tak mám samozřejmě závlahy, nechal jsem je udělat, vrtal jsem kvůli tomu vrt, mám tam jezírko, jenomže v jezírku už jsou ryby. Takže zase mi je líto jim to vyčerpát, holkám.

Jakoby takhle, je to primárně určený k těm závlahám, ale je to dva roky napuštěný a už je to takový biotop. Jako líbí se mě na tom, protože to má 200 kubíků, že to je takovej velkej bazén. On to jako je bazén, co si budem povídat. Ale prostě líbí se mi, že když dostaneš vodu do té krajiny, kde vlastně není, tak se tam stahuje ten okolní život, lítají tam hrdličky, kačeny se mě tam letos usídlily... Víš, že když tam člověk potom je a pracuje tam, tak má z toho radost. Je to takový, že člověk vlastně nelituje těch finančních prostředků, protože maximálně by si za to koupil nový auto, ale z toho budu mít radost chvíli, pak mě to začne srát. Kdežto tohle to po mě zůstane a pokud se něco nestane, tak to tam prostě bude a pokud se ti lidi budou do budoucna starat, tak to samozřejmě bude ku prospěchu té krajiny, protože se samozřejmě říká, že sedlák tvoří krajinu.“

Vojtěch, čtyřicátník, malovinař a majitel vinařství, 28. července 2020

Ruční závlaha je mezi vinaři velmi častým způsobem, jakým řeší nedostatek vody ve vinohradě. Gilbertson a kol. (2011) tvrdí, že čím nižší jsou náklady a čas vynaložený na adaptační opatření, tím větší je motivace zemědělců opatření přijmout. Ruční závlaha je pro vinaře nejjednodušší způsob, jak bojovat proti suchu. Zatímco zatravnění vinohradu nebo sázení rezistentních odrůd jsou technicky i finančně náročnější procesy, ruční zalévání je pro vinaře nejpřístupnější metodou, jak se o vinohrad během sucha postarat. Vyžaduje sice jejich čas a práci, nevyžaduje po nich ale jasné rozhodnutí, zda do vinohradu nějaké opatření na trvalo zavést. Stejně jako zatravnění, ani ruční závlahy vinaři nevnímají jako adaptační strategii. Je to spíše momentální reakce na suchu ve vinohradě, kterému vinaři přizpůsobují své praxe, podobně jako jsou zvyklí přizpůsobovat se počasí. To znamená, že ruční závlahy praktikují, pokud delší dobu nepršelo. Pokud během týdne prší, ruční závlaha není potřeba.

IV) Piwi odrůdy

Podle Hastrup a Rubow (2014) je změna podnebí možností začít pěstovat plodiny, které by dříve v lokalitě neobstály, jiní zemědělci naopak musí hledat plodiny ještě odolnější náročným klimatickým podmínkám. Velké téma mezi vinaři ve Střapaticích jsou tzv. piwi odrůdy.

Jak mě poučil vinař Kryštof, piwi je zkratka německého slova *pilzwiderstandsfähigesorten*, které označuje nově vyšlechtěné odrůdy vinné révy. Piwi odrůdy jsou rezistentní vůči některým plísním a škůdcům, lépe snáší vyšší teploty nebo sucho. Během svého terénního výzkumu jsem měla možnost ochutnat vína z odrůd Solaris, Hibernál nebo Savilon. Vzhledem k tomu, že nevyžadují pravidelný postřik, jejich pěstování by mělo být pro vinaře levnější a jednodušší. Odrůdy také dříve dozrávají, a proto se hodí na burčák. Vinaři ve Sřapaticích mají na rezistentní odrůdy různé názory. Někteří, zejména mladší vinaři, piwi odrůdy zasadili, často jenom ze zajímavosti, jak naznačuje malovinař Vojtěch:

„Dělám všechno, vždycky, když je nová nějaká věc, nějaká pičovina, nějaká odrůda, kterou nikdo nechce, tak já si jí vysadím. Třeba jsem si před dvěma lety vysadil odrůdu, která se jmenuje Phoenix.“

Co to je za odrůdu?

„Já vůbec nevím, ale je to takovej citrón.“

A jaký jsou ty rezistentní odrůdy?

„Jakoby to víno? Perfektní, mám z toho radost, ale musí se to stříkat jako všechno ostatní. Možná je trošku odolnější, ale když jedu s tím postřikovačem, tak to prostě všechno postřikám, protože vedle ob dva řádky mám normální odrůdu a nemůžu si to dovolit. Pokud bych to takhle chtěl dělat, tak by to muselo být 200 metrů od sebe, aby se tam ty patogeny těch hub a ty nemoce nedostaly a vzájemně se neovlivňovaly. Tak to prostě stříkám normálně úplně všechno, nazdar. Já bych se toho nebál. A chuťově je to perfektní. Jsou to strašně zajímavý věci, akorát bohužel český člověk je prostě zvyklý na Veltlín, Vlašák, Pálavu a na tady ty nový věci moc ne.“

Vojtěch, čtyřicátník, malovinař a majitel vinařství, 28. července 2020

Zatímco někteří vinaři oceňují zajímavou a originální chuť a vůni piwi odrůd, která se od těch již známých odrůd liší, jiní v nich spatřují spíš nepřirozené, až umělé aroma. Dle nich piwi odrůdy nemohou kvalitou konkurovat vínům, která jsou v oblasti tradiční. Kryštof ve vinohradě některé piwi odrůdy má, sám ale říká, že tradičním vínům, která se pro naši oblast selektovala, se rezistentní odrůdy nemohou chutí a aromatem vyrovnat.

„Tam je takovej problém a spousta vinařů je odsuzuje, že jsou tak zvané off-flavour. To jsou aroma, nebo taky fox tóny, který vytváří primárně asijský a americký révy. Když člověk kříží ty druhy společně, tak se i ty fox tóny, nebo tady ty off-flavoury přenáší na ty hotový, na ty rezistenty. Takže ty rezistence dneska vznikají, mají takový zajímavý aroma, ale nejsou moc žádaný a spousta vinařů je odsuzuje. Třeba Izabela, jestli ti to něco říká, tak to

vlastně není evropská réva, to je právě asijská a ta strašně voní po takových lesních jahodách, ale až tak uměle. No a když se pak tady ty nový rezistence takhle šlechtí, tak spousta z nich takový tóny má. Spousta vinařů, hlavně ortodoxních, to odsuzují, že to prostě není réva, že je to ovocnej strom a s vínem to nemá nic společného, že ty aromata, nebo ty chutě, nejsou šlechtěny, a hlavně ty vína ještě nedokážou nahradit tu kvalitu těch původních odrůd, který se tady selektovaly 400, 500 let. Třeba burgunský odrůdy sem dovezl Karel IV. A jsou starý 500 nebo 600 let a selektovaly se. Ty keře, nebo hrozny, co byly pěkný, tak se množily dál a ty kvality tady z těch vín jsou o dost lepší než ty nový šlechtěnci. To sem prostě přijde, oni tvrdí, jak to máme vysázet, je to super, že nemáme hniloby a tak dále, ale pak to víno z toho se nikdy nemůže dorovnat třeba těm burgundám, nebo zatím ještě ne. Jediná výhoda je, že v té vinici jsou rezistentní a nepotřebujou tolik té chemické ochrany. Ale ve sklepě dycky stejnou technologií vyrobím lepší víno z těch původních evropských druhů než tady z těchle novošlechtěnců.“

Kryštof, dvacátník, malovinař a majitel vinařství, 30. června 2020

Další vinaři mají opačný názor a piwi odrůdy nezkouší, zejména starší vinaři jsou k novým odrůdám skeptičtí a drží se tradičních odrůd. Jak sami říkají, v nově přicházejících odrůdách se neorientují a jejich názvy ani neznají. Vzhledem ke svému věku také nechtějí sázet nové odrůdy, na jejichž sklizeň by si museli počkat několik dalších let.

„Ne, nemáme je. Zatím máme klasický odrůdy, máme 16 odrůd, a tak neuvažujeme o tom, že bysme rozšiřovali. Nevím, jsou to zas cizí odrůdy, tak je lepší, vysadit si naše český že jo, co jsou tady vyšlechtěny na Moravě než sem tahat německý.“

Pan Radek, padesátník, velkovinař a majitel vinařství, 28. srpna 2020

„To nemám, to už jsme nevysazovali, jak máte už určitý roky, tak to už nemá význam. Pro koho bych to dělal?“

Pan Václav, sedmdesátník, malovinař, 29. srpna 2020

Piwi odrůdy jsem zařadila mezi reakce, kterými vinaři řeší sucho, ve skutečnosti je ale takových vinařů mnohem méně než těch, kteří vinohrad zatravňují nebo ručně zavlažují. Ve Střapaticích jsou zejména malovinaři, kteří rezistentní odrůdy spíš zkouší, nevysazují je ve velkém a často je označují za boom, který za chvíli zmizí. Ačkoli literatura považuje vysazení rezistentních odrůd za dlouhodobou adaptaci na klimatickou změnu (Santos a kol. 2020), ti, kteří piwi odrůdy mají, je vysazují spíše ze zájmu o nové

zkušenosti a zdůrazňují jejich rezistenci na plísně a škůdce, vinohrad ale musí pošplíchat stejně.

V) *Snaha o zachování kontinuity*

V debatě o rezistentních odrůdách, ale i o zavlažování nebo zatravnění se velmi často objevuje téma tradice. Prioritou pro střapatické vinaře stále zůstávají lokální tradiční odrůdy, a to i za cenu toho, že se jim v proměnlivých klimatických podmínkách daří třeba méně, než by tomu bylo u rezistentních odrůd. Zatímco zatravnění nebo ruční závlahy vnímají jako smysluplnou reakci na sucho, u rezistentních odrůd to tak není.

Jedním z důvodů, proč si na tradičních odrůdách trvají, je tržní aspekt – tradiční vína jsou mezi zákazníky známá a ví, jakou chuť od nich očekávat. Naopak nové odrůdy „český člověk“ nezná, a proto po nich není taková poptávka, navíc je jejich kvalita s tradičními odrůdami nesrovnatelná.

Dalším důvodem, proč vinaři preferují tradiční odrůdy, je snaha o kontinuitu. Tradiční odrůdy, mezi které zařazují například Veltlínské zelené, Ryzlink vlašský, Vavřínek nebo Frankovku ve vinohradech rostou už desítky let a vinaři ze zkušenosti ví, jak o ně pečovat a jak chutná víno, které z nich vyrobí. Jedná se údajně o základ, který tu byl už za Němců a těmto odrůdám se v okolí Střapatic prý také nejvíce daří. Někteří vinaři proto odmítají, vysadit si do vinohradu „cizí“ piwi odrůdy, které byly vyšlechtěné v zahraničí. Nejčastěji si do vinohradu vysazují Pálavu, odrůdu, vyšlechtěnou pár kilometrů od Střapatic, která vznikla křížením dvou starých a zavedených odrůd Tramín červený a Müller Thurgau (Kraus a kol. 2005). Pálava vznikla v obci na druhé straně nádrže a je tedy podle vinařů historicky spjata s lokalitou, proto podle nich do místních vinogradů patří.

Z historie víme, jaký zásah do vodních světů Nových Mlýnů udělala výstavba nádrží. Zcela proměnila ráz krajiny, do které přibyl nový, „cizí“ prvek v podobě nádrží, s jejichž existencí někteří lidé dodnes nesouhlasí. Stejně tak to může být i u přijetí rezistentních odrůd. Vinaři dávají přednost tradičním odrůdám a piwi odrůdy si do vinohradu nechtějí vysadit kvůli tomu, že jsou cizí. Ve vinohradě, ke kterému mají vinaři vztah a který důvěrně znají, by se jejich výsadbou objevily odrůdy, které vinaři neznají, neví, jak o ně pečovat a jak se chovají. Kromě toho by přítomnost piwi odrůd ve vinohradě mohla zasáhnout i do jejich praktik, protože by je nemuseli chemicky ošetřovat.

Do vodních světů Nových mlýnů nechtějí přidávat nic, co do nich nepatří a díky čemu by v nich mohla vzniknout diskontinuita.

Pálava je oproti tomu odrůdou, která je součástí vodních světů Nových Mlýnů, a dokonce v nich vznikla. Předpokládám, že obec Perná, ve které byla Pálava vyšlechtěna, patří sice do jiného segmentu, než ve kterém obyvatelé Strápatic žijí, odrůda Pálavy ale tyto dva segmenty propojuje. Ačkoli tedy místní nahlízejí vodní světy Nových Mlýnů jako na sobě nezávislé celky, v některých případech si jejich propojení připouštějí.

Snahu po kontinuitě lze vidět i u zavlažování nebo zatravnění. Vinohrad je dlouholetá plodina, kterou člověk jednou vysadí a od té doby se o ni musí starat. Vinaři sadí vinohrad, který žije s nimi, a pokud se o něj dobře starají, může žít déle než oni. To je tedy také jedním z důvodů, proč vinaři na sucho reagují. Chtějí, aby réva stále plodila a dlouho vydržela.

Vinaři, možná mnohem víc než jiní zemědělci, uvažují nad tím, komu vinohrad předají a kdo v péči o něj bude v budoucnu pokračovat. Musí proto předpokládat, že ho navzdory nepřívětivým podmínkám dokážou do budoucna udržet při životě, a věří, že jejich reakce na sucho je dostatečná. Ostatně Vojtěch ukazuje, jak zásah člověka může krajině pomoci. Do malého kousku krajiny, který má za plotem svého vinohradu, přivedl vodu a díky tomu vytvořil biotop, jehož součástí se staly další živé organismy. Jeho příklad ukazuje, že spolupráce člověka a vody funguje. Vojtěch je společně s dalšími vinaři, kteří zavlažují vinohrady, součástí procesu *worlding*, ve kterém člověk společně s lidskými a nelidskými aktéry spolupracuje na vytváření vodních světů (K.Hastrup a F.Hastrup 2016).

4.4.4 Představa budoucnosti

V předešlé kapitole jsem uvedla, jak vypadá práce vinaře během roku a jak vinaři ve své práci reagují na sucho ve vinohradě. Podle Hastrup a Rubow (2014) má klimatická změna a její dopady vliv na to, jaké představy mají lidé o budoucnosti. V diskusích o řešení dopadů klimatických změn s vinaři se téma budoucnosti objevovalo. Jak si ji vinaři představují v souvislosti se změnami, které kolem sebe vnímají?

Když jsem se obyvatel obce ptala, jak bude krajina a jejich život vypadat, třeba za deset nebo i dvacet let, z jejich odpovědí byla cítit nejistota, zmatení nebo obavy. Někteří z nich představu vytvořenou vůbec nemají, protože s vědomím proměnlivého prostředí

neumí odhadnout, kam tato změna povede. Nemusí se jednat pouze o změnu klimatickou, lidé do svých představ zahrnují i změny politické nebo socioekonomické.

„Budoucnost si radši ani nechci představovat, abych vám pravdu řekla, fakt ne. Protože jak říkám, mě to štve že ni pro to nic nedělají, fakt pro to nic nedělají! A lidé zničí tu planetu a nebude to dlouho trvat. Nechci být pesimista, ale je to tak.“

Paní Jarmila, šedesátnice, prodavačka ve vinotéce, 2. července 2020

Máte nějakou představu, jak ta krajina bude vypadat třeba za dvacet let?

„To si radši, upřímně řečeno nepředstavuju. Nevím, co bude za dvacet let, fakt...“

Jakub, čtyřicátník, malovinař a pracovník Povodí Moravy, 1. července 2020

Z toho, co říká paní Jarmila a Jakub je cítit obava z budoucnosti, a i když jejich představa není konkrétní, je to představa negativní a přesné změny si raději nechtějí ani připouštět nebo o nich přemýšlet. Jakub žije sám a o vinohrad se aktivně stará ještě se svým otcem. Pravděpodobně proto, že je to jeho velká záliba se představy, že by se na ní mělo něco změnit, obává. Paní Jarmila se zase stará o vnučata a sama je alespoň na své zarostlé zahradě velmi aktivní – dává si záležet na tom, aby byl na zahradě stín a tráva, sází stromy a zajímá se o pěstování rostlin. Ona sama má tedy pocit, že pro lepší budoucnost něco dělá, je to ale málo a podle ní je potřeba, aby se řešení změn klimatu řešilo na státní úrovni.

1) Banány, flky a olivy

V obci se pak vyskytují vinaři, kteří mají zcela přesnou představu o tom, jak bude vypadat krajina nebo počasí v budoucnosti a jaké konkrétní dopady klimatická změna může mít.

„No vidím to špatně, začnou se tady pěstovat třeba banány nebo něco a kdyby nepršelo, tak to bude čím dál horší. Budou větší vedra, tak to ti staří lidi poumírají, když budeš mít takový vedro. Oni se teď teda dávají ty klimatizace, ale ta klimatizace taky není zdravá, co je dnes zdravýho?“

A dá se s tím teď něco dělat?

„Nic se nedá dělat, chránit životní prostředí. Jenomže kolik jezdí aut a těch letadel! To jsou tisíce letadel! To prostě všechno bere kyslík a sviní to ovzduší. Pak je rakovina, všeho možnýho, všechno se stříká, nikdo nechce dělat rukama. Říká se přece, že to jde všechno do země, rostliny se postříkají nějakým

randapem, sežere to dobytek, z dobytka to sní člověk, a to všechno jde do zemi a do vod a pořád to působí. Lidstvo se samo zahubí, pokrokem se zahubí. My se toho třeba nedočkáme, ale směřuje to k tomu, otráví to lidi.“

Pan Václav, sedmdesátník, malovinař, 29. srpna 2020

Budou větší extrémny no. Budou kroupy, přivaláky a pak zas bude sucho...“

Aleš, čtyřicátník, malovinař, 2. července 2020

„To vůbec nedokážu říct, jak to bude, asi to teď závisí hodně na politice a taky na tom, kdo tady bude, nebo jakým směrem budou lidi chtít jít. Spíš si myslím, že bude víc teplo. Fíky už pěstujeme a olivy máme taky. A budou strašně extrémní fáze, když bude pět let extrémní sucho tak pak budou třeba tři roky, kdy budou povodně. Aby byla nějaká stabilní, kontinuální sklizeň, tak to problém bude a bude se to muset nějak řešit jako na soukromo, jak tady třeba Vojtěch.“

Kryštof, dvacátník, malovinař a majitel vinařství, 30. června 2020

Kryštof zmiňuje Vojtěcha, který si opatřil ve vinohradě retenční nádrž, ze které má možnost révu zavlažovat. Michal dále popisuje, že právě vinou člověka řešíme teď dopady změny klimatu.

„Všichni to ví a všechno se nám dostává do podzemní vody, všechno si otrávíme. Já vám řeknu jednu věc, já si myslím, že člověk už si pod sebou podřezává větev. Když se podíváte, tak všechno, co tady je, Arktida, Benátky – to je začátek. To, co se děje, odhadovali vědci kolem roku 2050 nebo 2060, ještě jsem moji říkal, že my se toho možná nedožijeme, ale naše děcka už budou mít problém. Bohužel už jsme v tom a tady ten problém s vodou je opravdu to, že to lidi nezajímá.“

Michal, padesátník, člen mysliveckého spolku, 3. července 2019

Z uvedených úryvků je vidět, že místní vinaři mají konkrétní představy o tom, jak bude vypadat budoucnost. Shodují se, že člověk je příčinou změn. Očekávají zhoršení prostředí a kvality života, větší extrémny v počasí, znečištění vody a ovzduší a v důsledku nárůstu teploty i změnu plodin. Zaznívala i obava z postříků, které se dnes v zemědělství běžně používají, ale za pár let mohou mít neblahý vliv na zdraví člověka a okolní přírody. Shodují se, že v budoucnosti je čekají změny klimatu, které bude podle některých ještě proměnlivější, než jaké zažívají v současnosti.

Někteří vinaři proměny klimatu popisovali skrze vinnou révu. V této rovině uvažování zůstávají i při představách budoucího klimatu, na místo révy si ale představují jiné plodiny – fíky, banány, pomeranče nebo olivy. Někteří z nich mají s jejich pěstováním už zkušenosti a ví, že ačkoli pro ně dříve v České republice nebylo vhodné podnebí v současných klimatických podmínkách lze tyto plody vypěstovat. Podle Hastrup a Rubow (2014) lidé musí rozumět změnám, které se kolem nich dějí, protože je to pro jejich budoucnost důležité. Proto hledají konkrétní, spíše než obecné porozumění problému. Vinaři si budoucí dopady klimatu představují skrze jinou skladbu plodin v lokalitě. Touto představou mohou ilustrovat, jak velká změna klimatu může v budoucnu nastat. Plodiny, které zmínili, se totiž obyčejně do našeho mírného podnebného pásu dovážejí, často i z jiných kontinentů, což podle toho, co říkají vinaři, nemusí do budoucna platit.

II) Kdo má řešit klimatickou změnu?

Výše uvedení aktéři uvádějí, že příčina klimatických změn je v chování člověka, a proto má člověk za budoucnost zodpovědnost a může ji pozitivně nebo negativně ovlivnit.

Zodpovědnost za ni ale kladou především na politiky (jako paní Jarmila nebo Kryštof) nebo na společnost jako celek, stejně jako tomu bylo u příčin klimatické změny, kterou někteří přehrávají na velké producenty.

Vždycky končím u toho, že všechno je o lidech. Jestli čistírna, jestli výsadba, jestli nějaký zájem o to, jestli tady jednou naše děti budou mít jeden jediný zelený strom ...všechno je na lidech.“

místostarostka obce Střapatice,
členka mysliveckého spolku, 28. srpna 2020

Podle Wilhite (2011) by se problém sucha měl řešit na národní úrovni a to, jaký vliv může mít konání státu na společnost a její vnímání sucha, popisuje skrze schéma tzv. „hydro-ilogického cyklu“. Jeho studie upozorňuje, že ve většině zemí převažuje přístup, kdy se na sucho a jeho dopady reaguje až po tom, co dosáhne určité úrovně vážnosti. Začínající sucho mají lidé v povědomí, ale neexistuje žádný varovný systém, který by se pokoušel rizikům předejít. Se zesilujícím suchem dochází ke stavu znepokojení a paniky, který je ale s příchodem deště uklidněn, přichází apatie a celý cyklus se opakuje znovu, protože společnost nereflektovala zkušenosti z období sucha, a tak není schopna se na další adekvátně připravit. Wilhite navrhuje, aby státy svůj přístup přehodnotily

a naučily se posoudit dopady sucha, zavedly mitigační opatření a skrze plánování a monitoring suchu a jeho dopadům předcházely, spíše, než na ně reagovaly. Autor dodává, že je to záležitost všech států, protože s extrémní počasí se potýkají jak nerozvinuté, tak rozvinuté země.

Janson M. Evans a kol. (2015) ve své studii o veřejném mínění týkající se budoucnosti v souvislosti s klimatickou změnou v USA uvádí, že lokální stav sucha má vliv na představy budoucnosti. Se zvěšujícím se suchem se zvyšuje i zájem lidí o dostatek vody v budoucnosti. Krátkodobá sucha obavy o vodu tolik nevyvolávají, ale lidé mající zkušenost s dlouhotrvajícím suchem se o rizika sucha a dostatek vody v budoucnosti více zajímají a jsou také ochotnější přistoupit na adaptační opatření, která napomáhají k ochraně vody (Evans a kol. 2015).

Jak říkal vinař Kryštof, ve vinohradě bude muset problém s vodou řešit „na soukromo“ a i ostatní vinaři si problém sucha uvědomují a řeší ho, vnímají ho ale jako svůj konkrétní problém na vinohradě, za který berou zodpovědnost, mají kapacitu ho řešit a vědí, že tím mohou ovlivnit budoucnost. To je důvod, proč raději zodpovědnost za řešení klimatické změny v budoucnosti přehrávají na společnost, na politiku nebo na přírodu.

Sami své konání nevnímají jako součást řešení klimatické změny, která je pro ně širokým konceptem, který musí řešit společnost a její instituce nebo příroda. Jejich přístup kopíruje schéma hydro-ilogického cyklu, který navrhl Wilhite (2011). I vinaři problém se suchem na vinohradě aktivně řeší nikoli preventivně, ale až když jim v létě začnou usychat mladé sazenice révy. Pokud by se ale stát viditelně o řešení sucha zasadil a jeho dopadům předcházela, vinaři by svoji reakci mohli začít vnímat jako součást řešení klimatické změny.

Vinaři ve svých vinohradech rozeznali riziko sucha a změny svých praxí vnímají jako jeho řešení. Zatravnění a zavlažování révy nebo výsadba rezistentních odrůd ale patří mezi adaptační strategie, kterými se vinaři přizpůsobují novým klimatickým podmínkám (Santos a kol. 2020, Mozell a Thach 2014). Praktiky vinařů jsou tedy adaptačními strategiemi na klimatickou změnu. V jejich praktikách se naopak neobjevují mitigační opatření, tedy taková opatření, která by směřovala k prevenci dopadů změny klimatu. Mezi takové strategie patří například používání obnovitelných zdrojů energie nebo omezení letecké dopravy (Trnka a kol. 2017).

I když vinaři o budoucnosti mluví v obavách, od státu nevidí žádné řešení a v jejich představách jsou ty nejhorší možné scénáře, jejich přístup k řešení sucha ve

vinohradě je vytrvalý. Minimálně z mého sledování během terénního výzkumu je patrné, že i když vinaři ve svém aktivním přístupu k řešení sucha poleví (což je součástí hydrologického cyklu), boj se suchem nevzdávají. Stále ho sledují a snaží se jeho dopady zmírňovat a řešit, podle toho, jaké jsou jejich možnosti. Vzhledem k tomu, že například vinař Kryštof zkouší další nové metody, které by měly řešit nedostatek vody ve vinohradě, předpokládám, že i ostatní vinaři se jím v budoucnosti inspirovaní další opatření přijmou, pokud v tom budou vidět smysl.

III) *„Tohle po mně zůstane a pokud se něco nestane, tak to tam prostě bude.“⁵*

V debatách o adaptacích a budoucnosti se objevují představy o tom, jak asi budou žít jejich děti a zda budou pokračovat v tom, co oni začali, nebo co převzali od svých předků.

„Byly jsme s Marií sbírat hrozny, její dvě děti si někde hrály v řádku. Její pětiletý syn měl sice vlastní kyblíček na hrozny, ale brzy ho to přestalo bavit. Pracovaly jsme na vinohradě, kterej mají prý na rok pronajatej od jednoho pána, který má 70 let a už na to nemá čas a energii, navíc má několik hektarů vinohradů. Jeho syn to prý nechce dělat. Marie taky říkala, že občas přemýšlí, jestli tohle všechno snažení má cenu a jestli to její děti v budoucnu nějak ocení a povedou dál. Sice se k tomu ten její syn má, říká, že je takovej technickej, ale že u těch dětí to není prostě nikdy jistý. Ona se tomu prý věnuje naplno, ale nejedná se pouze o tu práci na vinohradě. Vinohrad a výroba vína obecně je taky spousta papírování, vyřizování a dodržování nějakých pravidel, bez kterých by víno nemohli prodávat. A tak Marie přemýšlí, jestli její děti do tohodle koloběhu, který ona sama zvládá jenom proto, že je to její hlavní živnost (a přesto prý nestihá), jestli do něj někdy budou chtít naskočit.“

Terénní deník, 3. října 2020

Marie, která patří ke generaci čtyřicátníků a má teprve malé děti, přemýšlí nad tím, zda vinohrad, o který pečuje a který vytváří, někdo převezme. Ty samé a pravděpodobně mnohem silnější obavy mají zejména starší vinaři, kteří do budoucnosti hledí s nejistotou a neví, kdo se o jejich v podstatě celoživotní dílo postará.

„Tento vinohrad, co máme, má 40 let. Tak to je ještě celkem mladej vinohrad. Záleží, jak se udržuje. Nesmíš to natahovat, aby toho bylo moc, musíš ho přihnojovat, aby byl pořád takovej živý a jak ho přetáhneš, tak ono to pak zmrzne. Jak má hodně hroznů, tak se vyčerpá a pak zmrazává. Takže nesmíš toho tam být moc a tím ho vlastně šetříš. A musíš ho dycky přihnojit a pak je

---

⁵ Vojtěch, čtyřicátník, malovinař a majitel vinařství, 28. července 2020

dobrej. My jsme měli vinohrad sto let, to byl ještě po Němcích! A taky už byl potom zchátralej, ale pořád rodil.“

Pan Václav, sedmdesátník, malovinař, 29. srpna 2020

Máte ten vinohrad komu předat?

R: *„Ten nejstarší synátor, ten k tomu aspoň trošku je. Ten, kdyby se na to vykašlal, tak nevím. Radši bych chodil do hospody, než dělal to víno!“*

A: *„Já nemám komu! Začal jsem podsazovat a říkám, já budu utrácet peníze, podsazovat to, starat se o to a on pak dojde a vykáčí to že jo!“*

Pan Antonín, padesátník, zastupitel a malovinař,
pan Radoslav, šedesátník, malovinař, 3. července 2019

„Tak říkám, to by musely děti. Vždyť my máme padesáti, šedesátiletý vinohrady... Já, že bych v těchto letech chtěl sadit do vinohradu? Tak to ne. Ted' už toho mám dost, mě bude za pár let osmdesát, co bysme chtěli dělat? A takovej šohaj nejsem, že bych chtěl ještě budovat.“

Pan Miloš, sedmdesátník, pamětník a malovinař, 27. srpna 2020

Vinohrad a práce kolem něj má v obci tradici a předává se v rodině z generace na generaci. Protože vinaře provází celý život, vinaři si k němu vytvoří citovou vazbu, která je v jejich vyprávění často velmi cítit, vinaři s vinnou révou žijí. Z pohledu vinařů by jejich děti měly péči o vinohrad převzít a starat se o něj tak, jako to většinou života dělali oni a jejich předci. Je to ale závazek, který jejich děti mnohdy odmítají. Někteří vinaři našli pokračovatele, své vinohrady už předali a jak sami říkají, dnes už jenom chodí radit a samotná práce už je na někom jiném. Jiní ale vinohrady prodávají nebo pronajímají a říkají, že vinařství ve Střapaticích je na vyhynutí.

Například pan Václav některé vinohrady prodal, a ty, co mu zůstaly, přepsal na vnuka. Ten ale bydlí přes sto kilometrů od Střapatic a o vinohrad nejeví zájem, přijede jenom občas. Vinohrad ale potřebuje neustálou péči, a tak se o vinohrad stále stará pan Václav. Jak bylo vidět z jeho předchozích prohlášení on sám žádná adaptační opatření nezavádí, právě proto, že nemá z rodiny podporu a říká, že neví, pro koho by to dělal. To, že vinaři po sobě chtějí zanechat vinohrady dalším generacím je důvodem, proč přijímají adaptační opatření, může to být ale zároveň i důvod pro to, adaptační opatření nedělat.

Kromě vinné révy vinaře provází také nástroje, které při práci používají a ke kterým mají vztah. Už jsem se zmínila o míchadlu na mošt, který se mi dostal do ruky

a který má Adam po své dědovi, pan Václav mi zase vyprávěl o sudech, které má ve sklepech a o které je potřeba také pečovat:

„Lidem se to hodně líbí, když tady vidí ty bečky, to už má málokdo. Nerez je praktický, to je jasný, ale když, já mám rád ty bečky, já to mám jako takový svoje děti. Musím to ale pořád dolívat, dosiřovat to, zafukovat tu síru, taky se tam dávají křenový tablety, aby to víno neoxidovalo. Ale bečka je bečka, ať je to, jak chce.“

Tyhle bečky už budou asi hodně starý, že jo?

„No, nejsou tak starý, ty mají padesát let, ale měl jsem bečku z dvaatřicátýho roku, to bylo ještě po babičce. Do toho se ale musí lit pořád víno, jak se do toho nedá víno, tak ona rozeschne, to dřevo už nemá tu rozpínavost a pak už teče. Takže tam už musí být pořád víno. No už je spálená.“

Pan Václav, sedmdesátník, malovinař, 29. srpna 2020

Na tomto úryvku je vidět, že vinaři musí pečovat nejen o vinnou révu ve vinohradě, ale i o další věci, které při práci používají a ke kterým si také vytváří citovou vazbu. Práce vinaře tedy spočívá v komplexní péči o samotnou vinnou révu, o půdu, na které roste, o sklep, ve kterém se réva zpracovává, ruční a technologické nástroje, které se během práce používají a také o následně vytvořené víno. Pokud má tedy vinař předat vinohrad další generaci, nejedná se pouze o sklep a pozemek, na kterém roste vinná réva, jedná se také o všechny další nástroje, kterými o révu a víno pečuje a ke kterým si během svého života vytvořil vztah.

V debatách o práci na vinohradě se ukazuje, jak je pro vinaře práce důležitá. Skrze fyzickou práci na vinohradě si vinař s krajinou vytváří specifický vztah, skrze který změny klimatu vnímá. Jím obdělávaný kus krajiny zařazuje do své části vodních světů Nových Mlýnů a je pro něj důležitější než okolní krajina. Ačkoli je práce na vinohradě fyzicky a časově náročná, vinaři ji dělají i přes ztížené podmínky, které s proměňujícím se klimatem přicházejí. Na sucho, které vinohrady nejvíce trápí, reagují zejména zatravněním vinohradu, ruční závlahou nebo vysazením rezistentních odrůd. Někteří vinaři se proměňám praxí brání, jiní je ale přijímají. Vnímají je ovšem spíše jako konkrétní reakci na sucho, než jako adaptační strategie na klimatickou změnu a její dopady. Vinaři reagují ve svých praxích na proměnlivé podmínky nejen kvůli tomu, aby oni sami měli z vinohradu výnos. Vinohrady po sobě chtějí zanechat pro další generaci. V souvislosti tím se ukazuje, že vinařům není jedno, kdo se o vinohrad bude starat, skrze práci si k němu, ale i k nástrojům které používají vytvořili vztah.

Vinaři sami sebe nevnímají jako ty, kteří skrze práci řeší klimatickou změnu. Carlton a kol. (2016) tvrdí, že lidé se adaptují na specifická rizika, která vnímají jako důležitá, nikoli na klimatickou změnu jako takovou, a proto řešení, která volí, nevnímají jako součást adaptací na ni. Tuto reakci si Carlton vysvětluje tím, že lidé mají omezený limit věcí, o které si mohou dělat starosti, a pokud už se bojí sucha, nezbyvá prostor pro to, dělat si starosti také s klimatickou změnou. Vinaři ve Střapaticích říkají, že k vinohradu je člověk zavázán, je to zodpovědnost a hodně práce. Během řešení konkrétních starostí tak nemají kapacitu nahlížet a domýšlet všechny roviny, které se týkají jejich existence. Dělají proto jenom ta opatření, která ve svém prostředí nahlédnou jako smysluplná a důležitá a která jsou podložena jejich vlastní zkušeností, tradicí nebo třeba vědeckou expertízou. Dělají konkrétní kroky, které jsou reakcí na viditelné problémy, se kterými se potýkají a v tu chvíli nedohlédnou, že by jejich činnost mohla mít nějaký přesah.

5 ZÁVĚR

V této práci jsem představila vodní světy Nových Mlýnů, jejich proměny v čase, subjekty, které je tvoří a vztahy, které mezi nimi existují. Tyto děje ukazují v kontextu klimatické změny a zejména sucha, jako jednoho z jejích dopadů, jehož riziko v Česku stoupá.

Waterworlds (K. Hastrup a F. Hastrup 2016) je klíčovým konceptem, který mi umožnil nahlížet na terén jako na vodní svět, který existuje ve vzájemném propojení s dalšími vodními světy. Hlavním aktérem, který vodní světy propojuje je voda, která zasahuje do přírody i kultury a společně s člověkem a dalšími živými a neživými aktéry přispívá k vytváření vodních světů.

Novomlýnské nádrže jsou příkladem zásahu člověka do přírody a jeho projevem moci nad ní. Skrze výstavbu tohoto vodního díla se vodní světy Nových Mlýnů proměnily a změnil se i vztah mezi člověkem a vodou. Zatímco dříve byla voda v lokalitě nespoutanou silou, výstavbou nádrží se stala prostředkem pro ekonomický růst a komoditou, na kterou mají právo pouze někteří (Strang 2015). Existence nádrží a zkulturnovaná voda v nich je dodnes předmětem konfliktů a sporů, které mají počátek v minulosti a jsou přítomné jak v lokální, tak politické debatě.

Součástí vodních světů Nových Mlýnů jsou infrastruktury – závlahové systémy, elektrické systémy, čerpací stanice a další technologie, které pracují s vodou a jsou, stejně jako voda, předmětem kontroly a politického zájmu. Infrastruktury skrze distribuci vody vytváří mezi různými subjekty vztahy, které mohou být konfliktní a nerovné. Ačkoli mají pracovat na pozadí (Anand a kol. 2018), nefunkční závlahový systém na sebe v současné době strhává největší pozornost.

Ve své práci nahlížím na vodní světy Nových Mlýnů jako na jeden propojený celek, který tvoří živé i neživé subjekty. Patří do něj všechny tři nádrže, mokřady, rybníky, Pálava, obec a její obyvatelé, jejich znalosti, způsoby nakládání s vodou, vztahy a spory, které voda vytváří, infrastruktury i obecní kanalizace. Během výzkumu se ale ukázalo, že místní málokdy přemýšlí o vodních světech jako o jednom celku, ale spíše ho rozdělují na několik diskontinuálních segmentů. Oni sami pak obývají jeden z těchto segmentů, o který se starají a zajímají. Ne všechny subjekty, které do vodních světů patří, pak aktéři zařazují do té své části vodních světů, kterou obývají. Takové vnímání vodních světů může vysvětlovat postoj místních ke klimatické změně a k suchu. Klimatická změna

v představách obyvatel může být odlišným a vzdáleným segmentem, než do kterého se oni sami situují, a proto se o něj ve větší míře nestarají.

V analýze toho, jak lidé rozumí klimatické změně jsem sice neoddělovala klimatickou změnu a počasí, ale aktéři samotní je v diskusích oddělují. V debatě o klimatu a o počasí mě zajímalo, jak jim lidé rozumí, jaké faktory je v jejich vědění ovlivňují a jak změna klimatu zasahuje do jejich praktik.

Pro místní je počasí nepředvídatelné, přesto ho ale sledují, především skrze technologie a média. Shodují se, že počasí sice nelze ovlivnit, lze se mu ale ve svých praktikách přizpůsobovat. Mezi aktéry se objevuje multiplicita vysvětlení toho, jak a čím je lokální počasí ovlivňováno a jejich výklady jsou většinou založeny na více zdrojích: na vlastním měření a sledování počasí, zkušenostech, na výkladech z médií, expertních výkladech a místních modelech. Tyto modely přisuzují projevy počasí vlivu dolní nádrže, Pálavě nebo výstavbě obecní kanalizace. Můj výzkum ukazuje, že důvodem, proč se místní často uchylují k vysvětlení jevů skrze místní modely je to, že dolní nádrž, Pálavské vrchy a obecní kanalizace náleží do té části vodních světů Nových Mlýnů, kterou místní považují za svůj segment, o který se starají a který obývají. Druhým důvodem je pak to, že jsou tato místa viditelná a kvůli tomu je místní označují za srozumitelné příčiny projevů počasí. Ukazuje se tedy, že lidé si extrémní lokální jevy nemusí jednoznačně spojovat s příčinností v klimatické změně. Koncept (ne)viditelnosti je klíčový, protože má vliv také na to, jaká rizika lidé v klimatické změně a suchu spatřují, což má vliv na to, jak na ně následně reagují (Rudiak-Gould 2013).

Média také dokážou projevy klimatické změny zviditelňovat a společně s vědeckými poznatky mají také podíl na tom, jak si lidé klimatickou změnu a počasí vykládají. Záleží ale, jak jsou pro aktéry výklady srozumitelné. Média mají vliv na to, že aktéři klimatickou změnu vnímají jako globální problém, za který nesou zodpovědnost národní mocnosti nebo politici, a ne tolik jako problém lokální, za který nesou zodpovědnost i oni sami.

Oblast jižní Moravy, kde se můj výzkum odehrává, je označena za oblast s vrůstajícím rizikem sucha, které je nejzávažnějším a nejviditelnějším dopadem klimatické změny v lokalitě. Všechny vztahy a konflikty, kterých je voda součástí a vyskytují se ve vodních světech Nových Mlýnů v současné době posiluje právě narůstající sucho, které vede k nutnosti nových sociálních vztahů a nových jednání.

Aktéři vnímají klimatickou změnu skrze sucho. Svým výzkumem ukazují, že to, zda si lidé spojují lokální projevy počasí a klimatickou změnu se odvíjí od kontextu, ve kterém mluví. Zatímco na teoretické rovině jsou schopni extrémní jevy, které se v jejich

lokalitě vyskytují, označit za dopad klimatické změny, na praktické rovině, během práce, je vysvětlují skrze jiné příčiny. Například jako příčinu sucha ve vinohradě označují erozi nebo nedostatek srážek. Klimatická změna je pro aktéry příliš širokým konceptem, který nevztahují do svých každodenních praxí. Jejich pojetí má za následek to, že i když se vinaři snaží na nedostatek vody ve vinohradě reagovat, řešení, která volí, nevnímají jako adaptační strategie na klimatickou změnu, ale nahlíží na ně jako na konkrétní řešení momentálního problému se suchem.

Vinaři, kteří jsou s přírodou v každodenním kontaktu, rozumí klimatické změně skrze práci na vinohradě a skrze vinnou révu, na které rozpoznávají dopady sucha. Aby je alespoň zmírnili, zařazují do svých praktik nové činnosti. Vinohrad ob řádek zatravňují, používají závlahový systém nebo vinohrad zavlažují ručně a někteří z nich vysazují rezistentní odrůdy. Ukazuje se, že k takovému jednání je vede zejména to, že k vinohradu mají citovou vazbu, kterou si k němu skrze fyzickou práci, vytvořili. Nejen, že ho tedy nechtějí nechat bez povšimnutí uschnout, ale myslí také na budoucnost. Záleží jim na tom, aby zachovali kontinuitu tradice a vinohrad uchovali pro další generace, která závazek náročné, pravidelné a intenzivní péče o vinohrad převezme. V debatách o klimatické změně se objevuje téma budoucnosti. I když vinaři o ní mají často ty nejhorší představy, jejich péče o vinohrad je vytrvalá. Nemohou jednat jinak, protože vinohrad je závazek na celý život, bez ohledu na podmínky, které vinařům klima připraví.

“Odjíždím ze Střapatic, jsem pozvaná na burčákové slavnosti na začátku srpna a taky na sběr hroznů. A kdy přesně ta sklizeň bude? Ptám se, protože už přemítám o tom, kdy jdu do školy, kdy nastupuju do práce...nikdo mi to zatím nedokáže přesně říct. Možná to bude už v srpnu, nebo se moje pomoc bude hodit až začátkem října? Počasí je nepředvídatelné, a tak nezbývá než ho sledovat a podle toho se v ten pravý čas zařídit. Na rozloučenou dostávám lahev Saviilonu, prý si jí mám otevřít až doma.”

Podle terénního deníku z 27. července 2020

6 Seznam použitých zdrojů

Akce Špunt [film]. Skyfilm, 1991

ANAND, Nikhil, Akhil GUPTA a Hannah APPEL, eds. INTRODUCTION. *The Promise of Infrastructure*. Duke University Press, 2018, 2018-7-16, 1-38. ISBN 9781478002031. doi:10.2307/j.ctv12101q3.4

ARENDT, Hannah. *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press, 1958. ISBN 0-226-02598-5.

BARTOŠ, Josef, Jindřich SCHULZ, Miloš TRAPL. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960: Sv. 9. Okresy Znojmo, Moravský Krumlov, Hustopeče, Mikulov*. Ostrava: Profil, 1984.

BAUER Pavlína, *ÚVAHA: Letadla nelétají a prší a prší!* [online] publikováno 12.6.2020 [cit. 16.7.2021]. Dostupné z: https://neviditelnypes.lidovky.cz/klima/uvaha-letadla-neletaji-a-prsi-a-prsi.A200610_224848_p_klima_wag

BAUMAN, Zygmunt. *Tekutá modernost*. Praha: Mladá fronta, 2002. Myšlenky (Mladá fronta). ISBN 80-204-0966-1.

BRÁZDIL, Rudolf, Miroslav TRNKA a kol. *Historie počasí a podnebí v Českých zemích: minulost, současnost, budoucnost*. Brno: Centrum výzkumu globální změny Akademie věd České republiky, 2015. ISBN 978-80-87902-11-0.

BROWN, Kate Pride. Water, Water Everywhere (or, Seeing Is Believing): The Visibility of Water Supply and the Public Will for Conservation. In *Nature and Culture*. 2017, **12**(3), 219-245. ISSN 1558-6073. doi:10.3167/nc.2017.120302

CARLTON, J. Stuart, Amber S. MASE, Cody L. KNUTSON, Maria Carmen LEMOS, Tonya HAIGH, Dennis P. TODEY, Linda S. PROKOPY. The effects of extreme drought on climate change beliefs, risk perceptions, and adaptation attitudes. In *Climatic Change*. 2016, **135**(2), 211-226. ISSN 0165-0009. doi:10.1007/s10584-015-1561-5

CLIFFORD, Katherine Renee. *Knowing climate: Examining climate knowledges in the Gunnison Basin*. 2014. Masters thesis. University of Colorado Boulder. Dostupné z: https://scholar.colorado.edu/concern/graduate_thesis_or_dissertations/n009w257x

COLSTON, Nicole M., Jacqueline M. VADJUNEC, Todd FAGIN. It is Always Dry Here: Examining Perceptions about Drought and Climate Change in the Southern High Plains. In *Environmental Communication*. 2019, **13**(7), 958-974. ISSN 1752-4032. doi:10.1080/17524032.2018.1536071

CONNOR, Linda H. a Nick HIGGINBOTHAM. "Natural cycles" in lay understandings of climate change. In *Global Environmental Change*. 2013, **23**(6), 1852-1861. ISSN 09593780. doi:10.1016/j.gloenvcha.2013.07.002

CRATE, Susan A., Mark NUTTALL, eds. *Anthropology and climate change: from encounters to actions*. New York: Routledge, 2009. ISBN 9781598743340.
CRATE, Susan A., Mark NUTTALL, eds. *Anthropology and climate change: from actions to transformations*. Second edition. New York: Routledge, 2016. ISBN 978-1-62958-000-5.

ČAMLÍK Gašpar, Jan SYCHRA. *Tripartita jedná o zvýšení hladiny Nových Mlýnů. Stanovisko ČSO*. [online] publikováno 19.11.2018 [cit. 12. 5. 2021]. Dostupné z: <https://www.birdlife.cz/tripartita-jedna-o-zvyseni-hladiny-novych-mlynu-stanovisko-cso/>

Česká televize, pes. *Zvýšení hladiny novomlýnských nádrží získalo souhlasné stanovisko EIA. Ministerstvo si dalo řadu podmínek*. [online] publikováno 12.5.2021 [cit. 10. 5. 2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/3310691-zvyseni-hladiny-novomlynskych-nadrzi-ziskalo-souhlasne-stanovisko-eia-ministerstvo>

ČTK. *Babiš: Ke změně klimatu je třeba přistoupit realisticky, nemá to být fanatické náboženství*. [online] publikováno 17.9.2019 [cit. 16.6.2021]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/klimaticke-zmeny-uhlikova-neutralita-andrej-babis-cesko-2019_1909171409_ako

ČTK. *Zvýšení hladiny Novomlýnských nádrží má kladné stanovisko EIA. Děti Země proces kritizují*. [online] publikováno 12.5.2021 [cit. 5.4.2021]. Dostupné z: <https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/zvyseni-hladiny-novomlynskych-nadrzi-ma-kladne-stanovisko-eia>

DOUCHA, Tomáš a kol. *Vývoj agrárního sektoru ČR v období 1989-1997: (informační studie)*. Praha: Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, 1998. ISBN 80-858-9875-6.

[Ekovín – svaz integrované produkce hroznů a vína](#). [online] © 2015 [cit. 12. 6. 2021]. Dostupné z: <http://www.ekovin.cz>

EVANS, Jason M., Jon CALABRIA, Tatiana BORISOVA, Diane E. BOELLSTORF, Nicki SOCHACKA, Michael D. SMOLEN, Robert L. MAHLER, L. Mark RISSE. Effects of local drought condition on public opinions about water supply and future climate change. In *Climatic Change*. 2015, **132**(2), 193-207. ISSN 0165-0009. doi:10.1007/s10584-015-1425-z

FENG, Xiaolong, Mingyue LIU, Xuexi HUO a Wanglin MA. What Motivates Farmers' Adaptation to Climate Change? The Case of Apple Farmers of Shaanxi in China. In *Sustainability*. 2017, **9**(4). ISSN 2071-1050. doi:10.3390/su9040519

GAJDOŠÍKOVÁ Vlasta, Kamila SCHUSTEROVÁ. *Pětatřicet let od napuštění prostřední Novomlýnské nádrže. Výška její hladiny vyvolává spory*. [online] publikováno 26.6.2015 [cit. 12.6.2021]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/petatricet-let-od-napusteni-prostredni-novomlynske-nadrze-vyska-jeji-hladiny-7690152>

GILBERTSON, M., A. HURLIMANN a S. DOLNICAR. Does water context influence behaviour and attitudes to water conservation?. In *Australasian Journal of*

Environmental Management. 2011, **18**(1), 47-60. ISSN 1448-6563.
doi:10.1080/14486563.2011.566160

GLADSTONES, John. *Wine, Terroir and Climate Change*. 1. South Australia: Wakefield Press, 2011. ISBN 978 1 74305 032 3.

HASTRUP, Kristen a Martin SKRYDSTRUP, eds. *The Social Life of Climate Change Models: Anticipating Nature*. New York: Routledge, 2013. ISBN 978-0-415-62858-7.

HASTRUP, Kristen, Cecilie RUBOW. eds. *Living with environmental change: Waterworlds* [online]. New York: Routledge, 2014 [cit. 2.11.2020]. ISBN 13: 978-1-315-79746-5. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/268684710_iLIVING_WITH_ENVIRONMENTAL_CHANGE_WATERWORLDS_Kirsten_Hastrup_and_Cecilie_Rubow_editors_2014_London_New_York_Routledge_xv_301_p_illustrated_hardcover_ISBN_978-0-415-74667-0_4500

HASTRUP, Kristen, Frida HASTRUP, eds. *Waterworlds: Anthropology in Fluid Environments*. New York: Berghahn Books, 2016. ISBN 978-1-78533-735-2.

HOLLAND, Dorothy, William LACHICOTTE JR., Debra SKINNER, Carole CAIN. *Identity and agency in cultural worlds*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1998. ISBN 0-674-81566-1. dostupné z:

HRABAL Michal. *Zvýšení hladiny Nových Mlýnů: víc vody pomůže lesům, ekoaktivisté protestují*. [online] publikováno 16.2.2021 [cit. 12. 5. 2021]. Dostupné z:

<https://www.denik.cz/regiony/zvyseni-hladiny-novych-mlynu-vic-vody-pomuze-lesum-ekoaktiviste-protestuji-20210.html>

https://www.infoamerica.org/documentos_pdf/holland02.pdf

IPCC, 2007: *Climate Change 2007: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report (AR5) of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, Pachauri, R.K. and Reisinger, A. (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, 104 pp. dostupné na <https://www.ipcc.ch/report/ar4/syr/>

IPCC, 2014: *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, 151 pp. dostupné na <https://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/>

JAMES, Wendy a David MILLS, eds. Introduction: From Representations to Action in the Flow of Time. In: JAMES, Wendy a David MILLS eds. *The Qualities of Time: Anthropological Approaches*. New York: Routledge, 2005, ISBN 978-1-8452-0074-9.

JURIŠOVÁ, Jana. *Spor o výšku hladiny: (Případová studie Nové Mlýny)*. Brno, 2005. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, fakulta sociálních studií, Katedra environmentálních studií.

KLIMÁNEK, Martin *Klimatický vliv novomlýnských nádrží a lužní les* in Rožnovský, J., Litschmann, T. (eds.): XIV. Česko-slovenská bioklimatologická konference, Lednice na Moravě 2.-4. září 2002, ISBN 80-85813-99-8, s. 161-179

KRAUS, Vilém, Zuzana FOFKOVÁ, Bohumil WURM, Dáša KRAUSOVÁ. *Nová encyklopedie českého a moravského vína*. Praha: Praga Mystica, 2005. ISBN 80-867-6700-0.

MADDEN, Raymond. *Being Ethnographic: A Guide to the Theory and Practise of Ethnography*. London: SAGE Publication, 2010. ISBN 978-1-4129-4696-4.
Magazín Avifauna. *Plánované zvýšení hladiny Nových Mlýnů je hrozbou pro racky a rybáky*. [online] publikováno 9.11.2018 [cit. 27. 5. 2021]. Dostupné z: <https://avifauna.cz/planovane-zvyseni-hladiny-novych-mlynu-je-hrozbou-pro-racky-a-rybaky/>

MICHLOVSKÝ, Miloš. *Vinohradnictví*. Rakvice: Vinselekt Michlovský, 2017. ISBN 978-809-0531-987.

MIKLÍN, Jan. *Atlas chráněné krajinné oblasti Pálava*. [online] 2008-2021 [cit. 2.5.2021]. Dostupné z: <http://www.atlaspalavy.cz>

MLEJNKOVÁ, Hana a kol. *Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy*. Praha: Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka, veřejná výzkumná instituce, 2016. ISBN 978-80-87402-52-8.

MOZELL, Michelle Renée, Liz THACH. The impact of climate change on the global wine industry. In *Wine Economics and Policy*. 2014, 3(2), 81-89. ISSN 22129774. doi:10.1016/j.wep.2014.08.001

NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK, Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, 2019. ISBN 978-80-7571-052-9.

NUTTAL Mark, Fikret BERKES, Bruce FORBES, Gary KOFINAS, Tatiana VLASSOVA, George WENZEL. Hunting, herding, fishing and gathering: Indigenous peoples and renewable resource use in the Arctic. In *ACIA, Arctic Climate Impact Assessment: scientific report*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 649–690. Dostupné z: <https://www.amap.no/documents/download/1093/inline>

Obec Střapatice. Brno, F.R.Z. agency, 2016. Název knihy uveden pod pseudonymem z důvodu anonymizace.

Obecní úřad Střapatice (OÚS), kroniky obce za roky 1975-1993 a 2007-2013. Název kronik uveden pod pseudonymem z důvodu anonymizace.

ORLOVE, Ben, Carla RONCOLI, Merit KABUGO, Abushen MAJUGU. Indigenous climate knowledge in southern Uganda: the multiple components of a dynamic regional system. In *Climatic Change*. 2010, 100(2), 243-265. ISSN 0165-0009. doi:10.1007/s10584-009-9586-2

ORLOVE, Ben, Ellen WIEGANDT, Brian H. LUCKMAN. The Place of Glaciers in Natural and Cultural Landscapes. 2008. In Orlove B., E.Wiegandt, B. H. Luckman, Eds.

Darkening Peaks: Glacial Retreat, Science and Society, University of California Press, 2008, 3–19.

ORLOVE, Ben, Steven C. CATON. Water Sustainability: Anthropological Approaches and Prospects. In *Annual Review of Anthropology*. 2010, **39**(1), 401-415. ISSN 0084-6570. doi:10.1146/annurev.anthro.012809.105045

Povodí Moravy. *Navýšení hladiny v Nových Mlýnech je technicky možné, je ale potřeba vše řádně projednat*. [online] publikováno 15.8.2018 [cit. 25.5.2021]. Dostupné z: <http://www.pmo.cz/cz/media/tiskove-zpravy/navyseni-hladiny-v-novych-mlynech-je-technicky-mozne-je-ale-potreba-vse-radne-projednat/>

Povodí Moravy. *Obnova zásobního prostoru zajistí více vody i biodiverzitu*. [online] publikováno 13.5.2021 [cit. 25.5.2021]. Dostupné z: <http://www.pmo.cz/cz/media/tiskove-zpravy/obnova-zasobniho-prostoru-zajisti-vice-vody-i-biodiverzitu/>

Povodí Moravy. *VD Nové Mlýny – dolní*. [online] © 2010 - 2021 [cit. 19.7.2021]. Dostupné z: <http://www.pmo.cz/cz/o-podniku/vodni-dila/nove-mlyny-dolni/>

Povodí Moravy. *VD Nové Mlýny – horní*. [online] © 2010 - 2021 [cit. 19.7.2021]. Dostupné z: <http://www.pmo.cz/cz/o-podniku/vodni-dila/nove-mlyny-horni/>

Povodí Moravy. *VD Nové Mlýny – střední*. [online] © 2010 - 2021 [cit. 19.7.2021]. Dostupné z: <http://www.pmo.cz/cz/o-podniku/vodni-dila/nove-mlyny-stredni/>

PROCHÁZKA Martin. *Brabec: Změnu klimatu už nezastavíme, lze ji jen zpomalit*. [online] publikováno 3.8.2019 [cit. 12.7.2021]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/brabec-zmenu-klimatu-uz-nezastavime-lze-ji-jen-zpomalit-40292040>

RUDIÁK-GOULD, Peter. “We Have Seen It with Our Own Eyes”: Why We Disagree about Climate Change Visibility. In *Weather, Climate, and Society*. 2013, **5**(2), 120-132. ISSN 1948-8327. doi:10.1175/WCAS-D-12-00034.1

SANTOS, João A., Helder FRAGA, Aureliano C. MALHEIRO, a kol. A Review of the Potential Climate Change Impacts and Adaptation Options for European Viticulture. In *Applied Sciences*. 2020, **10**(9), 1-28. ISSN 2076-3417. doi:10.3390/app10093092

SOLAŘÍKOVÁ Ivana. *Hladina Nových Mlýnů stoupne. Ptáky ochrání vlnolamy, kostel pytle s pískem*. [online] publikováno 17.1.2020 [cit. 13. 5. 2021]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/brno/zpravy/nove-mlyny-voda-ochrana-ptaci-valy-kostel-prehrada.A200116_526898_brno-zpravy_mls

Státní pozemkový úřad. *Ministr zemědělství společně s ústředním ředitelem SPÚ představili plány na vybudování nové závlahové soustavy pro Hustopečsko*. [online] publikováno 12.8.2020 [cit. 13.6.2021]. Dostupné z: <https://www.spucr.cz/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/ministr-zemedelstvi-predstavil-plany-na-vybudovani-nove-zavlahove-soustavy-pro-hustopecko.html>

STÖCKELOVÁ, Tereza, Yasar ABU GHOSH, eds. *Etnografie: improvizace v teorii a terénní praxi*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2013. ISBN 978-80-7419-148-0.

STRANG, Veronica. *Water: Nature and Culture*. 1. Reaktion Books/University of Chicago Press, 2015. ISBN 1780234325, 9781780234328.

Středisko společností AV ČR. *Nedávné zemědělské sucho překonalo všechna suchá období za 2000 let*. [online] publikováno 16.3.2021 [cit. 20.7.2021]. Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/Nedavne-zemedelske-sucho-prekonalo-vsechna-sucha-obdobi-za-2000-let/>

TRČÁLEK Karel, *Koronáč to rozsekl. Letadla nelétají, proto prší a je po suchu*. [online] publikováno 22.6.2020 [cit. 16.7.2021]. Dostupné z: <https://trcalek.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=753439>

TRNKA, Miroslav, Zdeněk ŽALUD, Petr HLAVINKA, Lenka BARTOŠOVÁ a kol. *Průvodce změnou klimatu: Klimatická změna v České republice* Brno: CzechGlobe, 2017 [online]. [cit. 11.7.2021]. Dostupné z: <https://www.klimatickazmena.cz/cs/vse-o-klimaticke-zmene/pruvodce-zmenou-klimatu/>

TSING, Anna Lowenhaupt. *Friction: an ethnography of global connection*. United Kingdom: Princeton University Press, 2005. ISBN 0-691-12064-1.

URBANOVÁ Anna. *Souvisí deštivé počasí s omezením letecké dopravy? ,Nesmysl,‘ říkají hydrometeorologové*. [online] publikováno 23.6.2020 [cit. 16.7.2021]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/priroda/dest-srazky-sucho-teorie-letadla-doprava-skodlive-plyny_2006230954_aur

Ústav Globální změny AV ČR. [online] © 2021 [cit. 11. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.intersucho.cz/cz/?from=2021-06-14&to=2021-07-12&current=2021-07-11>

Ústav Globální změny AV ČR. *Co je sucho* [online] © 2021 [cit. 16.5.2021]. Dostupné z: <https://www.intersucho.cz/cz/o-suchu/co-je-sucho/>

VAN DUINEN, Rianne, Tatiana FILATOVA, Peter GEURTS, Anne VAN DER VEEN. Coping with drought risk: empirical analysis of farmers' drought adaptation in the south-west Netherlands. In *Regional Environmental Change*. 2015, 15(6), 1081-1093. ISSN 1436-3798. doi:10.1007/s10113-014-0692-y

VOJTĚCHOVÁ, Sabina. *Marný boj s Novými Mlýny in Sedmá generace* [online]. publikováno 29. 4. 2019, [cit. 25.3.2021]. Dostupné z: <https://sedmagenerace.cz/marny-boj-s-novymi-mlyny/>

WILHITE, D. A. Breaking the Hydro-Illogical Cycle: Progress or Status Quo for Drought Management in the United States. In *European Water.*, 2011(34), 5-18. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/267411727_Breaking_the_Hydro-Illogical_Cycle_Progress_or_Status_Quo_for_Drought_Management_in_the_United_States

WILHITE, Donald A., ed. *Drought and Water Crises: Science, Technology and Management Issues*. Boca Raton: CRC Press, 2005. ISBN 0-847-2771-1.